

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.
Головний редактор — Давидова І.
Заступниця головного редактора — Васьківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), Україна
Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна
Бруй О. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Ільганасва В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Киричок А. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна
Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США
Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна
Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна
Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна
Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна
Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової
палати України (протокол № 2 від 23.02.2023).

Відповідальна за випуск — Жданова Н.
Коректура — Панченко Є.
Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією
Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових
фахових видань України в галузі соціальних комунікацій
(наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліко-
вані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на
видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова
установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Ю. Гагаріна, 27, Київ, Україна, 02094
Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),
+380 (44) 292-30-11 (редакція)
Факс: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.
Editor-in-Chief — Davydova I.
Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman
of the editorial board), Ukraine
Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof.
(deputy chairman of the editorial board), Ukraine
Brui O. — PhD of Social Communication, Ukraine
Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine
Ihnaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Kyrychok A. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof.,
Ukraine
Lopativska I. — PhD, Assoc. Prof., USA
Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine
Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine
Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine
Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine
Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine
Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends
printing this Bulletin (Protocol № 2 from 23.02.2023).

Editor — Zhdanova N.
Proofreader — Panchenko E.
Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science
designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the
professional scientific publication of Ukraine in the field of social
communication. (Order of the Ministry of Education and Science
of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement
with editorial staff. A reference to publications is necessary.
Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with
point of view of the author.

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research
Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Pr. Yu. Gagarin, 27, Kyiv, Ukraine, 02094
Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),
+380 (44) 292-30-11 (editors)
Fax: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

- ІЛЬГАНАСВА В.* Соціальна взаємодія в інтегральному розвитку суспільства 3
БАШМАНІВСЬКИЙ В., БАШМАНІВСЬКА Л., АНДРОСОВИЧ О. "Теорія і практика
рекламної та PR-діяльності" — вагома компонента сучасного навчального процесу 8
ЛИСА І. Комікси як окремих складник структури медіапростору 13

РЕЦЕНЗІЇ

- КЕПІН Д.* Музеологія: погляд з Одеси 18

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

- КРОПОЧЕВА Н.* Особливості змісту та технологій висвітлення інформаційних ресурсів
мережі освітянських бібліотек в умовах воєнного стану 19

З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

- ДОЯР Л.* Видатний цукроварник України (присвячується пам'яті О. Зайця) 28

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

- ЛОЩИНСЬКА Н.* Григорій Сковорода в сучасній українській бібліографії 33

ЗА РУБЕЖЕМ

- ДМИТРЕНКО Т.* Мережеві зв'язки бібліотеки Фрайбурзького університету
на регіональному, національному та міжнародному рівнях 39
ШУАЙТЯНЬ В. Розвиток системи книгорозповсюдження КНР у контексті
основних етапів цифрової трансформації 44
СІНЬВЕНЬ С. Напрями соціокультурної модернізації публічних бібліотек Китаю 49

CONTENT

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

- ILGANAYEVA V.* Social interaction in the integral development of society 3
BASHMANIVSKYI V., BASHMANIVSKA L., ANDROSOVYCH O. "Theory and practice
of advertising and PR activities" is a significant component of the modern educational process 8
LYSA I. Comics as a separate component of the media space structure 13

REVIEWS

- KEPIND.* Museology: a view from Odessa 18

LIBRARIANSHIP

- KROPOCHEVA N.* Features of the content and disclosure technologies of the information
resources of the network of educational libraries under the conditions of the state of war 19

FROM THE ARCHIVE OF THE BOOK CHAMBER OF UKRAINE

- DOIAR L.* An outstanding sugar manufacturer of Ukraine (dedicated to the memory of O. Zaits) 28

PROMINENT FIGURES AND SIGNIFICANT EVENTS

- LOSHCHYNSKA N.* Bibliographical Skovorodiana in independent Ukraine (analytical review) 33

ABROAD

- DMYTRENKO T.* Experience in the operation of network connections of the Freiburg University
Library at the regional, national and international levels 39
SHUAITIAN W. Development of the book distribution system of the People's Republic of China
in the context of the main stages of digital transformation 44
XINWEN X. Directions of socio-cultural modernization of public libraries in China 49

УДК 316.4.05/06(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.2(319).3-8

Валентина Ільганаєва,

доктор історичних наук,

професор відділу гуманітарних наук

Integral World Research Institute, Швейцарія

e-mail: ilganayeva.v@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8577-2442>

Соціальна взаємодія в інтегральному розвитку суспільства

Статтю присвячено розгляду теоретичних і практичних аспектів можливості досягнення узгодженості й динамічної стійкої рівноваги в біосоціальних системах.

Наведено авторську інтерпретацію понять "соціальна взаємодія" та "комунікація" в соціальному середовищі на основі їхніх властивостей, принципів та умов в еволюційному розвитку систем різної природи.

Призначення медіальної функції в соціальному середовищі розкрито через наявне в науці уявлення про незмінність дії універсальних законів у просторі доступного рівня пізнання Всесвіту.

Проблеми вивчення, аналізу та реалізації принципів універсального закону розвитку зумовлені наявністю людського чинника, вплив якого визначається вектором конвергенції взаємодії в соціальному середовищі, якістю зв'язку логічного та чуттєвого складників у процесі пізнання та діяльності людей, що забезпечує досягнення інтегрального стану суспільства.

Ключові слова: взаємодія; соціальна взаємодія; комунікація; сталий розвиток; позитивна конвергенція; універсальні закони розвитку; медіальна функція

Сучасне суспільство переживає складні стани, що набули характеру системних кризових явищ. До того ж людство, представлене безліччю країн у їх різноманітності, поволі зникає до постійних проблем і має надію, що вони вирішуватимуться або завдяки науково-технологічним інноваціям, або через взаємний тиск для отримання бажаного, або внаслідок захоплення необхідних ресурсів, або приборкання незгодних із діями щодо досягнення миттєвих чи стратегічних цілей. Усе це супроводжується періодичними багатотисячними громадськими акціями з вимогами до урядів розв'язати локальні національні проблеми. У сучасному єдиному медійному просторі дедалі чіткіше постає картина багатомірної, багатополісної, роздробленої за багатьма складниками та параметрами, "розмітої", але все-таки спільності. Водночас їй бракує єдиного розуміння загальної історичної ретроспективи та перспективи, стратегій розвитку, підходів до розв'язання складних життєвих проблем, як-от глобальне потепління, забруднення довкілля, загроза голоду, виснаження ресурсів, пандемії, збройні конфлікти тощо.

На наш погляд, найголовнішою рисою цього світу є нездатність домовитися! Ми є свідками руйнування чинних конвенційних домовленостей між людьми та соціальними інститутами. Проблема неспроможності конструктивно взаємодіяти, що стосується не деталей соціального життя, а його загального, планетарного стану, просто не потрапляє в поле зору публічних реформаторів,

політиків, громадських спікерів і професійних комунікаторів. Саме соціальна взаємодія та її результати є визначальним чинником функціонування й розвитку суспільства, умовою деескалації соціальної напруги та виходу з кризових ситуацій. Є підстави вважати сферу соціальної взаємодії чинником подальшого погіршення стану суспільства й посилення загрози існування людства загалом. Блокування усвідомленості сприйняття того, що відбувається у глобальному соціумі, пов'язано саме з цією сферою, оскільки потрібні великі індивідуальні та колективні зусилля, аби змінити погляд на суспільні процеси, побачити проблему не в інших, а в собі та своєму звичному ставленні до "іншого", до іншої країни чи народу як джерела власних проблем.

Попри технічні, політичні, економічні та національно-культурні складнощі, ми продовжуємо кооперуватися та об'єднуємося, коли прагнемо реалізувати певний глобальний проєкт, чи протистояти тим, хто перешкоджає досягненню наших цілей, чи для того, щоб отримати власну вигоду. Жага отримати власну вигоду властива як кожному з представників роду людського, так і всім разом у межах одного життєвого простору Людства. Вона сигналізує про втрату віри в будь-які перспективи узгоджених дій найближчим часом. Постає низка запитань, що потребують як теоретичного з'ясування, так і практичних можливостей вирішення: чи можемо ми нормально взаємодіяти у світі; у чому причини недосяжності

динамічної рівноваги в соціумі та його підсистемах; у який спосіб привести суспільство до співдії як єдиного механізму досягнення динамічної рівноваги в життєвому просторі?

Чи можемо ми нормально взаємодіяти?

Відповідь: 50/50. Зможемо, якщо будуть виконані певні умови. Не зможемо, якщо не буде налагоджено позитивної взаємодії в масштабах усього людства й не прийде розуміння, що без цього чинника суспільство не здатне розвиватися інакше.

На пояснення цього твердження наведемо дані, що стосуються теорії питання. Наукові досягнення, прогрес в інтеграції природничих і гуманітарних наук надають нам певні докази. Насамперед основою міркувань є теорії взаємодії, що описують явища й процеси налагодження зв'язків за участі елементарних агентів різних середовищ. З використанням дослідницького апарату різних наук описано фізичні, хімічні, хвилепольові, інформаційні, генетичні, соціальні, фізіологічні, психічні тощо процеси зв'язків і взаємодії [1—4]. У процес взаємодії також долучають зв'язки й відносини різноманітних елементарних утворень матерії, речовини або сил. Взаємодія у своєму універсальному значенні входить до еволюційних механізмів розвитку на всіх рівнях існування матерії. До того ж взаємодія відбувається не дискретно, а як мережева цілісність систем [4]. Завдяки взаємодії в будь-якій системі формуються структурно-функціональні підсистеми, які забезпечують узгодження всіх елементів, а також відбувається налаштування всіх процесів відповідно до однієї мети розвитку системи. Можна зробити висновок, що взаємодія поєднує механізми досягнення системою цілісності (за формою) та стану рівноважної стійкості (за змістом) завдяки необхідним для цього зв'язкам усередині системи та за її межами. У синтезі численних наукових свідчень вивчення взаємодії в універсальному та прикладних аспектах бачимо можливість наблизитися до розуміння цих процесів у соціальному просторі та проаналізувати умови "нормальної" взаємодії в суспільстві.

Визнання сучасною наукою того факту, що дія універсальних законів Природи, які характеризуються незмінністю, поширюється на всі форми існування матерії, надає методологічне обґрунтування для розгляду ролі взаємодії в соціальній і біосоціальній системах, до яких належать Суспільство та Людство. Подібність і відповідність універсальних властивостей взаємодії в цих системах можуть бути досліджені з урахуванням їхніх особливостей, яким варто приділити

серйозну увагу. Ці особливості пояснюються, з одного боку, залученістю людини у фізичний світ Природи, з другого — біологічною належністю до живих істот, а з третього — її **соціальністю**. Це випливає з того, що природно-біологічні аспекти (психічні, фізіологічні, просторові, генетичні) під час розвитку людської спільноти доповнилися соціальними формами, які входять до системи соціальної взаємодії. Сталося це, поперше, внаслідок розширення сприйнятливої здатності людини завдяки надприродним інструментам і способам осягнення реальності, що сформувалися в результаті трудової та пізнавальної діяльності й безпосередньо у процесах взаємодії. А по-друге, вони з'явилися в результаті утворення штучного життєвого світу людей — Суспільства.

Унікальність взаємодії в суспільстві традиційно пов'язують із наявністю мови, мислення та усвідомленості вибору *намірів своїх дій, вчинків, поведінки щодо інших людей і світу* [5; 6]. *Одна з нових думок доповнює класичний список особливостей унікальності індивіда ультрасоціальністю, що є наслідком підвищеної кооперативності людей* [7]. До цього слід додати наявність *соцієтальних суб'єктів взаємодії, якими є соціальні інститути суспільства, що утворилися у процесах соціально-культурної інституалізації*.

Отже, згідно з універсальними властивостями взаємодії, вона має формувати умови для динамічного, цілеорієнтованого розвитку Людства та Суспільства, як це відбувається в межах систем Природи. Однак для цього люди повинні досягти узгодженості дій у просторі біосоціальної системи, а також мати достатні знання щодо процесів взаємодії та враховувати при цьому безліч чинників і параметрів зв'язків між індивідами й соціальними інститутами. Поки що це знання розпорошено по різних науках, що вивчають суспільство та людину, й у своїй цілісності не є елементом суспільної свідомості.

У чому причина недосяжності динамічної рівноваги в соціумі?

Розглядаючи, а тим більше практикаючи досягнення згоди в соціальній сфері становлять значно складніші завдання й процес, оскільки пов'язані з участю людини як особливого творіння в межах світобудови. У просторі живої та неживої матерії начебто все зрозуміло. Природничі науки, зокрема біологія, надали нам безліч даних про наведені вище взаємодії. Водночас там, де до структури теоретизації долучається людина, виникають численні проблеми й нез'ясовані або спірні питання, що стосуються суті та сенсу її життя, цілей існування та діяльності, зв'язків із

собі подібними та Природою, впливу на неї законів Природи тощо. І виявляється, що наука не може надати відповіді на ці запитання однозначно та впевнено.

Дослідники ніяковіють від згадки чи спроб реанімувати міркування про триєдність природи людини в соціально-галузевих науках, хоча ці ідеї цілком прийнятні для академічних філософських праць і доволі поширені у сфері так званої неакадемічної науки. Нині ця тематика перестала бути новою в історії науки, однак наразі немає загального визнання її зв'язку та залежності її розвитку від потреби підтвердження дії універсальних законів, зокрема загального закону розвитку; закону причинно-наслідкових зв'язків; закону подібності властивостей (динамічної рівноваги); закону відповідності форми та змісту, в соціальній сфері. У новому методологічному дискурсі когнітивно-конструктивного синтезу на основі визначеної подібності біосоціальних процесів цілком правомірним є залучення людини до процесу комунікаційної взаємодії.

Важливість такого підходу пов'язана з браком цілісного погляду на природу та еволюційну сутність феномену "людина". Відповідно до класичної антропологічної тріади "тіло — дух — душа" структуру людської організації варто розглядати в таких аспектах:

1) як творіння, сутність, породжену універсальним процесом розвитку Світобудови (вияв фізичної сутності людини);

2) як біологічну істоту, частину живої природи;

3) як соціальну сутність, яка формується за допомогою взаємодії людей одне з одним у процесах спільної життєдіяльності.

У першому аспекті приховано субстанційність людської істоти, що виявляється в матерії у вигляді певних форм і станів. Побутування людини згідно з інтегрально-системним підходом до устрою Світобудови також можна розглядати та визначати, виходячи з відповідності чинним законам розвитку Природи чи відмінності від них. Тобто, повертаючись до встановлених універсальних властивостей взаємодії, взаємодія між людьми та соціальними суб'єктами має виконувати саме функції головного інтеграційного механізму та медіального інструменту в процесі становлення цілісних систем.

У другому аспекті приховано властивості відбиття світу як сукупності психічних реакцій на довкілля та інших представників людського роду. Тобто між елементами/агентами соціальних систем має бути згода на рух в одному напрямку заради спільної мети. Зі зрозумілих причин цей

простір параметрів, характеристик, алгоритмів, умов тощо становить високий рівень складності.

Третій аспект стосується властивостей учасників спільноти, що виникають у процесі взаємодії, зокрема особливостей зв'язків, мереж зв'язків, інформаційного обміну в соціальному просторі життя.

Поєднання трьох аспектів субстанційності людини є важливою основою (не тільки теоретичною, а й практичною) організації та управління процесами взаємодії в суспільстві. Зазначимо, що соціальна взаємодія опосередковується не лише природними інстинктами та поведінкою, яка визначається програмою розвитку живої істоти, а й містить ті, що пов'язані з її соціальністю.

Еволюційні форми соціальної взаємодії виявляються з допомогою вивчення та моделювання спіралі розвитку знизу через біологічні та соціальні зв'язки, які є первинною формою взаємодії, та сягають найвищої форми комунікації. У процесі дослідження було встановлено, що система соціальної взаємодії коеволюціонує з Людством та Суспільством, тобто розвивається паралельно до становлення культурних форм соціальності. У цьому процесі поступово зростає кількість зв'язків, шириться мережа контактів, збільшується кількість учасників спілкування й, зрештою, ускладнюється налагодження комунікаційних актів. У цей процес залучаються всі сфери соціального життя суспільства та безпосередньо людина. Процес формування системи соціальної взаємодії синхронізований із будь-якими параметрами опису та класифікації соціальних процесів формування суспільства в різноманітності його історичних форм.

Еволюційні форми соціальної взаємодії представлені такою послідовністю: Зв'язок — первинна основа взаємодії (кооперації); Контакт — формування соціальних мереж; Спілкування — налагодження інформаційного обміну; Комунікація — забезпечення інтегральної взаємодії [8]. Вони виникали в усіх підсистемах життєдіяльності людини, набували конкретних інституційних форм. У різних конфігураціях пронизують сфери економічної, технічної, торгової, пізнавальної, освітньої, творчої та інших видів діяльності. Еволюційні форми мають матеріально-ідеальні втілення в усьому розмаїтті своїх системних цілей, способів, технологій і предметів. Завдяки новому погляду на соціальну взаємодію можемо стверджувати, що розвиток комунікаційних можливостей людства є основним джерелом та чинником еволюції соціальної взаємодії. З погляду еволюціонування медіаможливостей, комунікаційна форма взаємодії нині посідає панівне становище в розвитку соціального життя й ви-

значає долю, прогрес чи занепад суспільства й глобальної Культури-Цивілізації людства загалом.

Комунікаційний рівень соціальної взаємодії розкрився в наш час у формі глобальної медіа-системи, здатної забезпечити позитивний гомеостаз Суспільства та Людства. Усі технології штучного інтелекту слід розглядати в цьому контексті як один з інструментів підвищення якості соціальної взаємодії, а не заміни біосоціальних суб'єктів взаємодії на "інфорґів". Об'єднання фізичного, біологічного та цифрового світів є виявом інтеграційних процесів у системі соціальної взаємодії. Інтегративний стан медіа-системи суспільства також підтверджує факт, що в ньому склалися всі умови для досягнення загального розуміння причин того, що відбувається, та необхідного рівня узгодженості соціальної діяльності.

Соціальна взаємодія відповідно до цього здатна (технічно, інформаційно, разом із ментальним та когнітивним рівнем інформаційного обміну) виконати еволюційну функцію з досягнення системою цілісності та динамічної рівноваги або бути протилежною цьому процесові. Реалізація медіальної функції соціальної взаємодії згідно з універсальним законом розвитку створює необхідні умови для позбавлення залежності людини від місця та часу, змісту та намірів щодо одиничності волевиявлення учасників соціальної взаємодії. Причина нездатності домовлятися в суспільстві прихована всередині негативної інтенціональності, прийнятої в суспільстві під час переходу до інституційної цивілізації егоїстичного типу. Упродовж попереднього періоду людської історії визначальним чинником, що супроводжував соціалізацію людей, була негативна конвергенція намірів у бік обслуговування егоїстичних бажань індивіда, груп чи окремих угруповань.

Свідченнями, що підтверджують збереження негативної конвергенції суспільних відносин, є ігнорування суспільної свідомості та маніпуляції нею, коли на чолі соціального прогресу стають різні соціальні технології, ідеї заселення космічного простору, безпечна вакцинація або "переселення людей у віртуальні реальності та цифрові тіла — аватари, що заселяють Мета-всесвіт". Тих, хто не поділяє цифрової та генномодифікаційної ейфорії, ту частину населення планети, яка не підтримує оптимізму щодо захоплення економічної, політичної та наукової еліт своїми проєктами, просто не беруть до уваги. Над бурхливим морем соціальних пристрастей і невирішених завдань попередніх періодів постають передові заgonи науки, стурбовані цифровим майбутнім, у якому за встановленими алгоритмами будуть подолані всі нагальні проблеми

сучасності. Водночас носія цієї соціальності "вносять за дужки" запроваджуваних у масову свідомість моделей життя, що ведуть до позбавлення багатьох людей не лише права на здійснення вибору, а й на життя.

Соціалізація у віртуальних, цифрових просторах відриває людину від її фізичної, біологічної природи, спричиняє саморуйнування, заперечує можливість духовної трансформації, що, відповідно до системно-інтегрального підходу, еволюційно настає за соціальним етапом. Сьогодні соціум як результат негативної комунікаційної взаємодії постає перед вибором шляху, як Казковий Лицар: йти ліворуч, праворуч чи прямо, оскільки досягнутий результат не приносить полегшення. І не принесе, якщо зробити неправильний вибір.

У який спосіб привести суспільство до співдії як єдиного механізму досягнення динамічної рівноваги?

Щоб відповісти на це запитання, маємо повернутися до початку дослідження, подивитися на теоретичні аспекти з практичного боку. Звернімося до аналізу конструктивних складників смислового поля поняття "соціальна взаємодія". Наповнення його обсягу має враховувати важливі особливості взаємної активності насамперед двох елементарних агентів, що передбачає: дію спільно; дію разом; дію в одному намірі і дію в одній меті, дію задля загальною результату. Відповідно до універсального значення взаємодії виконання цих принципів забезпечує загальний інтегральний результат взаємодії в соціальному середовищі. Однак ця послідовність актів взаємодії між двома елементарними агентами біосоціальної природи вимагає долучення ще одного додаткового аспекту розгляду соціальної взаємодії — комунікаційного. Комунікація структурує, параметризує, алгоритмізує процес взаємодії та є індикатором якості взаємодії в біосоціальному середовищі. Відповідно до цього в смислово-полі поняття "взаємодія" має бути пояснено існування "комунікативного ланцюга", що виявляється у будь-якій активності чи діяльності соціальних агентів. Соціальна **дія** передбачає наявність: **виконавців, мети, предмета** спільної дії, **способів реалізації, результату**. Додамо, що комунікативний ланцюг є необхідною умовою для будь-якого виду соціальної діяльності, зокрема й щодо взаємодії.

Із зазначених елементів комунікативного ланцюга формуються комунікаційні процеси на різних рівнях взаємодії й у різних соціально-комунікаційних ситуаціях. Ці процеси добре вивчені та втілені в багатьох відомих комуніка-

ційних моделях. Якщо агенти комунікативної взаємодії досягають згоди щодо головних елементів комунікативного ланцюга та дотримуються умов досягнення спільної мети, то перебувають у позитивному векторі взаємодії або позитивній конвергенції процесу взаємодії. Якщо ні — то в негативному векторі та негативній конвергенції. Другий варіант завжди свідчить про брак комунікативної єдності між агентами соціальної діяльності, що є причиною виникнення кризових ситуацій і конфліктних відносин між учасниками соціальної взаємодії. Здебільшого цілі, визначені агентами, не досягаються або досягаються на шкоду інтересам іншого агента й переважно за його рахунок.

Якщо агенти соціальної дії виходять із цих принципів і діють згідно з прийнятими умовами, то вони виконують *акт комунікації*. Якщо ні — комунікація як вища форма соціальної взаємодії не відбувається, і весь процес на виконання її медіальної функції слід розпочинати спочатку. Нагромадження негативного потенціалу та збоїв у комунікаційних процесах між агентами соціальної дійсності є свідченням кризи відносин у соціальній системі. Стан сучасного суспільства яскраво це підтверджує.

Повернімося до положення з теорії питання щодо еволюції форм і формування системних рівнів соціальної взаємодії. Соціальна взаємодія, як зазначалося вище, передбачає наявність двох і більше людей (чи соціальних суб'єктів) та може здійснюватися з використанням форм взаємодії, що відповідають ситуаціям активності чи діяльності. Опишемо це так:

— якщо осіб *двоє*, виникає *перший рівень соціальної взаємодії*, зв'язків і відносин між ними. Прикладами можуть слугувати сімейна пара, індивідуальні партнери з бізнесу чи інституційні, виробничі, освітні, політичні та інші організації;

— якщо осіб *мало* (кілька агентів, група (5, 8, 10 осіб), кілька груп), виникає *другий рівень* — формуються ширше коло зв'язків і додаткові види відносин. Як приклади наведемо сім'ю, житловий кооператив, групу людей, об'єднану загальними інтересами, підрозділ організації.

— якщо осіб *багато*, то виникає *третій рівень* — мережа зв'язків, що охоплює перші два рівні й далі.

Залежно від *середовища* налагодження взаємодії виникає різноманітність виявів форм соціальної взаємодії та параметрів, що її характеризують. Усі аналізовані форми (зв'язок, контакт, спілкування, комунікація) перебувають у багатовимірних функціональних зв'язках у соціальному просторі. Порушення в комунікативних ланцюгах усередині соціальної взаємодії викликає порушення в соціумі та всіх його підсистемах.

Ми не можемо об'єднатися, поки всебічно не з'ясуємо, з позицій різних соціальних агентів, в якому середовищі перебуваємо, що є спільним для всіх учасників соціальної взаємодії на всіх рівнях організації людства, незалежно від раси, державності, географії, культурних традицій тощо. Додамо, і від її системної інтенції: індивідуалістичної, егоїстичної чи суспільної, альтруїстичної, залученої до медіальної системи взаємодії в людській спільноті та суспільстві, що є соціально-інституційною системою зв'язків і відносин між людьми та соціальними інститутами.

Отже, виходячи з теоретичного аналізу ситуації щодо можливості домовитися, сформулюємо узагальнювальну відповідь, виражену такою формулою: домовитися — складно, але необхідно; у найближчому майбутньому — можливо; у перспективі — неминуче. Практичні завдання досягнення необхідного рівня усвідомлення загальної важливості й потреби розпочати керований процес соціального діалогу лежать у площині ретельної роботи в локальних спільнотах, готових стати на шлях оздоровлення та формування нової агломерації спільнот, стурбованих не лише індивідуальними, а й глобальними потребами. Щоб підготувати індивідів і суспільство до нового сприйняття реальності життєвого світу щодо бачення цілісності людської спільноти й вирішення назрілих глобальних еволюційних завдань, незалежно від того, що нас роз'єднує, необхідно масштабне поширення знань і практик набуття навичок налагодження нових відносин у позитивній конвергенції цілей, бажань та поведінки.

Список використаних літератури та джерел

1. Старіш О. Г. Системологія : підручник / О. Г. Старіш. — Київ : Центр навчальної літератури, 2005. — 232 с.
2. Leung T. L. F. Parasitism, commensalism, and mutualism: exploring the many shades of symbioses / T. L. F. Leung, R. Poulin // *Vie et Milieu*. — 2008. — № 58. — P. 107—115.
3. Berea A. Emergence of Communication in Socio-Biological Networks / Anamaria Berea. — Cham : Springer, 2018. — 90 s. — (Computational Social Sciences).
4. Cohen I. R. Design Principles for the Immune System and other Distributed Autonomous Systems / I. R. Cohen, L. A. Segel. — New-York : Oxford University Press, 2021. — 428 p.
5. Williams W. A. Evidence for a Collective Intelligence Factor in the Performance of Human Groups / Anita Williams Woolley, Christopher F. Chabris, Alex Pentland, Nada Hashmi, Thomas W. Malone // *Science*. — 2010. Vol. 330. — P. 686—688.

6. Cooley C. H. Human Nature and the Social Order (Revised edition) / Charles Horton Cooley. — New York : Charles Scribner's Sons, 1922. — 436 s.
7. Grossmann T. The human fear paradox: Affective origins of cooperative care / Tobias Grossmann // Behavioral and Brain Sciences. — April 2022. — P. 1—43.
8. Ilganayeva V. Communication and social interaction in conditions of increasing sociality as a factor in the development of society / Valentyna Ilganayeva // Вісник Книжкової Палати. — 2022. — № 5. — С. 20—25.

Valentyna Ilganayeva,
Professor, Doctor of Historical Sciences,
Department of Humanities
Integrated World Research Institute, Switzerland

Social interaction in the integral development of society

The article is devoted to the consideration of theoretical and practical aspects of the possibility of achieving consistency and dynamic stable equilibrium in biosocial systems. The author's interpretation of the concepts of "social interaction" and "communication" in the social environment is given on the basis of their properties, principles and conditions in the evolutionary development of systems of different nature. The purpose of the medial function in the social environment is revealed through the existing scientific idea of the immutability of the universal laws in the space of the accessible level of knowledge of the Universe. The problems of studying, analyzing and implementing the principles of the universal law of development are explained by the presence of the human factor, the influence of which is determined by the vector of convergence of interaction in the social environment. the quality of the connection between the logical and sensory components in the process of cognition and human activity, which ensures the achievement of the integral state of society.

Keywords: interaction; social interaction; communication; sustainable development; positive convergence; universal laws of development; medial function

Надійшла до редакції 14 лютого 2023 року

УДК 378.016:[070:659.4](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.2(319).8-13

Валерій Башманівський,
кандидат філологічних наук,
доцент Житомирського державного
університету імені Івана Франка,
e-mail: valeriy68bash@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8589-6077>

Любов Башманівська,
кандидат педагогічних наук,
доцент Житомирського державного
університету імені Івана Франка,
e-mail: lyubov_andreevna11@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7152-3691>

Олена Андросович,
кандидат філософських наук,
доцент Житомирського державного
університету імені Івана Франка,
e-mail: sv.olena15@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1689-4024>

"Теорія і практика рекламної та PR-діяльності" — вага компонента сучасного навчального процесу

У статті розглянуто проблеми вивчення освітньої компоненти "Теорія і практика рекламної та PR-діяльності" в підготовці майбутніх журналістів; становлення фахівців високого професійного рівня, здатних розв'язувати журналістські завдання, створювати грамотний медіапродукт, використовуючи новітні ідеї та технології.

Зазначено, що вивчення аспектів освітньої компоненти "Теорія і практика рекламної та PR-діяльності" відкриває значні комунікативні можливості для майбутніх журналістів, рекламистів і фахівців зі зв'язків із громадськістю, допомагає сформувати систему професійних знань, умінь і навичок, потрібної для майбутньої медіадіяльності.

Наголошено, що зазначена освітня компонента посідає вагоме місце у процесі підготовки студентів-журналістів, оскільки сприяє творчому розвитку майбутніх працівників мас-медіа, розширенню їхніх уявлень

про журналістську діяльність. Під час опанування дисципліни формується креативна особистість, якою має бути сучасний працівник медіасфери, тому теорія й практика рекламної та PR-діяльності є основою професійного розвитку журналіста й рекламіста.

Зауважено, що ця проблема набуває особливої актуальності з огляду на вимоги до вдосконалення системи вищої освіти в Україні та загальні зміни, які відбуваються в комунікативному просторі. Наголошено на важливій ролі рекламних і PR-технологій у сучасному інформаційному середовищі, акцентовано на системній підготовці фахівців за освітньою програмою (ОП) "Журналістика. Реклама та зв'язки з громадськістю".

Ключові слова: журналіст; засоби масової інформації; медіатексти; медіапродукт; реклама; PR; медіакомунікації

Постановка проблеми. На нинішньому етапі розвитку глобалізованого суспільства спостерігаємо високу інтенсивність рекламної діяльності й посилення ролі рекламних і PR-матеріалів. З огляду на ці тенденції зростає попит на висококваліфікованих фахівців, здатних працювати в умовах сучасного медіапростору. Особливої ваги набуває навчання студентів за ОП 061 "Журналістика. Реклама та зв'язки з громадськістю", в межах якої передбачено підготовку фахівців високого рівня, спроможних ефективно розв'язувати професійні завдання, створювати грамотний медіапродукт, використовуючи новітні ідеї та технології. Ці умови продиктовано сучасними вимогами до підвищення комунікативного рівня майбутніх медійників.

Аналіз досліджень і публікацій. До проблеми теорії й практики рекламної та PR-діяльності зверталось багато науковців, зокрема І. Афанасьєв, В. Березенко, Ю. Грушевська, Л. Балабанова, Н. Грицюта, В. Іванов, О. Курбан, А. Киричок, В. Королько, Н. Кузнецова, А. Мельниченко, А. Ніжинська, Д. Олтаржевський, В. Різун, В. Лапіна, К. Савельєва, В. Шиян, Я. Яненко та інші.

Учені досліджують аспекти історичного становлення та розвитку реклами як соціально-комунікаційної технології; висвітлюють основні поняття рекламної діяльності, теоретичні й практичні основи функціонування реклами як одного з основних засобів маркетингових комунікацій; визначають особливості засобів поширення рекламної інформації, культурно-історичні чинники, що впливали на розвиток реклами; розглядають питання підготовки фахівців галузі тощо. Зокрема, В. Березенко з'ясовує сучасні проблеми вдосконалення PR-освіти, актуальні для вітчизняної сфери зв'язків із громадськістю [2]. Дослідниця також зосереджує увагу на питанні використання PR-інструментарію в галузі політичної комунікації та виявленні актуальних напрямів розроблення порушеної проблеми в Україні [1]. Авторка наголошує, що "... одним із напрямів реалізації політичного паблік рилейшнз за допомогою інструментарію PR є розроблення, реалізація та контроль за програмами, спрямованими на підвищення рівня сприйняття серед певних верств

громадськості конкретних соціально-політичних ідей і практичних дій у сфері політичного життя" [1, с. 172].

Проблеми, пов'язані з питанням підготовки кваліфікованих кадрів для PR-галузі, порушує А. Киричок: "... для того, аби наздогнати країни, які є лідерами в питанні підготовки фахівців зі зв'язків з громадськістю, нашій державі потрібно вносити кардинальні зміни у вітчизняну систему підготовки за цим напрямком. І, як мінімум, намагатися дотримуватись єдиних освітніх стандартів, до яких тяжіє весь цивілізований світ" [5, с. 48]. А. Киричок та А. Мельниченко досліджують рівень підготовки фахівців зі зв'язків із громадськістю в межах системи вітчизняної освіти та пропонують шляхи її вдосконалення [3].

Аналізу "... цінностей, що транслюються в рекламних повідомленнях" [10, с. 922], присвятив дослідження Я. Яненко. Автор акцентує на відмінностях у пріоритетах у рекламі українських і міжнародних брендів, обґрунтовуючи її значення в новітньому вітчизняному комунікативному просторі.

Особливості "...гносеологічних та ціннісних детермінант загальносоціологічної стратегії розвитку сучасної теорії реклами, які слугують важливими підставами розвитку наукових досліджень реклами на інтерсоцієтальному (глобальному), макро-, мезо- та мікрорівнях соціологічного знання" [6, с. 73], висвітлила В. Лапіна. Дослідниця зазначає, що соціологія реклами як наукова й навчальна дисципліна "... потребує інтенсифікації соціологічних досліджень реклами в трьох вимірах: феноменальному, комунікативному та технологічному" [6, с. 80], що сприятиме зниженню маніпулятивного тиску реклами на реципієнта.

В. Шиян розглядає питання професійної підготовки та навчання студентів і виокремлює низку позицій, серед яких такі: "... у рекламній та PR-освіті відзначається міждисциплінарний, комплексний підхід; основою рекламної та PR-освіти є гуманітарні дисципліни, при цьому важливі як вузькопрофесійні, так і інші, що є тісно пов'язані з рекламною та PR-діяльністю; обов'язковими є взаємодія і поєднання теорії та

практики в педагогічному процесі; упровадження та реалізація дослідницької діяльності в процесі навчання студентів; залучення практиків до викладання за цією спеціальністю; залучення самих студентів до організації PR-діяльності" [9, с. 136].

Мета статті — розглянути навчальну дисципліну "Теорія і практика рекламної та PR-діяльності" як важливу компоненту процесу підготовки студентів за ОП 061 "Журналістика. Реклама та зв'язки з громадськістю"; розкрити питання вдосконалення знань і навичок із рекламної та PR-діяльності під час опанування цієї освітньої компоненти як важливого засобу професійної підготовки студентів — майбутніх журналістів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освітня компонента "Теорія і практика рекламної та PR-діяльності" посідає вагомe місце в навчальному процесі студентів-журналістів, оскільки сприяє творчому розвитку майбутніх працівників мас-медіа, розширенню уявлення щодо журналістської діяльності. Опанування дисципліни спрямовано на формування високоосвіченої та креативної особистості, якою має бути сучасний працівник медіасфери, тому теорія та практика рекламної й PR-діяльності є основою професійного розвитку журналіста, рекламіста та піарника.

Порушена проблема набуває особливої актуальності з огляду на сучасні вимоги до вдосконалення системи вищої освіти в Україні та загальні зміни, що відбуваються у вітчизняному комунікативному просторі. Варто також наголосити на вагомій ролі рекламних і PR-технологій у сучасному інформаційному середовищі, що потребує концентрації уваги на системній підготовці фахівців з ОП "Журналістика. Реклама та зв'язки з громадськістю". І це не випадково, адже перші десятиліття ХХІ ст. позначено інтеграційними процесами, що сприяли цілісності та взаємозв'язку суспільних груп новітнього глобалізованого простору й розвитку міжнародної моделі виробничої діяльності та інформаційних взаємозв'язків. Від сучасного випускника вимагають розуміння особливостей діяльності в медіасфері, сутності й функцій рекламної та PR-діяльності, знань щодо структури й основних принципів написання рекламних і PR-матеріалів, опанування навичок творчої роботи. Вважаємо, що саме креативна особистість може створювати цікаві та якісні рекламні й PR-продукти. Як наголошує Я. Яненко, "реклама стала своєрідною формою мистецтва, що впливає на українську культуру. Як свідчать результати соціологічних опитувань, дуже невелика кількість українців відвідує кінотеатри, музеї, художні виставки, театри, але будь-який представник нашого су-

спільства щоденно стикається з рекламними повідомленнями" [10]. Через масовість останніх вимоги до рівня пропонованого рекламного чи PR-продукту посилюються. Автор зазначає, що українська реклама є частиною вигаданої реальності, оскільки, крім інформації щодо реальних продуктів, реклама створює їх ілюзорні образи. Вони можуть відрізнятися від реальності та становити більший інтерес для споживачів. Прикладами можуть слугувати картинки на сторінках гляансових журналів або у вітринах магазинів. "Споживачам пропонуються поліпшені зображення людей і продуктів (відретушовані та відредатовані за допомогою комп'ютерної програми "Photoshop"), але штучно створена ідеальна реальність змушує споживачів замислюватися про власну недосконалість, що може призвести до формування психологічних комплексів", — вважає Я. Яненко [10]. А звідси — й вимогливість до фахівця, який продукує рекламний матеріал та несе перед суспільством моральну відповідальність щодо заповнення інформаційного простору якісною медіапродукцією.

Майбутні фахівці медіагалузі мають пройти певні етапи підготовки, здобуваючи необхідні компетентності, серед яких: навички використання інформаційних і комунікаційних технологій; здатність створювати медіапродукт, організовувати й контролювати командну професійну діяльність, ефективно просувати створений медійний матеріал [8].

Водночас аналіз етапів підготовки майбутніх фахівців медіасфери виявив певні проблеми, зокрема студенти не завжди можуть виділяти взаємозв'язки між фактами, образними системами, пропонувати власні та обґрунтовані висновки тощо. Усунення цих недоліків, на думку А. Киричка, полягає в реалізації "...індивідуально-точкового підходу до навчання, коли викладач індивідуалізує процес отримання знань, що має ключове методологічне та методичне значення" [4, с. 31]. Зрозуміло, що саме практичний блок сприятиме вирішенню зазначеної проблеми, адже дає змогу оптимально й вичерпно реалізувати ідею творчого діалогу між студентом і викладачем. Від зазначеної комунікації залежать знання й розуміння майбутніми медійниками своїх завдань і специфіки діяльності в медіасередовищі, де реалізовуватимуться вміння, навички й компетенції у сфері рекламної та PR-діяльності. Практична реалізація проблемних завдань і ситуацій сприятиме вдосконаленню професійної компетентності майбутнього журналіста за наявності гармонійного поєднання методологічної, теоретичної, технологічної, практичної та особистісної

площин. Ці завдання передбачають розуміння студентами ролі базових знань щодо майбутньої професійної діяльності, умінь їх аналізувати та синтезувати для досягнення поставленої мети, здатність цілісно уявляти технологію реалізації ідеї медіапроекту.

Підвищення професійних вимог до майбутніх фахівців, посилення справедливої конкуренції під час їх підготовки, творча робота на практичних заняттях, використання інноваційних технологій у процесі освітньої діяльності спонукатимуть до постійного поглиблення знань щодо специфіки медіадіяльності та адаптації студентів-журналістів до викликів сучасного інформаційного простору.

У процесі вивчення освітньої компоненти "Теорія і практика рекламної та PR-діяльності" майбутні фахівці медіа мають опанувати ключові підходи до формулювання основних повідомлень і підготовки ідеї рекламної кампанії; навчитися писати рекламні тексти й оформлювати рекламні повідомлення; здійснювати заходи, передбачені в межах рекламної кампанії. Оскільки діяльність у галузі реклами є одним із найважливіших напрямів формування маркетингової стратегії, функціонування економічних і суспільних інститутів, то набуття практичних навичок рекламної роботи з опануванням комунікативного складника є важливою частиною підготовки фахівців медіагалузі.

Досягнення поставленої мети неможливе без постійного акценту на розв'язанні творчих практичних завдань. На думку О. Мединської, у процесі проведення занять слід використовувати активні методики, засновані на "проблемних, евристичних, ігрових та інших продуктивних

формах навчання, що розвивають індивідуальність, критичне мислення, стимулюють креативні здібності студентів через безпосереднє залучення в професійну діяльність, сприяють мобілізації комунікативних, дослідницьких та проєктувальних умінь майбутніх фахівців. Чільне місце в методиці викладання навчального курсу посідають індивідуальні та групові види комунікативної та інтерактивної діяльності, наприклад дискусії, моделювання професійних ситуацій, соціально-рольові взаємодії, проєктно-дослідницька робота" [7, с. 106].

Освітня компонента "Теорія і практика реклами та PR" стимулює активну творчу діяльність викладача й студентів. З огляду на це розроблено та виділено достатню кількість аудиторних годин для вивчення таких тем: "Особливості створення рекламної продукції", "Особливості підготовки та проведення інтерв'ю, виступів, промов у PR", "Канали розповсюдження реклами" тощо. Наголосимо на вагомій ролі індивідуальної та самостійної роботи, що сприяє виробленню в студентів власного бачення й розуміння журналістської діяльності, вміння вирішувати виробничі завдання.

Висновки. Вивчення освітньої компоненти "Теорія і практика рекламної та PR-діяльності" — це можливість для майбутніх журналістів, рекламистів і фахівців зі зв'язків із громадськістю сформулювати систему знань, умінь і навичок для професійної медіадіяльності. Зосередження уваги на теоретичних та практичних аспектах рекламної та PR-діяльності сприятиме підвищенню рівня знань із майбутнього фаху та стимулюватиме реалізацію студентами особистих творчих медіапроектів.

Список використаних літератури та джерел

1. Березенко В. В. Використання PR-інструментарію у сфері політичної комунікації / В. В. Березенко // Держава та регіони. Сер.: Соціальні комунікації. — 2014. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2014_1-2_35. — Назва з екрана.
2. Березенко В. В. Проблеми вдосконалення професійної підготовки за фахом "Зв'язки з громадськістю" в Україні / В. В. Березенко // Інформаційне суспільство. — 2013. — Вип. 17. — С. 31—35.
3. Киричок А. П. До питання вдосконалення вітчизняної системи підготовки фахівців у сфері зв'язків з громадськістю / А. П. Киричок, А. А. Мельниченко // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. — 2014. — № 4. — С. 142—146.
4. Киричок А. П. Теорія та практика створення сучасної моделі освіти у галузі PR : монографія / А. П. Киричок. — Київ : НТУУ "КПІ", Вид-во "Політехніка", 2017. — 236 с.
5. Киричок А. Освіта у сфері зв'язків з громадськістю: міжнародний досвід та українські реалії / Андрій Киричок // Вісник Книжкової палати. — 2015. — № 12 (233). — С. 45—48. — Режим доступу: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/32181>. — Назва з екрана.
6. Лапіна В. В. Соціологія реклами як наукова та навчальна дисципліна: проблема концептуального розвитку / В. В. Лапіна // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. — 2014. — № 3 (24). — Режим доступу: <http://apspp.soc.univ.kiev.ua/index.php/home/article/view/182>. — Назва з екрана.
7. Мединська О. Використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх журналістів / О. Мединська // Обрії друкарства. — 2019. — № 1 (7). — С. 100—110. — Режим доступу: <http://horizons.vpi.kpi.ua>. — Назва з екрана.

8. *Стандарт* вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 06 Журналістика, спеціальність 061 Журналістика. — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/061-Zhurnalistyka-bakalavr.28.07-1.pdf>. — Назва з екрана.
9. Шиян В. Особливості та сучасні тенденції підготовки фахівців з реклами і зв'язків з громадськістю / В. Шиян // Соціальні комунікації в інтеркультурному просторі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів : матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф., 13 листоп. 2014 р. — С. 131—137. — Режим доступу: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4908>. — Назва з екрана.
10. Яненко Я. В. Реклама як феномен української культури. Діалог мов — діалог культур / Я. В. Яненко // Україна і світ : збірник матеріалів Третньої міжнародної наукової Інтернет-конференції з україністики. — Munchen — Berlin — Washington : Verlag Otto Sagner, 2013. — С. 922—930.

Valerii Bashmanivskyi,

PhD of Philological Sciences,

Associate Professor of Zhytomyr State University of Ivan Franko

Liubov Bashmanivska,

PhD of Pedagogical Sciences,

Associate Professor of Zhytomyr State University of Ivan Franko

Olena Androsovykh,

PhD of Philosophical Sciences,

Associate Professor of Zhytomyr State University of Ivan Franko

"Theory and practice of advertising and PR activities" is a significant component of the modern educational process

The article deals with the issue of studying the educational subject "Theory and practice of advertising and PR activities" in the training of future journalists. It also examines the problem of improving the training of specialists of a high professional level capable of solving journalistic tasks and creating a competent media product using the latest ideas and technologies.

It claims that the study of aspects of the educational component "Theory and practice of advertising and PR activities" opens significant communication opportunities for future journalists, advertisers, and specialists of public relations departments. Moreover, it is stated that this subject helps to obtain the necessary system of professional knowledge, abilities, and skills for future media activities.

Additionally, the article points out the importance of the above-mentioned educational subject while teaching students of journalism. The reason for this is its contributing to the creative development of future mass media workers and the expansion of their ideas about the journalistic activity. In fact, during the study of the discipline, a creative personality is formed, which should be a modern worker in the media sphere. Thus, the theory and practice of advertising and PR activities are the basis for the development of the professional level of a journalist and advertiser.

It also indicates that this problem becomes especially relevant in connection with the modern requirements for improving the system of higher education in Ukraine and the general changes taking place in the communicative space. The article emphasizes the importance of advertising and PR technologies in the modern information environment and focuses attention on the systematic training of specialists in the field of Journalism. Advertising and public relations.

Keywords: *journalist; media; media texts; media product; advertising; PR; media communications*

References

1. Berezenko V. V. (2014). Vykorystannia PR-instrumentariiu u sferi politychnoi komunikatsii [Use of PR tools in the field of political communication]. *Derzhava ta rehiony. Ser.: Sotsialni komunikatsii*. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drsk_2014_1-2_35.
2. Berezenko V. V. (2013). Problemy vdoskonalennia profesiinoi pidhotovky za fakhom "zviazky z hromadskistiu" v Ukraini [Problems of improving professional training in "public relations" in Ukraine]. *Informatsiine suspilstvo*, 17, pp. 31—35.
3. Kyrychok A. P. & Melnychenko A. A. (2014). Do pytannia vdoskonalennia vitchyznianoï systemy pidhotovky fakhivtsiv u sferi zviazkiv z hromadskistiu [To the issue of improving the domestic system of training specialists in the field of public relations]. *Derzhava ta rehiony. Serii: Sotsialni komunikatsii*, 4, pp. 142—146. Available at: <https://andriikyrychok.com/osvita-u-haluzi-zv-iazkiv-z-hromadskistiu/>.
4. Kyrychok A. P. (2017). *Teoriia ta praktyka stvorennia suchasnoi modeli osvity u haluzi PR : monohrafiia* [Theory and practice of creating a modern model of education in the field of PR: monograph]. Kyiv: NTUU "KPI", Vyd-vo "Politekhnik".
5. Kyrychok A. P. (2015). Osvita u sferi zviazkiv z hromadskistiu: mizhnarodnyi dosvid ta ukraïnski realii [Education in the field of public relations: international experience and Ukrainian realities]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 12 (233), pp. 45—48. Available at: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/32181>.
6. Lapina V. V. (2014). Sotsiologhiia reklamy yak naukova ta navchalna dystsyplina: problema kontseptualnoho rozvytku [Sociology of advertising as a scientific and educational discipline: the problem of conceptual development]. *Aktualni problemy sotsiologhii, psykhologhii, pedahohiky*, 3 (24). Available at: <http://apspp.soc.univ.kiev.ua/index.php/home/article/view/182>.

7. Medynska O. (2019). Vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii u pidhotovtsi maibutnikh zhurnalistiv [Use of innovative technologies in the training of future journalists]. *Obrrii drukarstva*, 1 (7), pp. 100-110. Available at: <http://horizons.vpi.kpi.ua>.
8. *Standart vyshchoi osvity Ukrainy: pershyi (bakalavrskyi) riven, haluz znan 06 Zhurnalistyka, spetsialnist 061 Zhurnalistyka*. (2023). Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/061-Zhurnalistyka-bakalavr.28.07-1.pdf>.
9. Shyian V. (2014). Osoblyvosti ta suchasni tendentsii pidhotovky fakhivtsiv z reklamy i zviazkiv z hromadskistiu [Peculiarities and modern trends of training specialists in advertising and public relations]. *Sotsialni komunikatsii v interkulturnomu prostori: mizhkontynentalnyi dialoh intelektualiv* : materialy Mizhnarod. nauk.-prakt. konf., 13 lystop., pp. 131—137. Available at: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4908>.
10. Yanenko Ya. (2013). V. Reklama yak fenomen ukraïnskoi kultury [Advertising as a phenomenon of Ukrainian culture]. *Dialoh mov — dialoh kultur. Ukraina i svit* : zbirnyk materialiv Tretoi mizhnarodnoi naukovoï Internet-konferentsii z ukrainistyky. Munchen — Berlin — Washington: Verlag Otto Sagner, pp. 922—930.

Надійшла до редакції 9 лютого 2023 року

УДК 070.449.8:741.5](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2023.2(319).13-18

Ірина Лиса,
аспірантка

Житомирського державного університету імені Івана Франка,
e-mail: ira.lisa2806@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7581-7398>

Комікси як окремий складник структури медіапростору

У статті розглянуто комікси як окремий складник структури сучасного українського медіапростору. Визначено теоретичні аспекти поняття "коміксова журналістика" та проаналізовано перспективу використання комікс-матеріалів у вітчизняному інформаційному просторі.

З'ясовано, що комікси є ефективним засобом передавання інформації, здатним не лише ефективно привертати увагу читачів, а й утримувати її. Водночас через складну візуальну форму комікс-матеріали потребують більше трудовитрат і часу на створення, що унеможливорює їх використання у "швидкій" журналістиці. Попри специфічні особливості, комікси є важливим елементом структури медіапростору, оскільки дають змогу ефективно висвітлювати інформацію, що не потребує оперативності.

Ключові слова: візуалізація; комікс; коміксова журналістика; комікс-матеріал; мальопіс; медіапростір

Постановка проблеми. Сучасний інформаційний простір має мінливий характер, який залежить від динаміки розвитку інноваційних технологій і появи нових методів розгортання комунікаційного процесу в суспільстві. Ці тенденції зумовлюють потребу створення модернізованих засобів трансляції інформації різного характеру, зокрема публіцистичної (журналістської). Науковці В. Башманівський і Л. Башманівська наголошують на важливості образного висловлювання думок та швидкій адаптивності ЗМІ в сучасному інформаційному середовищі [1, с. 26—30]. Ці чинники впливають на адаптивний характер реципієнтів, що також залежить від швидкості інформаційного потоку. Саме тому комікси є доволі перспективним і цікавим способом трансляції інформації, який може слугувати допоміжним методом оформлення публікації чи самостійним журналістським матеріалом. Звісно, цілісні графічні історії радше є експериментальними, а більшість науковців надають їм контroversійний характер через складний

процес створення. У час "швидкої" журналістики тривалий процес підготовки може актуалізувати питання доцільності використання коміксів у медіа, проте вітчизняні науковці Б. Філоненко [11], Д. Белов [2], С. Хлестова [12] зазначають про ефективність виконання комунікативної функції комікс-матеріалів, що зумовлює їхню наукову цінність для суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Слід зауважити, що більшість досліджень, присвячених коміксам, здійснили закордонні науковці, зокрема А. Шпігельман, Дж. Арчер, Дж. Палілоніс, В. Вебер, Д. Сакко, Ск. Маклауд, Р. Данкер, М. Сміт, П. Левіц та інші. Поміж цих праць варто виокремити посібник Р. Данкера, М. Сміта та П. Левіца "Сила коміксів", у якому розглянуто історію й культуру творення мальопісів, їхню жанрову різноманітність і вплив на формування світового медіапростору [5, с. 16].

У вітчизняній науці також наявні спроби дослідження різноманітних аспектів комікс-мистецтва. Наприклад, С. Хлестова розглядає питан-

ня формування історичного підґрунтя творення коміксів у східній Європі [13]; Д. Белов порушує проблему коміксів у сучасній гуманітаристиці [2]; Н. Космацька з'ясовує особливості сучасних коміксів [7].

О. Гудошник і С. Хлестова виокремлюють комікси як частину теорії журналістики, заважаючи про їх мультимедійність, а також контекстність трансмедіальної наратології дискурсу графічної літератури [4; 12; 13]. Дослідниці оперують терміном "коміксова журналістика", потрактовуючи її як один із напрямів журналістики, в якому для передавання інформації використовують графічні історії й різноманітні візуалізаційні засоби. О. Гудошник розглядає цей термін, як "парасольковий", такий, що об'єднує різні жары коміксового мистецтва у графічний сторітелінг [4, с. 33].

Трансмедіацію коміксу зумовлено глобалізацією інформаційного простору, що охоплює різні стилі, форми та жанри медіа. Саме цей чинник дає змогу журналістам міксувати та експериментувати із засобами й методами донесення інформації до реципієнтів. Автентичність комікс-матеріалів, якої досягають завдяки використанню художніх засобів, здатна покращити емпіричне відчуття читача, що посилює виразність і вплив матеріалу.

Отже, науковці розглядають комікси як невіддільну частину українського медіапростору, наголошують, що їх можна використовувати як певну медіатехнологію [3; 11], акцентують на важливості вивчення мальовисів, адже вважають їх ефективним і переконливим засобом комунікації, який легко запам'ятовується завдяки візуальній формі. Водночас, попри перспективність графічних історій як окремого сегмента медіа, у вітчизняній науці проведено замало досліджень за пропонованою тематикою, що актуалізує порушену проблему.

Наукова новизна статті полягає в дослідженні коміксів як окремого засобу трансляції суспільно важливої інформації через візуалізацію фактів і використання інфографічних елементів для утримання уваги реципієнтів. На сучасному етапі візуалізація є доволі ефективним засобом передавання інформації, що свідчить про перспективність використання комікс-матеріалів у сучасній журналістиці.

Метою статті є дослідження коміксів як окремого складника теорії журналістики, а також визначення парадигми функцій комікс-матеріалів на теренах сучасного українського медіапростору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мистецтво коміксу є невіддільним елементом

багатьох світових культур, насамперед американської та японської. У культурній і мистецькій сферах України мальовиси також посідають вагоме місце, адже щороку у вітчизняному медіапросторі з'являються нові зразки комікс-літератури, які не лише привертають увагу читача, а й змушують поринути у графічну історію.

Р. Данкер, М. Сміт і П. Левіц зазначають, що "окремого медіа під назвою «комікс» не існує" [5, с. 17], а за "Енциклопедією сучасної України" "медіа — це канал передачі інформації, який використовує певні засоби й інструменти зберігання та передачі інформації" [6].

Термін "комікс" є загальноприйнятим і позначає послідовно складені зображення, котрі можуть супроводжувати текстові конструкції. Американський дослідник і літератор С. Макклауд пропонує розділяти мистецтво коміксів на комік-буки (comic book) та комік-стріпи (comic strip) [13]. Проте в українській комікс-культурі поняття "comic book" і "comic strip" перекладають як "комікс" чи замінюють терміном "мальовис", при цьому частково втрачається діапазон значення терміна.

Основним архітектонічним складником будь-якого коміксового продукту є кадр (панель) — окремий фрагмент сторінки, у якому зображено частину історії. Зауважимо, що для цілісності композиції всі зображення та текстові компоненти (діалогічні хмари або фрейми) мають бути гармонійно об'єднані у смислово єдність кадрів. Слід також пам'ятати, що основною одиницею творення будь-якого коміксу є малюнок, який у поєднанні з текстом може слугувати ефективним методом комунікації між журналістом і реципієнтом.

М. Стівенс називає комікс-журналістику новим явищем у медіапросторі, що має вагомий сенс, глибину й власні складники формування, які потребують додаткових зусиль від автора під час створення та від читачів у процесі сприймання [16]. Звісно, завдяки візуальним елементам легко привернути увагу реципієнтів, але непідготовлений читач витратить більше часу на читання комікс-матеріалів, аніж на продукти традиційної журналістики, оскільки має не лише сприйняти текстовий матеріал, а й провести аналіз зображення, розглянути дрібні деталі, подані на панелях, оцінити атмосферу історії, переданої через малюнок, а не текст.

Мальовиси існують у медіапросторі як самостійні мистецькі продукти, в яких для комунікації з реципієнтами використовують графічні прийоми та інфографіку, саме тому комікс-технологія здатна позитивно вплинути на розвиток вітчизняного медіаполя.

Використання графічних публікацій у засобах масової інформації дає змогу увиразнити виклад звичної інформації. О. Гудошник описує трансмедійний характер коміксів, пояснюючи це тим, що завдяки візуальним засобам передавання інформації легше вплинути на різні типи аудиторії [4, с. 33—34]. Наприклад, коли читач лише оглядово ознайомлюється навіть із найпростішим коміксом, то на підсвідомому рівні формує комунікативний зв'язок між собою та графічним матеріалом. Зауважимо, що інформація в коміксах подається через візуалізацію, емпіричне сприйняття та ефект "погляду крізь вікно", що впливає на краще сприйняття матеріалу. Напругу між написаними словами й зображеннями доцільно використати для висвітлення невизначеності, неоднозначності та іронії, які інші засоби масової інформації можуть навмисно чи неусвідомлено ігнорувати.

У будь-якому разі формується особливий стиль трансляції інформації, якому притаманні специфічні композиційні елементи (панелі, фрейми, ракурси, плани зображення, імітації світла, звуку тощо). Ці засоби допомагають створити цілісний медіапродукт, що має донести до користувача розуміння й "сенсорне" відчуття певних подій, свідком яких він не був. Саме завдяки ефекту "погляду крізь вікно" людина може відчутти себе учасником будь-якої комікс-історії, пережити ті самі емоційні потрясіння, що й герої.

Водночас особливості творення мальовисів свідчать про їх низьку ефективність у "швидкій" журналістиці, адже автор має працювати не лише над текстовим описом події, а й над візуальним оформленням матеріалу, що потребує значних зусиль і часу. Створення коміксів неможливе без спеціальних знань і вмінь авторського складу, оскільки над однією графічною історією зазвичай працює команда: автор тексту, художники, графічні дизайнери, ілюстратори тощо. Однак попри складність процесу створення, формат коміксів дає змогу виразно описувати історично значущі події, створювати репортажі й журналістські розслідування, що не потребують оперативного висвітлення фактів.

Коміксам властива трансляція відомостей через суб'єктивізм, оскільки наявні знання містять низку концептуальної й чуттєвої інформації, образів, сформованих на основі особистісного досвіду автора. Візуальна інтерпретація реальних подій дає змогу журналістам і художникам використовувати нові методи викладу фактів, надаючи читачеві альтернативний спосіб сприймання новинної чи історичної інформації через малюнок. Ця властивість зумовлює вагому роль

коміксів у медіапросторі, адже 90% інформації, яку засвоює мозок людини, є візуальною, і читачі сприймають її у 60 тис. разів швидше, аніж текстову.

Комікс-репортаж є доволі молодим жанром української журналістики, тоді як для американських та німецьких медіа — це поширений спосіб подання матеріалів, який давно здобув прихильність аудиторії [8; 15]. Наприклад, німецький художник і графічний дизайнер Р. Кляйст від 2016 р. активно публікує графічні новели й комікс-репортажі в німецьких виданнях *Reprodukt*, *Edition 52*, *Ehara*, *Landpresse*, *Carlsen*. Найпопулярнішою стала серія коміксів *Berlinoir*, в якій автор запропонував альтернативний погляд на історію Берліна, спричинивши чимало дискусій [10].

Німецька журналістка й комікс-художниця У. Люст також часто використовує графічні історії для створення репортажів. У 2001 р. світ побачила повноцінна збірка комікс-репортажів "Шпигун за буднями" (*Spion für den Alltag — comic-berichte aus BERLIN*). Мальовис уміщує дві історії про дівчину з Відня, яка призвичаюється до життя в новому місті, зустрічає багато цікавих людей та вирішує проблеми, що виникають на її шляху.

Упродовж останнього десятиліття комікс-культура стає дедалі популярнішою на теренах вітчизняної медіаіндустрії, а графічні історії часто становлять предмет наукових досліджень. Посилення уваги до мистецтва мальовису в українському медіапросторі спричинено переходом суспільства на інформаційний етап розвитку. З одного боку, з допомогою інформаційних технологій створюють нові носії інформації, з іншого — триває пошук оптимальних для сприйняття й розуміння форм подання повідомлень. У цьому контексті комікс забезпечує легкість сприйняття інформації завдяки наочності та повторенню персонажів у більшості кадрів. Завдяки синтезу тексту та зображення можна точно й виразно передати емоції, почуття, міміку героїв, що є перевагою мальовису як медіаповідомлення. Дослідник графічної літератури Б. Філоненко називає сучасні комікси "наднаціональним" видом мистецтва, оскільки вони зрозумілі будь-якому пересічному читачеві [11].

Сегмент комікс-видань українського видавничого ринку активно розвивається від 2014 р. У 2019 р. власник і директор вітчизняного видавництва коміксів *Vovkulaka* Я. Мішенів зауважував: "Коміксовий ринок бурхливо розвивається в Україні 3-й рік поспіль. Після вибухового 2017-го, коли кількість виданих коміксів за один рік стала більшою ніж за останні 5—6 років, настав рік поступового зростання — у 2018-му

році видавці аналізували, чи не є ця популярність мильною бульбашкою і поступово розвивали нішу мальованих історій, почали долучатися нові гравці. І от на кінець 2019-го року ми маємо знов дивовижні результати..." [8].

Щороку дедалі більше видавництв беруться за проекти, пов'язані з графічними історіями, проводяться фестивалі, присвячені мальованим героям. Наприклад, від 2018 р. у Києві проходить наймасштабніший фестиваль коміксів і косплею Comic Con Ukraine, де можна придбати найсвіжіші випуски перекладених і вітчизняних мальованців, а також познайомитися з авторами й художниками. І хоча україномовний комікс потребує більшої уваги з боку суспільства, він поступово завойовує належне місце у сучасному медійному просторі. Українські автори переймають найкращий досвід закордонних коміксів і адаптують його для місцевої аудиторії, завдяки чому на ринку з'являється самобутній та оригінальний медійний продукт. Найбільшими українськими видавництвами, які просувають комікси, є Vovkulaka ("Вовкулака"), "Ірбіс комікси", "Рідна мова", Northern Lights ("Північні вогні"), Molfar Comics ("Мольфар Комікс") та інші.

З початком воєнних дій на території нашої країни набули поширення історичні комікс-історії, що розкривають проблеми української культури та становлення українців як національно свідомої нації. Особливістю цих графічних історій є домінування козацької тематики й зображення головних героїв у класичному образі "козака".

Тематика сучасних українських мальованців доволі широка та зорієнтована на різну вікову категорію читачів. Це здебільшого графічні історії, сповнені політичними й патріотичними сенсами, сюжети яких віддзеркалюють знакові історичні події й постаті, через міфи й легенди розкривають культурну спадщину нашого народу.

Вітчизняні комікси набувають вагомий суспільний значення, адже їхній контент суголосний з актуальними соціальними, політичними та економічними проблемами. Так, гострою соціальною спрямованістю вирізняється комікс

"Сама винувата", присвячений суспільній стигматизації жертв сексуального насильства. Мальованець створено на основі реальної історії, адаптованої українською письменницею М. Блиндюк [3]. Комікс став частиною медіапроєкту журналу соціального мальованця Inker, що спеціалізується на графічній журналістиці.

Щодо воєнної тематики, то 2022 р. видавництво UA Comix разом із журналом Inker створили графічну історію "Маріуполь" [14], в якій відтворили реальні історії людей, яким пощастило залишити блокадне місто.

Зауважимо, що воєнні події в Україні вплинули не лише на вітчизняний, а й на світовий медіапростір. Так, у Литві, США та Польщі було репрезентовано збірку коміксів "Перемога", темою якої став героїзм українців під час повномасштабного вторгнення РФ. Над виданням працювали вітчизняне видавництво The Will Production і компанія Art Nation. Кожну з дев'яти графічних новел створено в авторському стилі й присвячено історії певного героя, як-от Привид Києва чи захисники "Азовсталі" [9].

Висновки. Сучасні комікси мають вагомий потенціал медіапродукту, адже завдяки графічному формату можна унаочнити виклад соціально значущої інформації, розкрити для суспільства, особливо молодого покоління, важливі історичні події. Досвід Німеччини та США свідчить, що мальованці також дають змогу ефективно доносити до аудиторії репортажі й новинні матеріали.

Використання графічних історій у журналістиці допомагає візуалізувати реальність й "освіжити" фактичні дані. Візуалізація зумовлює емпіричне сприйняття світу, що дає змогу не лише опрацювати й засвоювати факти, а й переконувати читача. Водночас комікси залишаються окремим видом мистецтва, який відрізняє трудомісткий творчий процес створення й трансляції інформації. Попри те, що мальованець не можна віднести до самостійного медіа, він є вагомим складником структури сучасного медіапростору, еволюційною віхою розвитку теорії журналістики.

Список використаних літератури та джерел

1. Башманівська Л. Стилістика засобів масової інформації як навчальна дисципліна в підготовці майбутнього журналіста / Любов Башманівська, Валерій Башманівський // Вісник Книжкової палати. — 2022. — № 6. — С. 26—30.
2. Белов Д. Дослідження коміксу в сучасній гуманітаристиці / Д. Белов // Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. — 2021. — № 8. — С. 27—50.
3. Сама винувата // Inker. 2021. — Режим доступу: https://reporters.media/sama-vynuvata-inker/?fbclid=IwAR3_BMDRsC6ozMWJ3_tddK8ZxbKbTQvijsWw2X2rteagzpWL0iihq6-8Q_E (дата звернення 23.01.2023). — Назва з екрана.

4. Гудошник О. В. Трансмедіальні наративи коміксової журналістики: світовий та український досвід / О. В. Гудошник // *Communications and Communicative Technologies*. — 2020. — Вип. 20. — С. 32—41. — Режим доступу: https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/fszmk/program_5e58ed31a3e2d.pdf (дата звернення: 25.01.2023). — Назва з екрана.
5. Данкер Р. Сила коміксів. Історія, форма й культура / Р. Данкер, М. Сміт, П. Левіц; пер. з англ. Д. Скорбатюк. — Київ: ArtHuss, 2020. — 512 с.
6. *Media* // Енциклопедія сучасної України. — Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66085 (дата звернення: 25.01.2023). — Назва з екрана.
7. Космацька Н. В. Мова сучасного коміксу як явища масової культури / Н. В. Космацька // *Мова і культура*. — 2012. — Вип. 15. — С. 15—20. — Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Mik_2012_15_4_5 (дата звернення: 20.01.2023). — Назва з екрана.
8. Мішенев Я. Комікси в Україні — підсумки 2019 / Ярослав Мішенев // *UA GEEK*. — Режим доступу: <https://ua.geek.space/komiksy-v-ukraini-pidsumky-2019/#gs.orgfsz> (дата звернення 25.01.2023). — Назва з екрана.
9. *Перемога*: комікс / О. Корешков [та ін.]. — Київ: Art Nation, 2023. — 212 с.
10. Семенюк О. Мама, я малюю репортаж: чим живе німецька комікс-журналістика / Олена Семенюк // *Media lab*. — Режим доступу: <https://medialab.online/news/mamayamalyuyuy-reportazh-chy-m-zhy-ve-nimets-ka-komiks-zhurnalisty-ka/> (дата звернення: 26.01.2023). — Назва з екрана.
11. Пухарев П. Борис Філоненко: Робити комікси з національними героями зараз на часі / Пилип Пухарев // *Читомо*. — Режим доступу: <https://archive.chytomo.com/book-art/boris-filonenko-robity-komiksi-z-nacionalnimigerojami-zaraz-na-chasi> (дата звернення 25.01.2023). — Назва з екрана.
12. Хлестова С. В. Потенціал коміксу як медіаповідомлення: на прикладі текстів про збройну агресію РФ на Донбас ("Кіборги" та "Перехрестя. Дев'ять історій про війну та насильство") / Світлана Хлестова // *Вісник Львівського університету*. — 2019. — № 46. — С. 281—288.
13. Хлестова С. В. Комікс-журналістика у Східній Європі: історія й особливості функціонування / С. В. Хлестова // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Соціальні комунікації"*. — 2019. — № 15. — Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/sc/article/view/15111> (дата звернення: 19.01.2023). — Назва з екрана.
14. *Маріуполь* // *Inker: Журнал соціальних мальописів*. Випуск 1. — Режим доступу: <https://inker.world/vypusk-1-mariupol/>. — Назва з екрана.
15. McCloud S. *Making: Storytelling of Comics, Manga and Graphic Novel* / S. McCloud. — New York: Harper, 2006. — 273 с.
16. Stephens M. *Journalism and News: Untangling Their Histories* / M. Stephens. — Mode of access: <https://journalism.nyu.edu/publishing/beyondnews/2011/03/13/journalism-and-news-untangling-their-histories> (accessed 26.01.2023). — Title from the screen.

Iryna Lysa,

Postgraduate Student

of Zhytomyr Ivan Franko State University

Comics as a separate component of the media space structure

The article defines the comics as a separate component of the structure of the modern Ukrainian media space. The theoretical aspects of the concept of "comic journalism" are reflected and the perspective of using comic materials in the modern information space is analyzed. As a result, it was determined that comics are an effective means of conveying information, which not only successfully attract the attention of readers, but also retain it. However, due to the complex visual form, comic materials require more labor and time to create them, which makes it impossible to use comics in "fast" journalism. Despite this, comics are an important component of the structure of the media space, it is convenient to highlight information that does not require promptness.

Keywords: *visualization; comic; comic journalism; comic material; sketch; medispace*

References

1. Bashmanivska L. & Bashmanivskij V. (2022). Stilistika zasobiv masovoyi informaciyi yak navchalna disciplina v pidgotovci majbutnogo zhurnalista. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 6, pp. 26—30.
2. Byelov D. (2021). Doslidzhennya komiksu v suchasnij gumanitaristici. *Ukrayinskij zhurnal z bibliotekoznavstva ta informacijnih nauk*, 8, pp. 27—50.
3. *Sama vinuvata*. (2021). Inker. Available at: https://reporters.media/sama-vynuvata-inker/?fbclid=IwAR3_BMDRsC6ozMWJ3_tddK8ZxbKbTQvijsWw2X2rteagzpWL0iHQ6-8Q_E [Accessed 23.01.2023].
4. Gudoshnik O. V. (2020). Transmedialni narativi komiksovyi zhurnalistiki: svitovij ta ukrayinskij dosvid. *Communications and Communicative Technologies*, 20, pp. 32—41. Available at: https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/fszmk/program_5e58ed31a3e2d.pdf [Accessed 25.01.2023].

5. Danker R [et al.]. (2020). *Sila komiksiv. Istorija, forma j kultura*. Kyiv: ArtHuss.
6. *Media*. (2023). Encyklopediya suchasnoyi Ukrainy. Available at: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=66085 [Accessed 25.01.2023].
7. Kosmacka N. V. (2012). Mova suchasnogo komiksu yak yavisha masovoyi kulturi. *Mova i kultura*, 15, pp. 15—20. Available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Mik_2012_15_4_5 [Accessed 20.01.2023].
8. Mishenov Ya. (2023). *Komiksi v Ukraini — pidsumki 2019*. UA GEEK. Available at: <https://uageek.space/komiksi-v-ukraini-pidsumky-2019/#gs.orxfsz> [Accessed 25.01.2023].
9. Koreshkov O. [ta in.]. (2023). *Peremoga : komiks*. Kyiv: Art Nation.
10. Semenyuk O. (2023). *Mama, ya malyuyu reportazh: chim zhive nimecka komiks-zhurnalistika*. Media lab. Available at: <https://medialab.online/news/mamayamalyuyu-reportazh-chy-m-zhy-ve-nimets-ka-komiks-zhurnalisty-ka/> [Accessed 26.01.2023].
11. Puharyev P. (2014). *Boris Filonenko: Robiti komiksi z nacionalnimi geroyami zaraz na chasi*. Chitomo. Available at: <https://archive.chytomo.com/book-art/boris-filonenko-robiti-komiksi-z-nacionalnimi-geroyami-zaraz-na-chasi> [Accessed 25.01.2023].
12. Hlestova S. V. (2019). Potencial komiksu yak mediapovidomlennya: na prikladi tekstiv pro zbrojnu agresiyu RF na Donbas ("Kiborgi" ta "Perehrestya. Dev'yat istorij pro vijnu ta nasilstvo"). *Visnik Lvivskogo universitetu*, 46, pp. 281—288.
13. Hlestova S. V. (2019). Komiks-zhurnalistika u Shidnij Yevropi: istoriya j osoblivosti funkcionuvannya. *Visnik Harkivskogo nacionalnogo universitetu imeni V. N. Karazina. Seriya "Socialni komunikaciyi"*, 15. Available at: <https://periodicals.karazin.ua/sc/article/view/15111> [Accessed 19.01.2023].
14. *Mariupol*. (2023). Inker: Zhurnal socialnih malopisiv. Vipusk 1. Available at: <https://inker.world/vypusk-1-mariupol/>.
15. McCloud S. (2006). *Making: Storytelling of Comics, Manga and Graphic Novel*. New York: Harper.
16. Stephens M. (2023). *Journalism and News: Untangling Their Histories*. Available at: <https://journalism.nyu.edu/publishing/beyondnews/2011/03/13/journalismand-news-untangling-their-histories> [Accessed 26.01.2023].

Надійшла до редакції 16 лютого 2023 року

РЕЦЕНЗІЇ

Музеологія: погляд з Одеси

Гребцова І. С. Музеологія : навч.-метод. посіб. / І. С. Гребцова. — Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. — 142 с.

Підготовка фахівців у галузі музейництва та охорони пам'яток, що здійснюється у профільних закладах вищої освіти України, потребує навчальної літератури, яка висвітлюватиме теоретичні та прикладні аспекти збереження й популяризації культурної спадщини країни.

Цій темі присвячено посібник І. Гребцової — докторки історичних наук, професорки, завідувачки кафедри всесвітньої історії факультету історії та філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Видання є складовою частиною загального курсу "Пам'яткознавство та музеологія", який авторка викладає студентам-історикам.

Окрім вступу, посібник містить 10 тем, тематику семінарських занять, завдання до само-

стійної роботи з курсу "Музеологія", словник використаних термінів і понять (94 позиції), програму музейної практики студентів-істориків на прикладі музеїв Одеси та Одеської області, список рекомендованих джерел і літератури. Кожна тема має питання для самоконтролю.

У темі 1 "Музеологія як наукова дисципліна" (с. 5—15) розкрито погляди дослідників на визначення, об'єкт, предмет і структуру цієї науки. Слід зазначити, що дослідниця вважає музеологію міждисциплінарною наукою, і в цьому контексті доцільно було б продемонструвати взаємозв'язки та відмінності з пам'яткознавством.

Появу терміна "музеологія" І. Гребцова відносить до кінця XIX ст. і пов'язує його з діяльністю німецького фахівця Й.-Г. Грассе, який уперше використав це поняття в публікації "Музеологія як наука" (1883) (с. 7). Проте зауважимо, що німецький термін "museumkunde" ("музеєзнавство") ще у 1816—1818 рр. у мистецтвознавчих працях вживав Й.-В. Гете¹.

¹ Goethe's Sämtliche Berufe in fundvierzig Banden. Leipzig : Philipp Reclam jun, S. A. 1858. Bd. 35—37.

Тема 2 "Теоретичні засади музеології" (с. 15—26) є органічним продовженням попередньої та ознайомлює студентів з основами теорії цієї науки. До певних недоліків віднесемо некоректну назву одного з музеїв м. Києва, подану на с. 17, зокрема "Центральний науково-природознавчий музей НАН України" (потрібно — Національний науково-природничий музей НАН України).

У темі 3 "Історія музейної справи" наведено ретроспективний огляд зародження, виникнення й становлення музеїв від античного часу. Подано характеристику колекціонування в періоди Середньовіччя, Відродження та Просвітництва. Появу музеїв дослідниця відносить до межі XVI—XVII ст. (Італія) і вважає, що як по лі функціональний заклад музей з'явився у XVIII ст.

У темі 4 "Діяльність провідних та оригінальних музеїв світу" (с. 32—45) подано огляд історико-художніх, історико-археологічних, художніх музеїв, музеїв природознавства та природничої історії.

Тему 5 "Розвиток музейної справи в Україні" (с. 46—55) присвячено особливостям музейництва нашої держави. Дослідниця вважає, що його витoki сягають доби Київської Русі, а перші музеї відносять до XIX ст. Авторка докладно аналізує сучасні музейні комплекси просто неба, зокрема музей "Етноселище Фурмушика-Нова" (Одеська обл.) (с. 54—55).

У темі 6 "Науково-дослідна діяльність музеїв. Музейне джерелознавство, музейний предмет та його властивості" (с. 55—65) подано класифікацію музейних предметів і розглянуто проблеми їх атрибуції.

Тема 7 "Науково-фондова робота музеїв" (с. 66—74) ознайомлює з організацією збереження музейних джерел.

Тема 8 "Музейна експозиція: етапи і принципи створення" (с. 74—86) має прикладний характер і

надає уявлення про документацію експозиціонера, класифікацію методів побудови експозицій.

У темі 9 "Культурно-просвітницька діяльність музеїв" (с. 86—96) розкрито форми роботи музеїв із різновіковою аудиторією та принципи класифікації екскурсій.

У підсумковій темі 10 "Сучасні музейні технології. Перспективи та проблеми розвитку мережі в Україні" (с. 86—96) проаналізовано реалізовані проекти з використанням новітніх технологій в експозиційній та іншій діяльності музеїв. Розглянуто музейний маркетинг.

Дискусійний характер має визначення "музеєфікованої пам'ятки" як "предмета, що мав художню цінність до музеєфікації або визнаний художньо цінним в результаті музеєфікації" (с. 128). Не завжди пам'ятка, що повинна бути експонована *in situ*, може мати художню цінність. Наприклад, палеолітичні стоянки в печерах і гротах (Чокурча з культурним шаром мустьєрського періоду в передмісті Сімферополя (Автономна Республіка Крим) і Молочний Камінь із культурними рештками пізнього палеоліту (Закарпатська обл.)) становлять винятковий інтерес для науки, є унікальними пам'ятками зі свідцтвами перебування стародавніх людей і мають заповідний статус.

Рецензоване видання І. Гребцової може бути корисним не тільки для підготовки вузькопрофільних фахівців, а й для студентів гуманітарних спеціальностей, насамперед істориків та етнологів. Матеріали посібника стануть у пригоді й працівникам середніх навчальних закладів (шкіл, ліцеїв, гімназій) під час створення музеїв.

Дмитро Кепін,

*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу ретроспективної
бібліографії Книжкової палати України*

Надійшла до редакції 17 січня 2023 року

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

УДК 027.7.081:004](477)"364"(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.2(319).19-27

Наталія Кропочева,

*науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського,
e-mail: veritas59@i.ua*

Особливості змісту та технологій висвітлення інформаційних ресурсів мережі освітянських бібліотек в умовах воєнного стану

Розглянуто діяльність бібліотек закладів вищої педагогічної освіти — учасниць мережі освітянських бібліотек МОН і НАПН України в контексті створення, поширення та популяризації інформаційних ресурсів найбільш значущого соціального спрямування в умовах воєнного стану. Для визначення репрезентативної вибірки було сформовано вимоги до відбору бібліотек за класифікаційними ознаками (педагогічний профіль), наявністю сайту (сторінки).

З урахуванням типу закладу вищої педагогічної освіти розглянуто та схарактеризовано діяльність бібліотек зі створення інформаційних продуктів освітнього, культурно-просвітницького спрямування, особливістю яких є громадянська й національно спрямована тематика. Значний сегмент публікацій, присвячених розробленню та поширенню ресурсів, наведених у статті, віддзеркалює значущість порушеної проблеми.

Схарактеризовано види інформаційних продуктів, розміщених на сайтах бібліотечних установ закладів освіти, з-поміж яких виокремимо такі: електронні покажчики, дайджести, бібліографічні огляди, тематичні бібліографічні списки, презентації, віртуальні виставки, відеопрезентації, мультимедійні видання, календарі знаменних і пам'ятних дат. Зазначено, що ці ресурси відрізняються за жанрами, каналами трансляції, принципом взаємодії та адресністю.

Доведено, що в умовах воєнного стану основним атрибутом консолідації стає громадянська й патріотична спрямованість інформаційних ресурсів. Наголошено на актуальності віддзеркалення тематичного спектра інформаційних продуктів громадянського та національно-патріотичного спрямування мережі освітянських бібліотек МОН і НАПН України у змістовій і видовій диференціації.

Ключові слова: інформаційні ресурси; мережа освітянських бібліотек; види інформаційних продуктів; воєнний стан; бібліотеки закладів вищої педагогічної освіти

Постановка проблеми. Бібліотечні установи перебувають на початку створення та розгортання нового тренду, важливим складником якого є формування загальнодержавного інформаційного ресурсу для осмислення та вивчення тих подій, що відбуваються у непростий період історії нашої країни.

Потреба в організованій, структурованій і верифікованій інформації значно посилюється на тлі повномасштабної війни, яку РФ розв'язала проти незалежної України. Цей чинник суттєво впливає на зміну акцентів у діяльності мережі освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України (МОН) та Національної академії педагогічних наук (НАПН) України, які дедалі чіткіше набувають ознак загальносуспільних інформаційних центрів протидії інформаційній агресії. Цьому сприяє наявний досвід трансформації інформаційних ресурсів галузевих книгозбірень відповідно до сучасних суспільних запитів громадянського суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Огляд основних проблемних зон пропонованої розвідки ґрунтується на дослідженнях 2021—2022 рр. Обумовлено це і нагальною потребою відповідності нормативно-законодавчої системи інформатизації науково-освітнього простору галузевих книгозбірень, і актуальними питаннями подальшої трансформації діяльності бібліотек в умовах цифровізації. З огляду на поставлені завдання, зазначений структурний масив наведено в єдності двох взаємопов'язаних блоків:

1. Публікації, присвячені діяльності бібліотек в умовах цифровізації й трансформаційних процесів, що охопили найважливіші напрями їхньої роботи.

2. Публікації, що висвітлюють досвід функціонування бібліотечних установ в умовах воєнного стану та основні вектори тематичних змін у підготовці та поширенні інформаційних продуктів.

Зокрема, у публікації С. Денбновецького викладено погляди на інформатизацію українських

бібліотек, що сьогодні є інформаційними хабами, центрами й осередками для навчання та спілкування. На їхню роботу безпосередньо впливає "...відсутність комплексної стратегії розвитку цифрових компетентностей, повільні темпи охоплення цільових аудиторій існуючими програмами цифрової освіти, недостатньою кількістю програм з розвитку цифрових навичок у людей літнього віку" [7].

Аспекти створення спеціалізованих ресурсів для надання світовій спільноті доступу до наукових монографій, підготовлених і виданих працівниками НАН України, проаналізовано у статті О. Вакаренко, А. Радченко, З. Болкотун [2].

У публікації Т. Костирко цифровізацію розглянуто як один із магістральних напрямів розвитку суспільства та його інституцій, зокрема бібліотек закладів вищої освіти, на тлі якої відбувається процес поступового поширення інноваційних форм і методів навчання, переходу системи наукових комунікацій у цифровий простір [10].

Близькою за тематикою є стаття Н. Кропачевої, предметом якої стали принципи відкритої науки та шляхи їх впровадження у практику інформаційного забезпечення освітнього та науково-дослідного процесів [11].

Т. Лисенко висвітлив провідні тенденції в роботі українських інформаційно-аналітичних центрів на підставі аналізу контенту їхніх вебсайтів, визначив ключові питання мережевої структури, склад інформаційних ресурсів [12].

Проблематику наявних способів опанування бібліотеками цифрового простору, зокрема інтеграції різних видів літератури з бібліотечного фонду в е-простір, схарактеризовано та критично осмислено у статті Г. Салати [14].

Огляду наявних методів застосування технології доповненої реальності засобами сучасних медіатек, новим технологічним шляхам розвитку бібліотек присвячено аналітичну розвідку С. Хрущ.

Авторка наголошує на тезі про трансформацію бібліотеки в медіатеку, що передбачає створення кардинально нового інформаційного простору, де забезпечуватимуться різноманітні інформаційні потреби користувачів [18].

Диференціацію інформаційних ресурсів, здійснену з урахуванням результатів бібліометричного аналізу кількісних показників їх використання, розроблено та репрезентовано у статті А. Ржеуського та Н. Кунанець [13].

У спільній праці Г. Колоскової й О. Кобелева схарактеризовано інноваційну модель розбудови консолідованого інформаційного ресурсу з єдиним форматом подання інформації на базі сучасних цифрових платформ [9].

Електронні ресурси в системі комунікацій публічних бібліотек України розглянув С. Терентьєв [15]. Проектам бібліотек Рівненщини присвячено публікацію А. Хамедюк [17].

Діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки як науково-методичного та координаційного центру мережі освітянських бібліотек МОН і НАПН України в умовах воєнного стану найповніше розглянуто в праці колективу авторів на чолі з директором бібліотеки, доктором педагогічних наук, професором, членом-кореспондентом НАПН України Л. Березівською [8].

Особливості роботи фахівців Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки в Черкасах ("мандрівна бібліотека"); волонтерську діяльність, проведення патріотичних та арттерапевтичних заходів публічних бібліотек м. Миколаєва; зусилля працівників галузі культури на інформаційно-культурному фронті, зокрема під час проведення благодійної акції "Українським дітям — українську книгу", висвітлено в публікаціях А. Бут [1], Л. Варюкіної та О. Некипелової [3], Т. Вилегжаніної [5], Н. Вовк [6].

Метою пропонованої наукової розвідки є огляд інформаційних ресурсів бібліотек закладів вищої педагогічної освіти — учасниць мережі освітянських бібліотек МОН і НАПН України в умовах воєнної агресії РФ, головним завданням яких у реаліях сьогодення є продукування й поширення достовірної інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У преамбулі окреслимо основні підходи до визначення змісту поняття "інформаційні ресурси", що становить базисну конструкцію пропонованої розвідки. У словнику-довіднику з електронних систем відкритого доступу наведено дефініцію інформаційного ресурсу як сукупності "документів у інформаційних системах (архівах, бібліотеках, банках даних) чи інформаційних продуктів певного призначення, що необхідні для забезпечення ін-

формаційних потреб споживачів у визначеній сфері діяльності. Інформаційно-бібліотечним ресурсом називають інформаційний ресурс автоматизованих бібліотечних систем, сервіс, притаманний функціонуванню бібліотечних систем" [4, с. 25].

Є. Чумак пропонує визначення інформаційного ресурсу в розрізі використання інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечній справі. Їх групування, відповідно, має такий вигляд: "традиційні (до початку 1990-х років), інноваційні (початок 1990-х — 2010-ті роки) і новітні (2010-ті роки — дотепер). Водночас автор наголошує на умовності такого поділу, аргументуючи це техніко-технологічною базою та кадровим потенціалом бібліотек [16, с. 39].

Сучасні книгозбірні закладів вищої освіти — учасниці мережі освітянських бібліотек функціонують як складний комунікаційно-інформаційний, науково-освітній і просвітницький центр; електронні продукти та послуги, продуковані ними, є важливою платформою для підтримки освітнього процесу, науково-інформаційної й науково-дослідної діяльності.

Формування системи науково-інформаційного супроводу досліджень із питань педагогіки, психології та освіти мережі освітянських бібліотек свідчить про те, що ці установи стають ефективним і незамінним суспільним інструментом забезпечення широкого спектра інформаційних потреб різноманітних категорій користувачів в Україні та за кордоном.

Питання інформатизації освітнього середовища й цифровізації освіти стали предметом досліджень фахівців галузевих бібліотек з урахуванням зовнішніх чинників, зокрема воєнного протистояння РФ. Розпочинаючи прикладне наукове дослідження "Освітянські бібліотеки як суб'єкт проектування освітнього середовища в умовах цифровізації" (2023—2025), зауважимо про потребу розроблення актуальних напрямів біобібліографічної, біографічної, інформаційно-ресурсної та інформаційно-аналітичної роботи мережі освітянських бібліотек на основі дотримання принципів відкритої науки, розширення тематичного діапазону публікацій, створення тематичних дистанційних ресурсів тощо.

Зважаючи на основні завдання освітянських книгозбірень зі створення єдиного галузевого інформаційного ресурсу та розвитку наукових комунікацій в умовах трансформації функцій бібліотек за інформаційної агресії РФ, винятково гостро постало питання формування інформаційних ресурсів, орієнтованих на збереження, популяризацію біографічної, культурної й мистецької спадщини України у світі через оприлюднення та

надання відкритого доступу до краєзнавчих колекцій, зібраних видатних особистостей регіонального й загальнонаціонального значення.

З огляду на ці завдання, розглянемо інформаційні ресурси, репрезентовані на сторінках (сайтах) бібліотек закладів вищої педагогічної освіти — учасниць мережі освітянських бібліотек МОН і НАПН України у 2022 — на початку 2023 рр.

Основними вимогами до групування добірки інформаційних ресурсів стали громадянська й патріотична спрямованість змістового наповнення, відображення подій у нашій країні кризь історичну, громадянську й патріотичну єдність символічних і знакових особистостей, висвітлення героїчних сторінок історії нашого народу та його звитяжних подвигів (табл. 1).

Таблиця 1

Тематика інформаційних ресурсів, розміщених на вебсторінках бібліотек закладів вищої педагогічної освіти

Бібліотека	Психологічні тренінги, акції, віртуальні виставки, бази даних електронного каталогу	Зміст ресурсу, покликання
Бібліотека Бердянського державного педагогічного університету	Інформаційний електронний ресурс "Навчаємось критично мислити"	Матеріали покликані ознайомити з державними інформаційними агентствами, освітніми платформами, інтернет-виданнями, сайтами, проектами OSINT (Open Source Intelligence), що протидіють дезінформації, розвивають навички критичного мислення, поширюють правила інформаційної гігієни (http://surl.li/eppwq)
	Віртуальні виставки: "Казкотерапія виховує, лікує, розвиває"; "Дитяча психотравма: походження, наслідки, подолання, запобігання"	Мета виставок — допомогти малечі пережити психологічне навантаження. Репрезентовано матеріали, в яких розглянуто метод казкотерапії як один із засобів роботи з дитиною (http://surl.li/eppxt ; http://surl.li/eppyu)
Наукова бібліотека Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка	Бібліографічні списки літератури: "Ми єдина держава, ми єдиний народ"; "«І голос твій нам душу окриляв»: до 80-річчя від дня народження В. Симоненка (1935—1963)"; "Регіональні особливості української вишивки"	Репрезентовано матеріали, світлини та архівні документи до Дня Соборності України (http://surl.li/epqlg); до дня народження відомого поета-шістдесятника В. Симоненка (http://surl.li/epqei); щодо особливостей української вишивки (http://surl.li/epqeq)
Бібліотека ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет"	Каталоги книжково-ілюстративних виставок, присвячених Лесі Українці, Т. Шевченку, Л. Костенку, І. Франку	Мета ресурсу — продемонструвати, що митців різних часів об'єднує духовний зв'язок, спільні ідеї та віра в силу й непереборний дух українського народу (http://surl.li/epqoc)
Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету	Проект "Війна триває... Серце крає... Студентський тил допомагає"	Акція "Допоможи захисникам" студентів музично-хореографічного відділення факультету мистецтв зі збору коштів для підтримки наших воїнів у найгарячіших точках виборювання правди, свободи й незалежності України (http://surl.li/epqsc)
	Волонтерський проєкт "Війна не може зупинити Добро! Воно завжди у серцях українців!"	Привітання до Дня Святого Миколая, відеовиставка електронних книжечок-подарунків, які студенти підготували й надіслали до Австрії, де тимчасово перебувають вихованці ЦСПР для дітей № 1 м. Кривого Погу (http://surl.li/epqsl)

Бібліотека	Психологічні тренінги, акції, віртуальні виставки, бази даних електронного каталогу	Зміст ресурсу, покликання
Бібліотека Криворізького державного педагогічного університету	Презентація результатів дослідження "Освітній фронт. Вплив війни на освітян"	Пресконференція та публічна дискусія за участю освітян, експертів і представників профільних державних органів (http://surl.li/epqtb)
Бібліотека Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка	Онлайн-лекторій "Міжуніверситетський діалог заради перемоги"	Лекція на тему незбагненності творчого генія Тараса Шевченка. Ще відтоді, як поет промовив: "Возвеличу малих отих рабів німих! Я на сторожі коло їх поставлю слово...", ця пророча обіцянка стала форпостом і пересторогою для української нації, уберігши її від руїни, а нині, у часи нового протистояння, це, напевно, чи не найпотужніший оберіг українства (http://surl.li/epqqd)
	Календар знаменних і пам'ятних дат "День Гідності та Свободи"; "Патріотизм — це Перемога"; "У вогняному кільці"; "Вони боролися за волю України"	Матеріали, присвячені вшануванню пам'яті героїв, які під час Революції Гідності та Помаранчевої революції стали на захист демократичних цінностей, прав і свобод людини й громадянина, національних інтересів держави та її європейського вибору (http://surl.li/epqqq)
Наукова бібліотека Українського державного університету імені Михайла Драгоманова	Проект "Підтримка української освіти"	Репрезентовано проект підтримки української освіти в умовах війни — Ukraine Global Faculty — для українських студентів, аспірантів, викладачів і науковців, який реалізує благодійний фонд K. Fund за підтримки МОН (http://surl.li/epuvy)
Бібліотека державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди	Відеотека (2022): "Його життя — це символ нескореності України: Оксана Тарапон поділилася своїми думками про Чорновола"; "Андрій Іващенко про волонтерів, захисників та місцеве самоврядування — "Науковці в бібліотеці"; "Ганна Токмань читає улюблені поезії про Україну та розміковує про них" та інші	Уміщено презентації значущих для історії України особистостей; інформацію про взаємодію волонтерів, громади та представників державної влади; поетичні твори у виконанні викладачів університету (http://surl.li/epuyn)
	Віртуальні виставки (2023): "Крути: і сум, і біль, і вічна слава...": книгозбірня презентує тематичну виставку до Дня пам'яті Героїв Крут"; "Ми — це Україна. Україна — це ми": бібліотекарі УГСП підготували віртуальну виставку з нагоди Дня Соборності"	Зібрано матеріали, присвячені подвигу героїв Крут, що посів гідне місце в пантеоні національної слави, став символом патріотизму й жертвності у боротьбі за державну самостійність; репрезентовано добірку анотованих книг з архівних колекцій та фонду книгозбірні, що доповнюють світлини й цікаві факти про історію виникнення та становлення свята Соборності (http://surl.li/epuze)

Бібліотека	Психологічні тренінги, акції, віртуальні виставки, бази даних електронного каталогу	Зміст ресурсу, покликання
Бібліотека Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського	Інформаційний ресурс "Медіаграмотність": "Обережно Фейк!"; "5 правил критичного мислення"; "Корисні поради з кібербезпеки"; "4 ознаки пропаганди"; "Інформаційне перевантаження"	Розглянуто напрями та методи формування критичного мислення, вміння ухвалювати зважені рішення та розпізнавати фейкову інформацію (http://surl.li/epvbn)
	Віртуальні виставки: "Моя єдина Україна: книжкова виставка до Дня Соборності України"; "Європа — наш спільний дім"; "День пам'яті жертв Голодомору"; "300 років від дня народження Г. Сковороди (1722—1794)" та інші	Наведено інформацію про значущі події та найвідоміших представників філософського, просвітницького й культурно-освітнього руху в історії України (http://surl.li/epvcd)
Бібліотека імені М. А. Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка	Віртуальна виставка "Крути: історія і сьогодення"	Добірка документів, світлин і літературних джерел, присвячених подвигу героїв Крут (http://surl.li/epvek)
	Бібліографічні покажчики "Три профілі в історії незалежної України: Левко Лук'яненко; Євген Сверстюк, В'ячеслав Чорновіл (До 30-ї річниці незалежності України)"; "Історія таланту. Микола Лисенко (180 років від дня народження)" та інші	Упорядковано значну кількість джерел про персоналії, життя яких було нерозривно пов'язано з незалежністю України (http://surl.li/epvep)
	Тематичні списки (2022—2023 рр.): "Трагедія — жахлива, пам'ять — вічна... (День пам'яті жертв голодоморів)"; "Життя, віддане Україні (До 115-річчя від дня народження Романа Шухевича (1907—1950), українського політичного і військового діяча)"; "Олег Ольжич — життя гідне слави" (До 115-річчя від дня народження Олега Ольжича, українського письменника, науковця, політичного діяча)" та інші	Репрезентовано добірку матеріалів про трагічні для народу України події; наведено електронні копії документів щодо життя знакових для української історії постатей (http://surl.li/epveg)
Наукова бібліотека Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка	Віртуальна літературно-документальна виставка-спогад "Он де наша слава, слава України!"; Віртуальна антологія "Вони завжди залишаться в строю, про них народ пісні буде співати..."	Матеріали до вшанування пам'яті героїв Крут (http://surl.li/epvig)

Бібліотека	Психологічні тренінги, акції, віртуальні виставки, бази даних електронного каталогу	Зміст ресурсу, покликання
Наукова бібліотека Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка	Фотоекскурс, антологія, виставка, стінгазета, історична довідка, присвячені Дню Соборності України	Підібрані документи фокусують увагу на ідеї Соборності як обов'язковій передумові успішного спротиву зовнішній агресії та викликам, що постали перед нашою державою й кожним із нас, вимагаючи консолідації зусиль та єднання українського народу (http://surl.li/epvjm)

Наведені бібліотечно-інформаційні ресурси книгозбірень ЗВО (кілька бібліотек із технічних причин доступу до сторінки в мережі не ввійшли до зазначеного переліку) було розміщено на головній сторінці установи (окрім бібліографічних видань). Перелік репрезентованих ресурсів свідчить про синтетичну єдність зібраних документів, поміж яких є традиційні для бібліотечної практики продукти (тематичні, рекомендаційні списки, каталоги виставок, бібліографічні покажчики, антології, буклети); електронні бази даних (календар знаменних і пам'ятних дат); аудіовізуальні ресурси (віртуальні виставки, віртуальні антології, матеріали фотоконкурсів).

Синтетична єдність досягається завдяки цільовому призначенню, яке в ситуації екстремального характеру стає базовим компонентом у системі певних властивостей: знакова природа інформації (текст, відео, аудіо); спосіб виготовлення (електронне видання); склад основного тексту (полівидання, антологія), аналітико-синтетичне перероблення інформації (оглядове видання, дайджест), рівень доступу (локальна мережа чи віддалений).

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечній практиці закладів вищої педагогічної освіти сприяє продукуванню та популяризації актуальних інформаційних ресурсів суспільно-громадянського й патріотичного призначення, що мають вагомим значення для виховання молоді.

Висновки. Цифровізація стимулює діяльність бібліотек закладів вищої педагогічної освіти — учасниць мережі освітянських бібліотек у напрямі національного єднання молодого покоління з допомогою інформаційних ресурсів, підготовлених і розміщених на бібліотечних сайтах і в соціальних мережах. Стрімке нарощування масиву ресурсів, різних за природою інформації, способом виготовлення, складом і рівнем аналітико-синтетичного згортання інформації, але об'єднаного спільною метою, згуртованістю задля оптимальної ефективності інформаційно-бібліографічного супроводу суспільних, культурних, медійних потреб громадян у цей непростий історичний період нашої країни, є цільовими константами діяльності бібліотек закладів освіти всіх рівнів і типів.

Список використаних літератури та джерел

1. Бут А. Черкаси — мистецький прихисток Сходу України: Мандрівна бібліотека паркується / Анастасія Бут // Прочерк : про це говорять Черкаси. — Режим доступу: <https://procherk.info/news/7-cherkassy/103741-cherkasi--mistetskij-prihistok-shodu-ukrayi ni-mandrivna-biblioteka-parkuetsja>. — Назва з екрана.
2. Вакаренко О. Спеціалізований ресурс для академічних книг: концепція і пілотна версія / Олена Вакаренко, Анна Радченко, Зоя Болкотун // Бібліотечний вісник. — 2022. — № 1. — С. 3—15. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2022_1_3. — Назва з екрана.
3. Варюхіна Л. Добрий день, бібліотечна країно! Ми — з Миколаєва! / Любов Варюхіна, Олена Некипелова // Бібліотечна планета. — 2022. — № 2. — С. 13—17.
4. Використання електронних відкритих систем для інформаційно-аналітичної підтримки педагогічних досліджень : словник-довідник. — Вид. 2-е, виправлене та доповнене / Упоряд.: Спірін О. М., Іванова С. М., Яцишин А. В., Кільченко А. В. та ін. — Київ : Компринт, 2019. — 76 с.
5. Вилегжаніна Т. Книги і бібліотеки у вихорі війни / Тамара Вилегжаніна // Бібліотечна планета. — 2022. — № 2. — С. 4—5.
6. Вовк Н. С. Використання бібліотечних сторінок у соціальних мережах з метою морально-інформаційної підтримки читачів у березні — квітні 2022 року / Н. С. Вовк // Вісник Харківської державної академії культури. — 2022. — Вип. 61. — С. 94—105. — Режим доступу: <http://v-khsac.in.ua/article/download/261399/257853>. — Назва з екрана.

7. Денбновецький С. О. Цифрова трансформація українських бібліотек в умовах глобалізаційних перетворень / Денбновецький Станіслав Олександрович // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2022. — № 1. — С. 26—33. — Режим доступу: <http://journals.urau/bdi/article/view/257256>. — Назва з екрана.
8. Діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в умовах воєнного стану / Березівська Лариса Дмитрівна, Закатнов Дмитро Олексійович, Тарнавська Сніжана Вікторівна, Лобановська Інна Георгіївна // Вісник Національної академії педагогічних наук України = Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine. — 2022. — Т. 4, № 1. — Режим доступу: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/257>. — Назва з екрана.
9. Колоскова Г. Формування бібліотечно-інформаційного потенціалу регіону в умовах цифровізації / Галина Колоскова, Олексій Кобелев // Вісник Книжкової палати. — 2022. — № 5. — С. 33—40. — Режим доступу: <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/262276>. — Назва з екрана.
10. Костирко Т. М. Ресурси і сервіси університетської бібліотеки в умовах цифрових трансформацій / Костирко Тамара Миколаївна // Бібліотечний Меркурій. — 2022. — Вип. 1. — С. 105—113. — Режим доступу: <http://vislib.onu.edu.ua/article/view/256413>. — Назва з екрана.
11. Кропачева Н. М. Проектування електронних ресурсів в умовах формування галузевого інформаційного простору / Н. М. Кропачева // Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 22 груд. 2020 р., Київ / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голов. ред.), Д. О. Закатнов, С. В. Тарнавська (відп. за вип.) та ін.]. — Вінниця : Твори, 2020. — С. 59—50. — Режим доступу: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/abstracts_collection_2020.pdf (дата звернення: 31.01.2023). — Назва з екрана.
12. Лисенко Т. Сучасний стан і провідні тенденції у роботі українських інформаційних центрів на основі аналізу контенту вебсайтів / Тарас Лисенко // Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. — 2022. — Вип. 9. — С. 148—163. — Режим доступу: <http://librinfosciences.knukim.edu.ua/article/view/259195>. — Назва з екрана.
13. Ржеуський А. Бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів в умовах карантину на прикладі бібліотек педагогічних закладів вищої освіти / Антоній Ржеуський, Наталія Кунанець // Бібліотечний вісник. — 2022. — № 2. — С. 35—45. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2022_2_5. — Назва з екрана.
14. Салата Г. В. Тенденції і розвиток бібліотек у цифровому середовищі / Г. В. Салата // Вісник Харківської державної академії культури. — 2022. — Вип. 61. — С. 30—39. — Режим доступу: <http://v-khsac.in.ua/article/view/261375>. — Назва з екрана.
15. Терентьев С. О. Електронні ресурси в системі комунікацій публічних бібліотек України / С. О. Терентьев // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2022. — № 2. — С. 21—26. — DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263807>.
16. Чумак Є. Трансформація інформаційних ресурсів публічних бібліотек України в сучасних умовах / Є. Чумак // Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. — 2022. — Вип. 10. — С. 36—48. — DOI: [10.31866/2616-7654.10.2022.269445](https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269445).
17. Хамедюк А. І. Відомі люди Рівненщини. Цифрові колекції. Мапа бібліотечного досвіду : проєкт бібліотек Рівненщини за 2019 рік / А. І. Хамедюк ; Рівнен. обл. універс. наук. б-ка, Рівнен. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. ; ред.-упоряд. Н. П. Полян. — Рівне, 2018. — С. 9—10. — Режим доступу: <http://libr.rv.ua/data/library/img/55.pdf> (дата звернення: 20.01.2023). — Назва з екрана.
18. Хрущ С. Використання технологій доповненої реальності в сучасних медіатеках / Хрущ Світлана // Цифрова платформа: інформ. технології в соціокультур. сфері. — 2022. — Т. 5, № 1. — С. 144—150. — Режим доступу: <http://infotech-soccult.knukim.edu.ua/article/view/261298/257870,%vильний>. — Назва з екрана.

Natalia Kropecheva,

Researcher of the Department of Scientific and Educational Information Resources V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine

Features of the content and disclosure technologies of the information resources of the network of educational libraries under the conditions of the state of war

The activities of the libraries of institutions of higher pedagogical education, members of the network of educational libraries of the Ministry of Education and Culture of Ukraine and the National Academy of Sciences of Ukraine, are represented in the context of the creation, dissemination and popularization of information resources of the most significant social orientation in the conditions of martial law. In order to determine a representative sample, the requirements for the selection of libraries based on classification features (pedagogical profile) and the presence of a website (pages) were formed. Taking into account the type of institution of higher pedagogical education, the activity of libraries in the creation of educational, cultural and educational information products, the main components of which are determined to be civic, nationally oriented, is considered and characterized. A fairly significant segment of publications devoted to the development and distribution of resources on the relevant topic reflects the significant

interest and importance of the problem under consideration. The types of information products that are most widely displayed on the websites of library institutions of the specified educational institutions are presented. among them, we will single out the following: electronic indexes, digests, bibliographic reviews, thematic bibliographic lists, presentations, virtual exhibitions, video presentations, quests, multimedia publications, calendars of significant and memorable dates.

Keywords: information resources, network of educational libraries, types of information products, information space, martial law, libraries of institutions of higher pedagogical education

References

1. But A. (2022). *Cherkasi — misteckij prihistok Shodu Ukraini: Mandrivna biblioteka parkuyetsya*. Available at: <https://procherk.info/news/7-cherkassy/103741-cherkasi-mistetskij-prihistok-shodu-ukrayini-mandrivna-biblioteka-parkuetsja> [Accessed 23.01.23].
2. Vakarenko O., Radchenko A. & Bolkotun Z. (2022). Specializovaniy resurs dlya akademichnih knig: koncepciya i pilotna versiya. *Biblioteknij visnik*, 1, pp. 3—15. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2022_1_3 [Accessed 23.01.23].
3. Varyuhina L. & Nekipelova O. (2022). Dobrij den, bibliotekna krayino! Mi — z Mikolayeva! *Bibliotekna planeta*, 2, pp. 13—17.
4. Spirin O. [ta in.]. [uporyad.]. (2019). *Vikoristannya elektronnih vidkritih sistem dlya informacijnno-analitichnoyi pidtrimki pedagogichnih doslidzhen : slovník-dovidnik*. Vid. 2-e, vipravlene ta dopovnene. Kyiv: Komprint.
5. Vilegzhanina T. (2022). Knigi i biblioteki u vihori vijni. *Bibliotekna planeta*, 2, pp. 4—5.
6. Vovk N. S. (2022). Viktoristannya biblioteknih storinok u socialnih merezhah z metoyu moralno-informacijnoyi pidtrimki chitachiv u berezni — kvitni 2022 roku. *Visnik Harkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kulturi*, 61, pp. 94—105. Available at: <http://v-khsac.in.ua/article/download/261399/257853>.
7. Denbnoveckij S. O. (2022). Cifrova transformaciya ukrajinskih bibliotek v umovah globalizacijnih peretvoren. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 1, pp. 26—33. Available at: <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/257256>.
8. Berezivska L., Zakatnov D., Tarnavska S. & Lobanovska I. (2022). Diyalnist Derzhavnoyi naukovopedagogichnoyi biblioteki Ukraini imeni V. O. Suhomlinskogo v umovah voyennogo stanu. *Visnik Nacionalnoyi akademiyi pedagogichnih nauk Ukraini = Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 4 (1). Available at: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/257> [Accessed 23.01.23].
9. Koloskova G. & Kobylev O. (2022). Formuvannya bibliotekno-informacijnogo potencialu regionu v umovah cifrovizaciji. *Visnik Knizhkovoyi palati*, 5, pp. 33—40. Available at: <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/262276>.
10. Kostirko T. M. (2022). Resursi i servisi universitetskoyi biblioteki v umovah cifrovih transformacij. *Biblioteknij Merkurij*, 1, pp. 105—113. Available at: <http://vislib.onu.edu.ua/article/view/256413>.
11. Kropocheva N. M. (2020). Proyektuvannya elektronnih resursiv v umovah formuvannya galuzevogo informacijnogo prostoru. *Informacijne zabezpechennya sferi osviti ta nauki Ukraini : materialy zvit. nauk.-prakt. konf. DNPB Ukraini im. V. O. Suhomlinskogo, 22 grud. 2020 r., Kyiv. Vinnicya: Tvori*, pp. 59—50. Available at: https://dnpp.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/abstracts_collection_2020.pdf [Accessed 31.01.2023].
12. Lisenko T.(2022). Suchasnij stan i providni tendenciyi u roboti ukrajinskih informacijnih centriv na osnovi analizu kontentu veb-sajtiv. *Ukrayinskij zhurnal z bibliotekoznavstva ta informacijnih nauk*, 9, pp. 148—163. Available at: <http://librinfosciences.knukim.edu.ua/article/view/259195> [Accessed 23.01.23].
13. Rzhenskij A. & Kunanec N. (2022). Bibliotekno-informacijne obslugovuvannya koristuvachiv v umovah karantinu na prikladi bibliotek pedagogichnih zakladiv vishoyi osviti. *Biblioteknij visnik*, 2, pp. 35—45. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2022_2_5.
14. Salata G. V. (2022). Tendenciyi i rozvitok bibliotek u cifrovomu seredovishi. *Visnik Harkivskoyi derzhavnoyi akademiyi kulturi*. 61, pp. 30—39. Available at: <http://v-khsac.in.ua/article/view/261375> [Accessed 22.01.23].
15. Terentyev S. O. (2022). Elektronni resursi v sistemi komunikacij publichnik bibliotek Ukraini. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya*, 2, pp. 21—26. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2022.263807>.
16. Chumak Ye. (2022). Transformaciya informacijnih resursiv publichnik bibliotek Ukraini v suchasnik umovah. *Ukrayinskij zhurnal z bibliotekoznavstva ta informacijnih nauk*, 10, pp. 36—48. DOI: 10.31866/2616-7654.10.2022.269445.
17. Hamedyuk A. I. (2018). *Vidomi lyudi Rivnenshini Cifrovi kolekciji. Mapa biblioteknogo dosvidu : proyekt bibliotek Rivnenshini za 2019 rik*. Rivne, pp. 9—10. Available at: <http://libr.rv.ua/data/library/img/55.pdf> [Accessed 20.01.2023].
18. Hrush S. (2022). Viktoristannya tehnologij dopovnenoyi realnosti v suchasnik mediatekah. *Cifrova platforma: inform. tehnologiyi v sociokultur. sferi*, 5 (1), pp. 144—150. Available at: <http://infotech-soccult.knukim.edu.ua/article/view/261298/257870> [Accessed 23.01.23].

Надійшла до редакції 2 лютого 2023 року

УДК 664.1-051(477)(092)Зає(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.2(319).28-32

Лариса Дояр,

кандидат історичних наук, доцент,

старший науковий співробітник Державного архіву друку

Книжкової палати України,

e-mail: arkhiv@ukrbook.netORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>**Видатний цукроварник України***(присвячується пам'яті О. Заєця)*

Стаття продовжує авторські дослідження з історії сільського господарства України — виробничої галузі, що століттями визначає роль і місце українського етносу у світовому виробництві продуктів харчового споживання та без перебільшення є обличчям нашої суб'єктності.

Розвідку присвячено світлій пам'яті видатного організатора цукрової промисловості України, плідного науковця та продуктивного виробничника Олександра Семеновича Заєця (1929—2011). Вважаючи персоналізацію минулого одним із найпріоритетніших напрямів сучасної історичної науки, авторка поставила за мету дослідити життєвий і трудовий шлях людини, яка докладала чимало зусиль для економічного розвитку нашої батьківщини. Спираючись на фундаментальну біографічну працю, підготовлену й видану з ініціативи вдячних дітей (сина та доньки) Олександра Семеновича, авторка актуалізувала проблему особистісного чинника в національному розвої України: О. Заєць є прикладом сумлінного служіння державі й народові, постаттю, гідною для наслідування та виховання наступних поколінь.

Застосовуючи метод контент-аналізу, авторка опрацювала наявний у Книжковій палаті України друкарський загал (книги, журнали, газети, аркушеві видання тощо), який є дотичним до порушеної теми та суттєво поглиблює оголошену мету на персоналізацію історичного минулого України. Науковим здобутком статті є збагачення уведеної в обіг персоналії О. Заєця кількома раніше не вживаними бібліографічними позиціями. До роботи над пропонованою розвідкою було залучено загальні та спеціальні монографічні праці, довідники, матеріали науково-виробничої періодики, газетні публікації, плакатно-листівова друкована продукція тощо.

Ключові слова: цукровий завод; цукрові буряки; технологія виробництва цукру; бурякоцукрова галузь України; Республіканське аграрно-промислове об'єднання з виробництва, заготівлі та перероблення цукрових буряків в УРСР; концерн цукрової промисловості в незалежній Україні

Постановка проблеми. Попри численні поради з боку популярної нині дієтології щодо обмеження та навіть заборони вживання цукру, він залишається важливим продуктом у харчуванні людини. Енергетична цінність цукру є незіставною з будь-яким, навіть елітним, фруктом. Виробництво цукру на українських теренах має дуже успішну кількостолітню практику. Достатньо згадати, що на початку ХХ ст., перебуваючи у складі царської Росії, Україна виробляла 85% білого і 75% рафінованого цукрів від загальної кількості річного виробництва в романівській імперії. Не відставала у цьому напрямі й Радянська Україна, що була для СРСР не тільки житницею, а й головним постачальником цукру. Виходячи з цього, тема цукрового виробництва в нашій республіці дотепер не сходить зі шпальт, а особистості, які брали активну участь у розвитку галузі, зокрема О. Заєць, потребують не тільки вшанування світлої пам'яті, а й послідовної наукової та громадської популяризації.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема становлення та вдосконалення цукрового виробництва на українських землях завжди була у пріоритеті наукових досліджень. Так, один із перших академіків Української академії наук К. Воблій у роки першої радянської п'ятирічки видав тритомну працю, присвячену історії російсько-української цукробурякової промисловості [1]. Учений, до речі, розглядав галузь як спосіб виходу з перманентної економічної кризи міжвоєнних років. Значущість порушеної проблеми відчутно зросла й після закінчення Другої світової війни, у зв'язку з чим К. Воблій видав монографію про відбудову та шляхи подальшого розвитку цукрової промисловості УРСР [2]. Загалом, попри переконливі успіхи радянської форсованої індустріалізації, УСРР—УРСР залишалася сільськогосподарською республікою, а розвиток харчової галузі, особливо в умовах щойно пережитого голоду, знаходив віддзеркалення в усіх вітчизняних друках. Образотворчі видання повоєнної доби, наприклад,

ілюстрували типи українських чорноземів (потужні, звичайні, південні) [3], популяризували ідею механізації сільського господарства та залучення до "тракторної" справи жіноцтва [4], прославляли працівників колгоспних і радгоспних ланів [5; 6]. Книгодруки часів Незалежності також демонструють сталий підхід до висвітлення проблеми цукрового виробництва в Україні: 2004 р. було видано "Глумачний словник з технології та обладнання бурякоцукрового виробництва" [7], а останні роки позначилися виходом наукових публікацій Ю. Тютюнника [8; 9]. Проте, незважаючи на велику кількість різноманітних друків із зазначеної тематики, яскраво й зірково на цьому тлі виглядає колективна монографія, присвячена життю та діяльності Олександра Семеновича Зайця — організатора та очільника вітчизняного цукровиробництва [10]. Видана невеликим накладом (лише 250 примірників) книга, на думку авторки, потребує популяризації серед широких кіл української громадськості, адже оспівана в ній особистість — це справжній патріот, на життєвому прикладі якого варто виховувати молоді покоління.

Метою статті є наукова актуалізація біографії О. Зайця, проведена завдяки контент-аналізу раніше виданих книгодруків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробництво цукру в Україні стало провідною галуззю від початку заснування. На межі XIX—XX ст. кожен п'ятий робітник працював на цукровому заводі. Родючі чорноземи, помірна вологість ґрунтів, наявність великої кількості звиклих до важкої фізичної праці рук сприяли активному розвитку цукроваріння на українських землях. Впродовж XIX ст. до справи долучився не тільки українсько-російський (Бобринські, Терещенки, Симиренки, Харитоненки, Яхненки), а й польський (Браницькі) та єврейський (Бродські) капітали. Попри жорстку експлуатацію працівників (як годиться, за стандартами епохи первісного накопичення капіталу), в опрацьованих авторкою книгодруках можна зустріти схвальну оцінку розбудованих капіталістами цукроварень. Особливо пікантними, з огляду на партійність фігуранта статті в лавах КПРС, є констатації О. Зайця щодо цукрового виробництва графів Браницьких в Україні. На його думку, заснований родиною 1877 р. Саливонківський цукровий завод був "зведений грамотно", адже помешкання для спеціалістів підприємства розташовувалися безпосередньо на території заводу, і працівники миттєво діставалися до роботи [10, с. 8]. У минулому парижанка

М. Сапега-Браницька особливо вправно керувала виробництвом: після пожежі 1882 р. вона відбудувала завод за паровою схемою, підприємство працювало на 13 парових котлах і мало низку тогочасних технологічних новинок (насоси, дифузори, "архімедові гвинти", транспортер із пенькового полотна, що подавав буряки до елеваторів), окрім того, завод мав опалення та електричне освітлення, на ньому діяла кінно-залізнична дорога, виробничий цикл відбувався у трьох цехах (миття та фільтрації, буряковому й соковидобувному). У 1893 р. графиня започаткувала селекцію цукрових буряків на Великополовецькій селекційній станції, а 1914-го — завершила першу реконструкцію підприємства [10, с. 157—158].

Слід зазначити, що закоханий із дитинства в цукроварне виробництво Олександр Семенович Заєць ставився з великою повагою до праці своїх попередників, ким би вони не були: колегами по партії чи великими поміщиками-землевласниками. Раціональне мислення, націленість на результат, продуктивність роботи та її високі показники дали змогу випускникові Мелітопольського інституту механізації сільського господарства (1957) і Київського технологічного інституту харчової промисловості (1967) здійснити "бовшівське диво" на цукровому заводі в Івано-Франківській області (1967—1976), а згодом перетворити Саливонківський завод на Київщині на флагман радянського цукроваріння (1976—1982). За вагомі виробничі здобутки директора цукрового заводу Указом Президії Верховної Ради СРСР від 29 березня 1974 р. нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора [10, с. 121]. Цікаво, що високі оцінки діяльності О. Зайця не змінилися й у наш час, доводячи, що сумлінна людина демонструє свої найкращі якості за будь-яких політичних режимів і соціально-економічних устроїв. Так, його колега В. Фесик, генеральний директор об'єднання "Львівцукор" у 1980—1997 рр., відзначаючи 9 липня 2015 р. 80-річчя, зауважив, що Олександра Семеновича за його внесок у розвиток вітчизняного цукроваріння слід зарахувати до славетних цукроварів-новаторів, як-от Бобринські, Харитоненки, Терещенки, Симиренки, Бродські [10, с. 137].

Багатогранність постаті О. Зайця виявилася в тому, що він, віддаючи перевагу складній, відповідальній роботі на посаді директора цукрового заводу, водночас проводив ґрунтовні наукові дослідження. На підставі його біографічних даних можемо говорити про гармонійне поєднання виробничої та наукової діяльності в одній особі, адже результати, які оприлюднив О. Заєць під час

захисту кандидатської дисертації, були здобуті безпосередньо на Бовшівському цукровому заводі. Упродовж 1970—1974 рр. під керівництвом докторів технічних наук, професорів І. Федоткіна та В. Попова на підприємстві було розгорнуто активну науково-практичну діяльність із розроблення та впровадження новітніх методів інтенсифікації процесів цукрового виробництва [10, с. 126]. Серед низки виконаних досліджень була й праця директора заводу, присвячена проблемі теплообмінних процесів, яку він блискуче захистив, здобувши ступінь кандидата економічних наук. Практичним результатом дослідження стало впровадження пульсаційних теплопідігрівачів для підігріву соків у цукровому виробництві, що дало змогу значно підвищити ефективність роботи заводу [10, с. 128].

За підтримки О. Зайця Бовшівський цукровий завод став майданчиком для впровадження інноваційних технологій з оборонної галузі. Зокрема, під керівництвом доктора технічних наук В. Івченка на підприємстві було створено першу в СРСР наукову групу з адаптації в харчовій промисловості кавітаційних технологій, розроблених Інститутом гідромеханіки Академії наук УРСР [10, с. 128]. Дослідження, розпочаті майже пів століття то му, сьо го ді широко застосовують в усіх ділянках харчової промисловості, адже створення порожнин в рідині, примусове порушення її суцільності є необхідним методом у виробництві молока, соків, цукрового печива тощо. Завдяки кавітації скорочується рідинна фаза у двофазному замішуванні тіста, на 50—70% зменшується кількість використаного жиру за повного збереження смакових якостей.

19 травня 1982 р. Олександр Семенович очолив Головне управління цукрової промисловості Міністерства харчової промисловості УРСР [10, с. 179]. Його знання, здобуті на цукрових заводах та засвоєні під час навчання й наукової діяльності, стали у пригоді. Очільник "Укрцукорпрому", що називається, був "у темі", тож галузь не тільки продовжила динамічний розвиток, а й розпочала повертатися до найвищих цукробурякових показників. Річ у тім, що виробництво цукру в УРСР із року в рік неухильно зростало (1955 р. було вироблено 2,425 млн т, а 1978 р. — 6,900 млн т), однак питома вага цукрових буряків у цьому виробництві постійно скорочувалася. Якщо 1955 р. 2,328 млн т із зазначених 2,425 млн т було вироблено з вітчизняної бурякової сировини, то 1978 р. лише 3,743 млн т із 6,900 млн т було вироблено з цукрових буряків, а решту становила цукрова тростина, імпортована з Куби

[10, с. 179]. Вочевидь, це була негативна тенденція, що свідчила про втрату інтенсивних механізмів галузевого розвитку в республіці. Однак, окрім екстенсифікації українського цукроваріння (розширення посівних площ і збільшення виробничих потужностей цукрових заводів), безумовно, спостерігалися й позитивні зрушення, зокрема зростання врожайності та валового збору цукрових буряків [10, с. 180]. Однак через зниження цукристості сировини, погіршення технологічних властивостей цукрових буряків, унаслідок різноманітних порушень у їх переробленні й транспортуванні вихід цукру впродовж 1976—1980 рр., у порівнянні з успішними 1961—1965 рр., скоротився з 13,7 до 10,6% загальної маси сировини. Отже, О. Засць прийшов на посаду саме тоді, коли галузь потребувала принципово нових, нестандартних рішень. Очільник республіканського "Укрцукорпрому" взявся виправляти ситуацію, і вже в 1982 р. із вироблених 6,608 млн т цукру 4,254 млн т було виготовлено з українського буряка [10, с. 179]. Це був серйозний прорив і, як наголошують автори колективної монографії, один із найвищих показників в історії українського цукровиробництва [10, с. 179—180]. Згодом, упродовж 1988—1990 рр., було досягнуто рекордного в історії України обсягу виробництва цукру з цукрових буряків — понад 5 млн т [10, с. 191].

Загалом, завдяки наполегливій праці О. Зайця в добу Незалежності Україна входила з потужною цукровою промисловістю. В останнє десятиліття радянської історії нашої країни галузь отримала механізовані склади для зберігання цукрових буряків під примусовим вентиляванням, з обробкою кагатів консервантами та вапном, із застосуванням твердого покриття кагатних полів. Окрім того, відбувалося будівництво сплавних майданчиків, що давали змогу значно знизити втрати цукросировини під час зберігання та збільшити виробництво цукру загалом. З ініціативи О. Зайця сировинні лабораторії бурякопунктів отримали лінії з визначення цукристості та забруднення буряків. Для подавання цукрових буряків із кагатного поля на завод було встановлено гідромоніторні установки. У 1987 р. розпочав роботу Устимівський котельно-механічний завод, що виробляв до 2 тис. тонн запасних частин на рік. Очільник радянського "Укрцукорпрому" опікувався питаннями вітчизняного насінництва, модернізацією насінневих заводів, створенням селекційних станцій для отримання одноросткового насіння цукрових буряків; дбав про збільшення валового

збору цукрових буряків завдяки підвищенню врожайності й зростанню площ посівів; налагодив випуск буртоукладальних машин та електробумів для розвантаження великовантажних автомобілів із причепом; створив перший у СРСР металевий силос місткістю 20 тис. т для зберігання цукру; опікувався реконструкцією виробничих потужностей, запроваджував автоматизацію підприємств [10, с. 189—191]. Предметом особливої гордості О. Зайця стало введення в експлуатацію трьох цукрокомбінатів, що працювали за новітніми технологіями, мали найкраще обладнання та фахівців з усього СРСР. У 1985 р. було споруджено Деражнянський комбінат у Хмельницькій області, а 1986-го — Добровеличківський на Кіровоградщині та Крижопільський на Вінничині. Потужність цих підприємств сягала 6 тис. т цукрових буряків на добу. Окрім того, комбінати мали сумісні виробничі лінії, зокрема карамельний цех, цехи з вироблення меблів і шлакоблоків, підсобні господарства, теплиці для вирощування овочів і квітів. Особливо вражали соціальні стандарти новобудов, що мали власний магазин, їдальню, фельдшерський пункт, пожежне депо, школу, дитячий садок, клуб. Одночасно з Добровеличківським цукровим заводом у селі Липняжка було споруджено п'ятиповерхові будинки на 920 квартир, які завод забезпечував опаленням і гарячою водою [10, с. 191]. Облаштоване селище, безумовно, приваблювало молоді родини, які отримували житло, роботу та стартували в заможне життя. На жаль, сьогодні Деражнянський і Добровеличківський комбінати зруйновано, а збудовані за О. Зайця селища мають жалюгідний стан...

На момент проголошення Незалежності України Олександр Семенович вже досяг пенсійного віку, однак роботу не полишав, бо не уявляв долі без улюбленої справи. Очолюючи концерн "Укрцукор" впродовж 1991—1997 рр., О. Заєць продовжував відстоювати інтереси вітчизняного цукровиробництва. До останньої хвилини свого життя був головою Ради господарської асоціації підприємств і організацій цукрової промисло-

вості України та заступником голови Ради Національної асоціації цукровиків України [10, с. 302].

Як зазначають автори біографічної розвідки, Олександр Семенович любив наголошувати, що цукор — це вуглевод, який цілком складається із сахарози. Продовжуючи думку, він наполягав, що вуглеводи забезпечують половину енергетичної потреби людського організму, тож оптимальний склад їжі людини повинен містити 50—70% вуглеводів, з яких 10% становить сахароза. Зазначені відсотки не можуть замінити ані фрукти, ані овочі, бо в дарах природи сахарози вкрай мало, а отже людина має з'їдати майже 70 г цукру на добу або 25 кг на рік. Нестача цукру в організмі, зазначав О. Заєць, призводить до стресів, психічних розладів, чого не можна допускати [10, с. 180, 182]. Як бачимо, у виробничих переконаннях організатора цукровиробництва в Україні фігурував і терапевтичний складник.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що в УРСР, тобто на момент професійної діяльності О. Зайця, цукрова промисловість була потужною галуззю сільського господарства. До складу очолюваного ним "Укрцукорпрому" входило 192 цукрових і 5 рафінадних заводів, 136 буряко-радгоспів із 580 тис. га землі в обробітку, низка суміжних підприємств та об'єднань, зокрема "Укрцукортеплоізоляція", "Цукоравтомат", "Цукоркамінь", "Укрцукорремаш", "Укрцукортехенерго-ремонт", тваринницькі відгодівельні комплекси, що використовували жом і мелясу, тепличні господарства, що споживали генероване цукро-заводами тепло. Загалом, у цукровиробництві УРСР працювало понад 1,5 млн робітників, а це свідчило про те, що галузь мала стратегічний характер для республіки. Як новатор вітчизняного цукроваріння Олександр Семенович Заєць до останнього подиху захищав усе напрацьоване та здобуте. Його захопленість справою, відданість роботі, тягіння до самовдосконалення, повага до колег, шанобливе ставлення й турбота про підлеглих є зразком справжнього виробничника, який дбає про добробут власної держави.

Список використаних літератури та джерел

1. *Воблій К. Г.* Нариси з історії російсько-української цукрово-бурякової промисловості. Т 1—3 / К. Г. Воблій. — Київ : Друкарня Української академії наук, 1928—1931.
2. *Воблій К. Г.* Відбудова цукрової промисловості УРСР і шляхи її подальшого розвитку / К. Г. Воблій. — Київ, 1946. — 56 с.
3. *Карта* агролесомелиоративних районів УРСР // Альбом (фото-выставка) древесных и кустарных пород, рекомендуемых для полезащитных лесонасаждений / [Сост. С. С. Пятницкий, В. Я. Юрьев]. — Харьков : Фотофабрика "Укрфото", 1949. — 48 с. — С. 4. — (Фонд аркушевої друкованої продукції Книжкової палати України імені Івана Федорова. — 1949. — Од. зб. 177).
4. *Дівчата*, на трактор // Фонд аркушевої друкованої продукції Книжкової палати України імені Івана Федорова. — 1953. — Од. зб. 361.

5. *Високі врожаї — країни сила. Слава людям, що їх зростили* // Фонд аркушевої друкованої продукції Книжкової палати України імені Івана Федорова. — 1953. — Од. зб. 373.
6. *На наших полі врожаї на славу. Овочів вдосталь дамо державі* // Фонд аркушевої друкованої продукції Книжкової палати України імені Івана Федорова. — 1953. — Од. зб. 371.
7. *Тлумачний словник з технології та обладнання бурякоцукрового виробництва: основні терміни* / В. А. Лагода [та ін.] ; Національний ун-т харчових технологій. — Київ : НУХТ, 2004. — 84 с.
8. *Тютюнник Ю. Г. Цукроварні України. Індустріальна спадщина і ландшафт* / Ю. Г. Тютюнник. — Київ : ІЕЕ НАНУ, 2016. — 329 с.
9. *Тютюнник Ю. Г. Перші українські цукроварні* / Ю. Г. Тютюнник // Цукор України. — 2017. — № 9—10. — С. 25—30.
10. *Олександр Заєць — вірець невгамовного прагнення досконалості.* — Київ : АГРОМЕДІА-ПРО, 2015. — 304 с.

Larysa Doiar,

*PhD of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Researcher
of the State Printing Archive of the Book Chamber of Ukraine*

An outstanding sugar manufacturer of Ukraine

(dedicated to the memory of O. Zaits)

The presented article is a continuation of the author's previous research on the history of agriculture in Ukraine — a production industry that for centuries has determined the role and place of the Ukrainian ethnic group in the global production of food products and, without exaggeration, is the face of our subjectivity. This survey is dedicated to the bright memory of the outstanding organizer of the sugar industry of Ukraine, a prolific scientist and a productive industrialist Oleksandr Semenovich Zaits (1929—2011). Considering the personalization of the past as one of the most priority areas of modern historical science, the author set herself the goal of researching the life and work path of a person who made every effort for the economic development of his native land. Relying on the fundamental biographical work, prepared and published on the initiative of the grateful children (son and daughter) of Oleksandr Semenovich, the author actualized the problem of the personal factor in the national development of Ukraine: Oleksandr Semenovich the hare is an example of conscientious service to the state and one's own people, a figure worthy of imitation and education of future generations. Applying the method of content analysis, the author processed the printed material available at the Book Chamber of Ukraine (books, magazines, newspapers, printed publications, etc.), which is tangential to the given topic and significantly deepens the announced goal of personalizing the historical past of Ukraine. The scientific achievement of the presented article is the enrichment of the introduced personality of O. Zaitsia with several previously unused bibliographic positions. In general, general and special monographic works, dictionary, materials of scientific and industrial periodicals, newspaper publications and printed posters and leaflets were involved in the work on this investigation.

Keywords: *sugar plant; sugar beets; sugar production technology; beet-sugar industry of Ukraine; Republican Agrarian and Industrial Association for the Production, Harvesting and Processing of Sugar Beet in the Ukrainian SSR; concern of the sugar industry in independent Ukraine*

References

1. Voblyy K. H. (1928—1931). *Narysy z istoriyi rosiys'ko-ukrayins'koyi tsukrovo-buryakovoyi promyslovosti. T. 1—3.* Kyiv: Drukarnya Ukrayins'koyi akademiyi nauk.
2. Voblyy K. H. (1964). *Vidbudova tsukrovoyi promyslovosti URSR i shlyakhy yiyi podal'shoho rozvytku.* Kyiv.
3. Pyatnytsky S. S. & Yúrov V. Ya. [sost.]. (1949). *Karta ahrolesomelyoratyvnykh rayonov USSR. Albom (foto - vystavka) drevesnykh y kustarnykh porod, rekomenduemykh dlya polezashchytnykh lesonasazhdenyy.* Khar'kov: Fotofabryka "Ukrfoto" (Fond arkushevoyi drukovanoyi produktsiyi Knyzhkovoyi palaty Ukrayiny imeni Ivana Fedorova. (1949). Od. zb. 177).
4. *Divchata, na traktor.* (1953). Fond arkushevoyi drukovanoyi produktsiyi Knyzhkovoyi palaty Ukrayiny imeni Ivana Fedorova. Od. zb. 361.
5. *Vysoki vrozhayi — krayiny syla. Slava lyudyam, shcho yikh zrostyly.* (1953). Fond arkushevoyi drukovanoyi produktsiyi Knyzhkovoyi palaty Ukrayiny imeni Ivana Fedorova. Od. zb. 373.
6. *Na nashim poli vrozhayi na slavu. Ovochiv vdostalno derzhavi* . (1953). Fond arkushevoyi drukovanoyi produktsiyi Knyzhkovoyi palaty Ukrayiny imeni Ivana Fedorova. Od. zb. 371.
7. Lahoda V. A. [ta in.]. (2004). *Tlumachnyy slovnyk z tekhnolohiyi ta obladnannya buryakotsukrovoho vyrobnytstva: osnovni terminy.* Kyiv: NUKHT.
8. Tyutyunnyk Yu. H. (2016). *Tsukrovarni Ukrayiny. Industrial'na spadshchyna i landshaft.* Kyiv: ІЕЕ НАНУ.
9. Tyutyunnyk Yu. H. (2017). *Pershi ukrayins'ki tsukrovarni. Tsukor Ukrayiny,* 9—10, pp. 25—30.
10. *Oleksandr Zayets' — vzirets' nevhamovnoho prahnennya doskonalosti.* (2015). Kyiv: АГРОМЕДІА-ПРО.

Надійшла до редакції 18 липня 2022 року

УДК 016:929Ско](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.2(319).33-39

Наталія Лоцинська,

кандидат філологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу інформаційно-комунікаційних
технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
e-mail: Loschynska@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6535-5863>

Григорій Сковорода в сучасній українській бібліографії

Мета статті: у контексті сучасних методологічних розробок проаналізувати бібліографічні покажчики, присвячені Г. Сковороді, що вийшли друком в Україні; визначити науково-інформаційну цінність та ергономічність видань як для науковців, так і для широкого кола користувачів і поціновувачів творчості й філософії українського митця.

Методологію дослідження зазначених видань, їхньої жанрово-стильової парадигми й ідеологічного навантаження становлять історичний, бібліографічно-оглядовий і критично-аналітичний наукові методи.

Наукова новизна. Дослідження історико-бібліографічної Сковородіани з допомогою нових теоретико-методологічних принципів є одним з актуальних завдань сучасного бібліографознавства. Розвиток української бібліографії дає змогу глибше осмислити її національні особливості, бібліографічні факти та явища, дослідити спадщину видатних бібліографів минулого, щоб реалізувати корисні ідеї, збагатити національну бібліографічну науку й бібліографію. Саме в період Незалежності України науковці активно звертаються до витоків національної культури, однією із ключових фігур якої є Г. Сковорода.

Висновки. За роки існування незалежної України бібліографія зазнала суттєвих змін і нині розвивається на основі загальноєвропейських принципів. Зростання потреб сучасного читача та стабільний попит на сквородинознавчі дослідження зумовлюють розширення спектра діяльності українських бібліографів. Інформаційна наповненість, структура, методична й джерельна бази досліджених видань мають власну специфіку, однак можемо констатувати, що кожне з них є вагомим внеском у вітчизняну Сковородіану. Упродовж трьох століть сприйняття творчості Г. Сковороди змінювалося, набувало ознак часу, менталітету, індивідуального ставлення, зазнавало впливу літературної моди, політичних віянь, однак незмінним залишається інтерес до постаті, праць і творів мислителя.

Ключові слова: Григорій Сковорода; Сковородіана; бібліографія; довідкові видання; покажчики; довідники

Постановка проблеми. Давня українська література знайшла найяскравіше втілення у творах Г. Сковороди — видатного мислителя, проникливого лірика, знавця людських душ, "українського Сократа". Він став справжнім символом українського духу та носієм цінностей загальнолюдського масштабу. Мандруючи містами й селами України, філософ розширював горизонти світогляду, збагачував внутрішній світ, поповнював скарбницю знань, вражень та емоцій. "Григорій Сковорода був всебічно обдарованою людиною — філософом-мислителем, письменником, педагогом, музикантом, знавцем античності і середньовіччя, володів кількома мовами — латинською, старогрецькою, староеврейською, польською, німецькою, російською. Він постійно вчився, поглиблював свої знання, передаючи їх учням, близьким знайомим, випадковим слухачам" [14, с. 9]. Інтерес до його творчості з роками не послаблюється, радше навпаки, зростає, переходячи на новий рівень. Тому сьогодні маємо багатий матеріал різнобічних досліджень його таланту: літературознавчих, філософських,

теологічних, мовознавчих, культурологічних, історичних, психологічних тощо.

Бібліографічна Сковородіана — наукова реєстрація всіх наявних публікацій літературних і мистецьких творів Г. Сковороди та літератури про нього — становить цікаву сторінку історії української культури.

Методологією дослідження бібліографічних видань, їхньої жанрово-стильової парадигми й ідеологічного навантаження є історичний, бібліографічно-оглядовий і критично-аналітичний наукові методи [1].

Аналіз досліджень і публікацій. На думку Л. Ушкалова, "теперішні бібліографічні дослідження сквородіани навряд чи годні створити більш-менш повну та цілісну картину" [9, с. 6]. З цією думкою важко погодитися, принаймні вона істинна тільки частково. Як вважає Л. Рева, "бібліографічні довідкові посібники, присвячені окремим літературним діячам, підготовлені в наш час, мають виразне фахове спрямування та демонструють чіткі естетичні критерії, нові методологічні підходи та концепції в науковому

пізнанні та потрактуванні життя й діяльності українських митців. Орієнтуватись у дедалі зростаючому потоці матеріалів про життя і творчість літераторів без інформаційно-бібліографічної допомоги практично неможливо" [17, с. 466]. Дослідження в галузі довідкової біобібліографії здійснювали Т. Добко, О. Яценко, Л. Рева, О. Луговський, Р. Жданова та інші науковці.

Вичерпною та цікавою є розвідка Т. Добко "Сучасний розвиток бібліографічної Сквородіани". Авторка здійснила огляд видань, присвячених творчості Г. Сквороди, за 1862—2006 рр. і дійшла висновку, що "праця з укладання бібліографічного реєстру творчої спадщини видатного мислителя була б ґрунтовнішою, якби науковці України та зарубіжжя об'єднали зусилля і створили на сучасних науково-методичних засадах єдиний покажчик, який акумулював і всебічно висвітлював в одному виданні усі напрацювання у цій царині на сьогодні" [10, с. 13].

Мета статті — у контексті сучасних методологічних розробок проаналізувати бібліографічні покажчики, присвячені Г. Сквороді, що вийшли друком в Україні; визначити їх науково-інформаційну цінність та ергономічність для науковців і широкого кола читачів.

Щоб здійснити аналітичний огляд у межах статті, авторка окреслила дослідження чіткими хронологічними межами — періодом незалежної Української держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на методологічні розробки, розглянемо бібліографічні покажчики, присвячені Г. Сквороді, що вийшли друком в Україні.

Концепція Великого Проекту "Григорій Скворода-300" (2002—2022 рр.). Формування духовно-технологічних (техно-духовних) регіонів-символів України ("Сузір'я символів України") : період дії 2011—2022 рр. Громад. орг. ком. Великого Проекту "Григорій Скворода-300" [та ін.]. Вид. 3-тє уточн. Київ ; Харків : [б. в.], 2011. 35 с. [11]. Новітнє розуміння сутності сучасного цивілізаційного етапу знайшло віддзеркалення у Великому проекті "Григорій Скворода-300", започаткованому 2002 р. фахівцями навчальних, наукових і бізнесових установ разом із представниками владних структур та громадських організацій. Документ має ціннісну основу, сприяє пошуку відповідей із позиції Г. Сквороди на проблеми третього тисячоліття, визначених світовою спільнотою в Нью-Йорку 2000 р.: "Практична реалізація великого проекту — в досягненні мети: в органічній взаємоув'язці з іншими проектами країни послідовно і результативно сприяти розбудові незалежної України"

[11, с. 7]; "Озброївшись вченням Сквороди, у поєднанні з пропозиціями тисяч його послідовників, з усією українською громадою ми матимемо силу провести своєрідну сквородинізацію всієї України" [11, с. 8]. Це проект спасіння, захисту, збереження й підтримки культури та доквілля на території України. Стратегічна місія полягає у формуванні передумов для створення в перспективі на планеті пілотного зразка духовно-технологічної країни в досягненні "сталого розвитку суспільства, орієнтованого на щастя людини на основі сродної праці, створенні можливостей бути здоровою, а також поміркованою у споживанні" [11, с. 11].

Майже всі автори покажчиків досліджуваного періоду (Л. Ушкалов, Г. Гамалій, В. Шевченко та ін.) однак називають найповнішим джерелом видання *Григорій Скворода : біобібліографія / уклад.: Е. С. Беркович [та ін.]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Харків : Вид-во Харкун-ту, 1972. 203 с. [2].* Зокрема, Г. Гамалій зазначає: "Він найґрунтовніший з числа тих, які коли-небудь видавалися, він видається вдалою спробою осягнення тематично неоднорідної та ідейно строкатої гами дослідницьких викладів про славного сина землі української і з уваги на повноту та наукову вивіреність може бути віднесений до безперечних досягнень праць такого гатунку" [4, с. 10].

Двотомне видання творів Г. Сквороди в серії "Гарвардська бібліотека давнього українського письменства" (Київ, 1994) [3] містить короткий бібліографічний розділ, що складається з таких частин: видання творів Г. Сквороди (20), переклади (3), література про Г. Сквороду (56). Оскільки ця бібліографія є лише частиною багатотомного видання, вона не претендує на повноту та охоплює найважливіші, з погляду укладача, твори письменника та праці про нього.

Два століття сквородіани : бібліогр. довідник / уклад.: Л. Ушкалов, С. Вакуленко, А. Євтушенко ; заг. нагляд та наук. ред. Л. Ушкалова. Харків : Акта, 2002. 527 с. [9]. Л. Ушкалов як один із найвизначніших і найавторитетніших сквородинознавців присвятив цій темі більшу частину життя, є автором численних історико-літературних та історико-філософських праць, присвячених життю й творчості Сквороди, надрукованих українською, англійською, німецькою, польською та російською мовами. Підготував і видав повну академічну збірку творів філософа та, окрім зазначеного довідника, шість знакових книжок, присвячених "українському Сократові": "Нариси з філософії Григорія Сквороди" (Харків, 1993), "Григорій

Сковорода і антична культура" (Харків, 1997), "Українське барокове богومислення. Сім етюдів про Григорія Сковороду" (Харків, 2001), "Григорій Сковорода: семінарії" (Харків, 2004) — путівник творчістю філософа від найдавнішого часу й до сьогодні для майбутніх дослідників, "Сковорода та інші. Причинки до історії української літератури" (Київ, 2007), "Григорій Сковорода" (Харків, 2009).

Видання "Два століття сквородіяни" містить переднє слово Л. Ушкалова (українською та англійською мовами): "Пропонований довідник має на меті зафіксувати найповажніші видання Сковороди та праці про нього, що з'явилися в цілому світі. Ми свідомо зрезигнували з відношення художніх творів, газетних публікацій, енциклопедій, хрестоматій, підручників. Довідник подає матеріал в хронологічній послідовності. Переважну більшість джерел довідника перевірено *de visu*. Задля зручності всі позиції мають наскрізну нумерацію, а всі супровідні тексти подано українською й англійською мовами. Довідник оснащено іменним і предметним покажчиками. Довідник є спільним проектом Харківського історико-філологічного товариства, науково-дослідної Сковородинівської лабораторії Харківського державного педагогічного університету" [9, с. 10].

Довідник сформовано за хронологічним принципом — від 1798 до 2002 р. У межах одного року перелік побудовано за алфавітом, від 1 до 50 позицій. Кожен рік охоплює і твори Г. Сковороди, і літературу про нього. Усього довідник налічує 2203 позиції. Ретельно дібрано статті й книги, що лише побічно стосуються Сковороди; зазначено сторінки, де йдеться про нього. Наприклад: *Ласло-Куцук М. Творчість Шевченка на тлі доби*: наведено 13 сторінок, на яких згадано про Сковороду, додано покажчики авторів і предметний.

Григорій Сковорода. 1722—1794 : бібліогр. покажч. / уклад.: Г. І. Гамалій, В. В. Шевченко ; наук. ред. Р. С. Жданова. Київ : Нац. парламент. б-ка України, 2002. 135 с. [4]. Під час підготовки покажчика було використано видання: *Григорій Сковорода : біобібліографія. Уклад.: Е. С. Беркович [та ін.]. Харків : Вид-во Харк. ун-ту, 1972. 203 с.; Hrihorij Savic Skovoroda An antology of Critical Articles. Edmonton, Toronto : Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1994. 319 p.*

Видання містить матеріали, присвячені суто життю й творчій діяльності видатного мислителя. Укладачі намагалися якнайповніше охопити окремо видані книги, наукові статті, публіцистичні виступи, рецензії, промови, матеріали збірників науко-

вих праць, конференцій, симпозіумів за період 1806—2002 рр. українською та іноземною мовами. Окремі невеликі за обсягом публікації щодо вшанування пам'яті, матеріали зі шкільних підручників до покажчика не увійшли. Літературу розташовано в хронологічному порядку, а в межах року — за алфавітом. Є систематично-предметний та іменний покажчики. Містить 1645 позицій. Відібрано статті й книги, що лише побічно стосуються Г. Сковороди; зазначено сторінки, де йдеться про нього. Покажчик є спільним проектом Міністерства культури і мистецтв України, Національної парламентської бібліотеки України, Національного музею літератури України. В його укладанні взяли участь закордонні фахівці: П. Балмуш (Молдова), Дж. Беркофф (Італія), А. Даниленко (США), Ю. Барабаш (Росія), М. Мозер (Австрія), О. Марченко (Росія) та інші.

Григорій Сковорода (1722—1794) : біобібліогр. покажч. : [препр.] / уклад.: О. Шкура, А. Яковенко, І. Корж [та ін.]. Переяслав-Хмельницький : Ризографіка, 2006. 166 с. [5]. Видання покажчика співробітниками Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету є цілком закономірним. "Протягом століть м. Переяслав-Хмельницький і с. Каврай бережуть історичну пам'ять про великого сина українського народу, який жив і працював тут 6 років, написав чимало педагогічних, літературних, філософських та музичних творів. Після повернення з-за кордону в 1750 р. Сковорода був запрошений переяславським єпископом Никодимом Срібницьким на посаду викладача поезики Переяславського колегіуму" [14, с. 6—7]. У 2002 р. Переяслав-Хмельницькому педагогічному університетові надано ім'я Г. Сковороди.

Покажчик складається з таких частин:

1. Коцур В. П. Мандрівний старчик чи великий філософ і учитель сучасності.
2. Нікітіна В. Переяславщина в житті Сковороди.
3. Від упорядників.
4. Літопис життя і творчості Сковороди.
5. Літературно-педагогічна спадщина Сковороди (30 назв). Вид. 2, Вип. 1 (42); Вид. 2, Вип. 2 (6); Вид. 3 (15).
6. Матеріали про життя та діяльність (564 назви). Вид. 2, Вип. 1 (846); Вид. 2, Вип. 2 (469); Вид. 3 (505).
7. Бібліографічні матеріали (4). Вид. 2, Вип. 1 (13); Вид. 2, Вип. 2 (11); Вид. 3 (13).
8. Вшанування пам'яті (30). Вид. 2, Вип. 1 (51); Вид. 2, Вип. 2 (44); Вид. 3 (64).
9. Вислови Сковороди (46 цитат). Вид. 2, Вип. 1 (110 цитат).

10. Іменний покажчик (634 автори). Вид. 2, Вип. 1 (956); Вид. 2, Вип. 2 (638); Вид. 3 (627).

У вступній статті ректора університету В. Коцура наголошено на вагомому значенні вивчення творчості Г. Сковороди для організації навчальної діяльності відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України та Болонського процесу. Позитивний відгук на це видання залишив А. Яковенко: "Укладачі посібника ставили за мету вичерпно й повно представити цінний доробок українського філософа. Було використано 625 одиниць бібліографії, джерелами відбору документів стали фонди університетської бібліотеки, меморіального музею академіка В. Заболотного, меморіального музею Г. Сковороди, колекції книг з архівів І. П. Стогнія, І. М. Ярового. Покажчик вміщує матеріали, опубліковані за період з 1899 по 2005 роки" [18, с. 299].

Водночас слід зауважити й про певні недоліки, зокрема твори Г. Сковороди відображено не повністю: перше видання позначено 1912 р., а друге — 1961-м. Звісно, що такої великої перерви не могло бути. Усього розділ "Літературно-педагогічна спадщина" охоплює 30 позицій, що становлять далеко не повний перелік. Частина описів анована.

Григорій Сковорода (1722—1794) : наук.-допом. біобібліогр. покажч. / уклад.: О. Шкира, А. Яковенко, І. Корж [та ін.] ; за ред. В. П. Коцура. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Переяслав-Хмельницький, 2009. Вип. 1. 217 с. [6]. Друге видання покажчика має таку саму структуру, лише відрізняється кількістю одиниць бібліографії — 953. Окрім цього, охоплено ширший період (1912—2006) і збільшено кількість афоризмів. Обкладинку не змінено. Подано відгук бібліографа Т. Добко на перше видання, яка високо оцінила працю укладачів: "Безперечно, упорядниками здійснена величезна копійка робота по виявленню, систематизації, відображенню документів. Поява покажчика видається своєчасною і об'єктивно необхідною, вводить до наукового обігу величезний масив інформації, що сприятиме вивченню творчої спадщини Григорія Сковороди" [10, с. 9].

Григорій Сковорода (1722—1794) : наук.-допом. біобібліогр. покажч. / уклад.: О. Шкира, О. Нефедова, А. Яковенко, І. Корж [та ін.] ; за ред. В. П. Коцура. Дніпропетровськ : [Нац. гірнич. ун-т], 2009. Вип. 2. 195 с. [7]. Другий випуск покажчика здійснено за участі співробітників Національного гірничого університету м. Дніпра. На відміну від попереднього, у ньому немає передмови В. Коцура, афоризмів Г. Сково-

роди, літопису його життя й творчості. Обкладинку змінено. Уміщено додатки: "Вічний Сковорода", "Поетична сквородіана", "Книжкова галерея". Перший з них — "Вічний Сковорода" — поєднує кілька текстів: літопис життя й творчості письменника та п'ять статей про нього (Корпанюк М. "Погляд на морально-естетичні засади українського літописання та творчість Григорія Сковороди крізь призму герменевтики"; Тетерина Д. "Педагогічні погляди Сковороди"; Шкира О. "Пам'ять нащадків"; Нікітіна В. "Меморіальний музей Г. С. Сковороди в м. Переяславі-Хмельницькому" та інші). "Поетична Сковородіана" містить 20 поезій сучасних авторів: П. Ярмоленка, Н. Хамлюка, А. Тарковського, І. Драча, В. Осадчого, Д. Павличка, Т. Лешука та інших. Хоча добірка віршів є нетиповим елементом покажчика, однак відіграє позитивну роль у спрощенні їх пошуку читачем. У додатку "Книжкова галерея" подано бібліографічний опис останніх видань Сковородіани: збірники науково-теоретичних праць, розвідки, матеріали філософсько-світоглядного аналізу творчості, матеріали Сковородинівських читань, навчальний посібник, бібліографічний покажчик, які не входять до основного списку джерел. Перевага їх окремого подання від решти джерел полягає лише в зображенні обкладинки та наявності розлогої анотації.

На появу покажчика відгукнулася науковий співробітник НБУВ Ю. Левченко. На її думку, "структуровано покажчик достатньо вдало, матеріал розташовано за хронологічно-алфавітним принципом, що дає змогу з легкістю орієнтуватися в широкому спектрі інформації. Покажчик продовжує хронологічно попередні видання (доповнений літературою за 2007—2009 роки), а також вміщує відсутні в попередніх випусках бібліографічні записи минулих років, відображаючи достатньо багато унікальних видань, джерелами відбору яких були фонди університетської бібліотеки, Центру Сковородіани, а також зібрання меморіального музею Г. Сковороди" [12, с. 22].

Дуже важливо, що упорядники подали анотації там, де назва статті чи книги не відбиває змісту, що дає змогу повніше розкрити видання. Безперечно, автори здійснили значну й копійку роботу з пошуку інформації, систематизації та відображення документів.

Григорій Сковорода (1722—1794) : наук.-допом. біобібліогр. покажч. / уклад.: О. Шкира, О. Нефедова, А. Яковенко, І. Корж [та ін.] ; за ред. В. П. Коцура]. Переяслав-Хмельницький : Кондор, 2012. Вип. 3. 208 с. [8]. Цей випуск присвячено 290-й річниці від дня народження

мислителя й продовжує серію розпочатих 2006 р. біобібліографічних покажчиків. Зауважимо, що бібліотека Переяслав-Хмельницького ДПУ ім. Г. Сковороди працює в межах проекту "Сковородіана", започаткованого 2002 р., і саме завдяки цій ініціативі й побачили світ покажчики, наведені вище. Третій випуск містить різноаспектну інформацію щодо Г. Сковороди. Описано 597 одиниць бібліографії за 1945—2012 рр. Укладачі зібрали у виданні не лише окремо видані книги, статті збірників, виступів на різноманітних заходах, рецензій, промов, а й матеріали з дипломних студентських робіт. На відміну від другого випуску, в укладанні цього покажчика не брав участі Національний гірничий університет м. Дніпра. Структура видання залишилася незмінною, відрізняються лише додатки, роль яких виконують статті (Єгорова Г. "Григорій Сковорода. Думки про майбутнє"; Блохина Д. "Сковородіана в Німеччині"; Сорока С. "Художник-символіст про Сковороду"; Янцен В. "Три варіанта книги Д. І. Чижевського о Сковороді"). Упорядники не подали їх у загальному списку джерел, а лише зазначили у вступному слові, що це відомі сквородинознавці, з якими колектив бібліотеки тісно співпрацює. До кожної статті подано стислу довідку про автора. Вагоме естетичне навантаження мають ілюстрації картин С. Сороки на сквородінінську тематику, що чудово доповнюють і збагачують покажчик.

Висновки. Інформаційна наповненість, структура, методична й джерельна бази досліджених біобібліографічних покажчиків мають певні особ-

ливості, водночас кожен із них є вагомим внеском в українську Сковородіану.

Для одних авторів Г. Сковорода "вегетаріанець, вільнодумець і недовчений студент, експериментатор у віршуванні, харизматичний викладач, емоційний педагог, який міг учня назвати "свинською головою", неформал, який так і не підлаштувався під "нормальне" рутинне життя, співак, русофоб, давнчанець, що спав чотири години на добу, пішохід, пастух і легенда" [13, с. 2]. Для інших — "філософ, поет, байкар, мислитель-гуманіст, непримиренний борець проти релігії і церкви, сповнений любові до народу" [15, с. 10]; "апостол раціоналізму" (Ф. Кудринський), найяскравіший представник "емблематичного стилю в містичній літературі Нового часу" (Д. Чижевський), "найбільший після перших отців Церкви християнський філософ" (М. Степаненко), "втілення всіх рис українського народу" (І. Мірчук).

Упродовж 300 років сприйняття Г. Сковороди змінювалося, набувало ознак часу, менталітету, індивідуального ставлення; зазнавало впливу літературної моди, політичних віянь, однак незмінним залишається інтерес до постаті цього непересічного діяча, бажання знову й знову, за словами поета Н. Гаврилюка, зануритись у чудовий, створений філософом сад:

Цей кладень знань не вичерпать до дна.
Зайди у "Сад божественних пісень",
І подумки тернистий шлях пройди
І поклонись стежкам Сковороди.

Список використаних літератури та джерел

1. *Библиография художественной литературы и литературоведения* / под ред. С. А. Трубникова. — Москва : Книга, 1985. — 336 с.
2. *Григорій Сковорода* : біобібліографія / укладачі: Е. С. Беркович [та ін.] ; вступна стаття А. М. Ніженець. — Вид 2-ге, виправлене й доповнене. — Харків : Видавництво Харківського університету, 1972. — 203 с.
3. *Григорій Сковорода. Твори* : у 2 т. / Г. С. Сковорода ; редкол.: О. Пріцак (голова), О. Мишанич, Г. Грабович [та ін.] ; відп. ред. О. Мишанич. — Київ : Обереги, 1994. — (Гарвард. б-ка давнього укр. письменства).
4. *Григорій Сковорода. 1722—1794* : бібліогр. покажч. / М-во культури і мистецтв України, Нац. парлам. б-ка України, Нац. музей літ. України ; [уклад.: Г. І. Гамалій, В. В. Шевченко ; наук. ред.: Р. С. Жданова]. — Київ : Нац. парлам. б-ка України, 2002. — 135 с.
5. *Григорій Сковорода (1722—1794)* : біобібліогр. покажч. : [препринт] / уклад.: О. Шкира, А. Яковенко, І. Корж [та ін.]. — Переяслав-Хмельницький : Ризографіка, 2006. — 166 с.
6. *Григорій Сковорода (1722—1794)* : наук.-допом. біобібліогр. покажч. / [уклад.: О. Шкира, А. Яковенко, І. Корж та ін. ; за ред. В. П. Коцура]. — Вид. 2-ге перероб. і допов. — Переяслав-Хмельницький, 2009. — Вип. 1. — 217 с.
7. *Григорій Сковорода (1722—1794)* : наук.-допом. біобібліогр. покажч. / [уклад.: О. Шкира, О. Нефедова, А. Яковенко, І. Корж та ін. ; за ред. В. П. Коцура]. — Дніпропетровськ : [Нац. гірнич. ун-т], 2009. — Вип. 2. — 195 с.
8. *Григорій Сковорода (1722—1794)* : наук.-допом. біобібліогр. покажч. / [уклад.: О. Шкира, О. Нефедова, А. Яковенко, І. Корж та ін. ; за ред. В. П. Коцура]. — Переяслав-Хмельницький : Кондор, 2012. — Вип. 3 : до 290-річчя з дня народження. — 208 с.
9. *Два століття сквородіани* : бібліографічний довідник / уклад.: Леонід Ушкалов, Сергій Вакулєнко, Алла Євтушенко ; загальний нагляд та наукова редакція Леоніда Ушкалова. — Харків : Акта, 2002. — 528 с.
10. *Добко Т. Сучасний розвиток бібліографічної Сковородіани* / Тетяна Добко // *Бібліотечний вісник*. — 2007. — № 3. — С. 9—13.

11. *Концепція* Великого Проекту "Григорій Сковорода-300" (2002—2022 рр.). Формування духовно-технологічних (техно-духовних) регіонів-символів України ("Сузір'я символів України") : період дії 2011—2022 рр. / Громад. орг. ком. Великого Проекту "Григорій Сковорода-300" [та ін.]. — Вид. 3-тє уточн. — Київ ; Харків : [б. в.], 2011. — 35 с.
12. *Левченко Ю.* Гідне продовження бібліографічної Сковородіани / Юлія Левченко // Вісник Книжкової палати. — 2011. — № 12. — С. 21—22.
13. *Любка А.* Вегетаріанець, дауншифтер, неформал — Сковорода / А. Любка // День. — 2017. — 19 травня. — С. 2.
14. *Мишанич О.* Передмова // Григорій Сковорода. Твори: у 2 т. — Київ : Обереги, 1994. — Т. 1. — 494 с.
15. *Ніженець А. М.* Григорій Сковорода (вступна стаття) / А. М. Ніженець // Григорій Сковорода : бібліографія ; уклад.: Е. С. Беркович, А. В. Дашковська [та ін.]. — Вид. 2-е, випр. і допов. — Харків, 1972. — С. 7—24.
16. *Нікітіна В.* Переяславщина в житті Г. Сковороди. Григорій Сковорода (1722—1794) : біобібліографічний покажчик / уклад. О. Шкіра [та ін.]. — Переяслав-Хмельницький : Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди, 2006. — 166 с.
17. *Рева Л.* Інформаційно-бібліографічні ресурси літературної біографіки / Л. Рева // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. — Київ, 1998. — Вип. 1. — С. 465—470.
18. *Яковенко А.* Безмежний світ Сковородіани / А. Яковенко // Григорій Сковорода — духовний орієнтир для сучасності : зб. наук. пр.: у 2 кн. — Київ, 2007. — Кн. 2. — С. 299—302.

Nataliia Loshchynska,

*PhD of Philological Sciences, Senior Research Associate, Associate Professor,
Institute of Information Technologies, Vernadsky National Library of Ukraine*

Bibliographical Skovorodiana in independent Ukraine

The purpose of the article: in the context of modern methodological developments to investigate bibliographic indexes dedicated to Hryhoriy Skovoroda, which appeared in the Ukrainian state; to establish their scientific and informational value and ergonomics both for scientists and for a wide range of non-specialists. **The research methodology** consists of historical, bibliographic-review and critical-analytical scientific methods for these publications and their genre-style paradigm and ideological load. **Scientific novelty.** The study of historical and bibliographic frying pan with the help of new theoretical and methodological principles is one of the urgent tasks of modern bibliography. The development of Ukrainian bibliography provides an opportunity to better understand its national features, bibliographic facts and phenomena, to learn the heritage of prominent bibliographers of the past to implement their ideas, to enrich the national bibliographic science, Ukrainian bibliography. It was during the years of independent Ukraine that scholars increasingly turned to the origins of national culture, one of the key figures of which is Hryhoriy Skovoroda. **Conclusions.** During the years of existence of independent Ukraine, the biobibliography has undergone significant changes and developments in the direction of European requirements and trends. Due to the growing needs of the modern reader and the stable demand for research Ukrainian Skovoroda studies, bibliographers are making every effort to meet them. The information content, structure, methodological and source base of the researched publications have their own peculiarities. It is safe to say that each of them is a significant contribution to the Ukrainian. Over the course of three hundred years, the perception of Grigoriy Skovoroda's work changed, acquired the characteristics of its time, mentality, and individual perception; the influence of literary fashion, political trends of the time, comparative analysis in the context of other writers, etc. However, interest in this figure remains unchanged.

Keywords: Skovoroda studies; Hryhoriy Skovoroda; bibliography; reference books; indexes; scientific and information activities

References

1. Trubnykova S. A. (Ed.). (1985). *Bibliografiya khudozhestvennoy literatury i literaturovedeniya* [Bibliography of fiction and literary criticism]. Moscow, Russia: Knyha.
2. Berkovych E. S. and others (Comp.) (1972). *Hryhoriy Skovoroda: bibliografiya*. [Hryhoriy Skovoroda: bibliography] Kharkiv: Kharkiv University.
3. Hryhoriy Skovoroda. (1994). *Tvory* [Works] (Vols. 1—2). Kyiv: Oberehy.
4. Gamalij G. I. & Shevchenko V. V. [uklad.]. (2002). *Grigoriy Skovoroda. 1722—1794 : biobibliogr. pokazhch.* Kyiv: Nacionalna parlamentska biblioteka Ukraini.
5. O. Shkira, A. Yakovenko, I. Korzh [ta in.] [uklad.]. (2006). *Grigoriy Skovoroda (1722—1794) : biobibliogr. pokazhch. : [preprint]*. Pereyaslav-Hmelnickij: Rizografika.
6. Shkira O., Yakovenko A., Korzh I. ta in. [uklad.], Kocur V. P. [red.]. (2009). *Grigoriy Skovoroda (1722—1794) : nauk.-dopom. biobibliogr. pokazhch.* Vid. 2-ge pererob. i dopov. Pereyaslav-Hmelnickij, 2009. Vip. 1.
7. Shkira O., Nefedova O., Yakovenko A., Korzh I. ta in. [uklad.], Kocur V. P. [red.]. (2009). *Grigoriy Skovoroda (1722—1794) : nauk.-dopom. biobibliogr. pokazhch.* Dnipropetrovsk : [Nac. girnich. un-t]. Vip. 2.
8. Shkira O., Nefedova O., Yakovenko A., Korzh I. ta in. [uklad.], Kocur V. P. [red.]. *Grigoriy Skovoroda (1722—1794) : nauk.-dopom. biobibliogr. pokazhch.* Pereyaslav-Hmelnickij: Kondor. Vip. 3 : do 290-rich. z dnya narodzhennya.

9. Ushkalov L. and others (Comp.). (2002). *Dva stolittya Skovorodiany: bibliografichnyy dovidnyk* [Two centuries of Skovorodian: bibliographic reference]. Kharkiv.
10. Dobko T. (2007). Suchasnyy rozvytok bibliografichnoyi Skovorodiany [Modern development of bibliographic Skovorodiana]. *Bibliotechnyy visnyk*, 3, pp. 9—13.
11. *Koncepciya Velikogo Proektu "Grigoriy Skovoroda-300" (2002—2022 rr.). Formuvannya duhovno-tehnologichnih (tehn-duhovnih) regioniv-simvoliv Ukrayini ("Suzir'ya simvoliv Ukrayini") : period diyi 2011—2022 rr.* (2011). Gromad. org. kom. Velikogo Proektu "Grigoriy Skovoroda-300" [ta in.]. 3-tye utochn. vid. Kyiv ; Harkiv. [The concept of the Large Project "Hryhoriy Skovoroda — 300" (2002—2022)]. Kyiv; Kharkiv.
12. Levchenko Yu. (2011). Hidne prodovzhennya bibliografichnoyi Skovorodiany [A worthy continuation of the bibliographic Skovorodiana]. *Visnyk Knyzhkovoyi palaty*, 12, pp. 21—22.
13. Lyubka A. (2017). Vehetarianets, daunshyfter, neformal — Skovoroda. [Vegetarian, downshifter, informal — Skovoroda]. *Den*, 19 may, 2.
14. Myshanich O. (1994). *Peredmova. Hryhoriy Skovoroda. Tvory: v 2 t.* [Foreword. Gregory Skovoroda. Works: in 2 volumes]. Kyiv: Oberehy.
15. Nizhenets A. (1968). *Hryhoriy Skovoroda: bibliografiya* [Hryhoriy Skovoroda: bibliography]. Kharkiv: Vyd-vo Kharkivskoho universytetu.
16. Nikitina V. (2006). *Pereyaslavshchyna v zhytti H. Skovorody* [Pereyaslav region in the life of G. Skovoroda]. In Shkyra O. and others (Comp.) (2006). *Hryhoriy Skovoroda (1722—1794): naukovo-dopomizhnyy bibliografichnyy pokazhchyk pokazhchyk* [Gregory Skovoroda (1722—1794): Research and support bibliographic index]. Pereyaslav-Khmelnyskyi.
17. Reva L. (1998). Informatsiyno-bibliografichni resursy literaturnoyi biohrafiky. [Information and bibliographic resources of literary biography]. *Nauk. Pr. Nats. Bibl. Ukr. im. V. I. Vernadskoho*, 1, pp. 465—470.
18. Yakovenko A. (2007). *Bezmezhnnyy svit Skovorodiany* [The boundless world of Skovorodiana]. Hryhoriy Skovoroda is a spiritual landmark for the present: a collection of scientific works in 2 vol., 2, pp. 299—302. Kyiv.

Надійшла до редакції 14 лютого 2023 року

ЗА РУБЕЖЕМ

УДК: 027.7:021.64](430)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.2(319).39-44

Тетяна Дмитренко,

стипендіатка програми "НУМО. Стипендійна програма бібліотек та архівів",
Університетська бібліотека м. Фрайбурга, Німеччина,
e-mail: t.r.dmytrenko@gmail.com

Мережеві зв'язки бібліотеки Фрайбурзького університету на регіональному, національному та міжнародному рівнях

У статті розглянуто діяльність бібліотеки Фрайбурзького університету, яка є членом Консорціуму Баден-Вюртембергу — об'єднання, що опікується процесами мережевої співпраці у сфері електронних закупівель.

Проаналізовано засади, на яких відбувається співпраця в межах роботи Консорціуму. Зазначено, що університетська бібліотека є центральним офісом, який відповідає за організацію мережевих зв'язків об'єднання та злагоджене функціонування установ-учасниць.

Зауважено, що створення окремого органу, який коригує процеси співпраці з іншими установами, сприяє оптимізації роботи бібліотек.

З'ясовано, що налагоджені мережеві зв'язки бібліотеки дають змогу забезпечити якісний супровід наукових досліджень і високий рівень використання інформаційних ресурсів.

Наголошено, що досвід бібліотеки у сфері регіональної, національної та міжнародної співпраці є корисним для впровадження в діяльність бібліотечних установ України.

Ключові слова: бібліотечна співпраця; мережеві зв'язки; бібліотека Фрайбурзького університету; Консорціум Баден-Вюртембергу; співпраця на регіональному, національному та міжнародному рівнях

Постановка проблеми. Завдяки підтримці, наданій Німецькою бібліотечною асоціацією (Deutscher Bibliotheksverband, DBV) у межах ініціативи "НУМО. Стипендійна програма бібліотек та архівів", що фінансується коштом Уповно-

важеного федерального уряду з питань культури та ЗМІ на підставі резолюції Бундестагу, авторка уклала угоду про співпрацю з бібліотекою Фрайбурзького університету. Такий формат роботи дав змогу проаналізувати особливості діяльності

установи та реалізувати проєкт "Дослідження мережевої співпраці Фрайбурзької університетської бібліотеки на регіональному, національному та міжнародному рівнях".

Сучасні бібліотеки прагнуть налагодити співпрацю не лише з колегами, а й з різними установами на регіональному, національному та міжнародному рівнях. Наявність розвинених мережевих зв'язків спрощує процеси інформаційного супроводу досліджень, викладання та навчання, розширює можливості бібліотечних установ у сфері використання електронних ресурсів, періодичних друкованих видань і баз даних (БД), зважаючи на зростання цін останніх. Часто через брак коштів бібліотеки відмовляються від передплати баз даних, які є надзвичайно важливими для забезпечення потреб користувачів і співробітників.

З огляду на ці проблеми вважаємо актуальним завданням висвітлення досвіду університетської бібліотеки Фрайбурга, діяльність якої слугує прикладом налагодження й чіткого функціонування системи мережевих зв'язків. Специфічною особливістю цього процесу є наявність окремої установи, що опікується організацією мережевої співпраці у сфері електронних закупівель — Консорціуму Баден-Вюртембергу.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що проблематику мережевих зв'язків і співпраці бібліотечних установ активно досліджують вітчизняні та закордонні науковці, зокрема В. Дікунова [1], С. Коваленко та Н. Зоріна [2], В. Медведєва, О. Шендрік [3], А. Кірхгаснер [5] та інші.

На сучасному етапі дослідники виокремлюють два напрями бібліотечної співпраці на регіональному, національному та міжнародному рівнях: 1) співпраця в межах реалізації спільних проєктів, до яких можуть бути залучені як бібліотечні, так і комерційні й некомерційні установи; 2) організація та проведення спільних конференцій і семінарів, учасниками яких часто є заклади вищої освіти України й зарубіжних країн.

Мета статті — проаналізувати досвід налагодження мережевої співпраці бібліотеки Фрайбурзького університету з іншими установами на регіональному, національному та міжнародному рівнях; висвітлити особливості функціонування Консорціуму Баден-Вюртембергу, членом якого є університетська бібліотека Фрайбурга.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бібліотека Фрайбурзького університету Альберта-Людвіга (Universitätsbibliothek Freiburg) є однією з найстаріших і найбільших академічних книгозбірень Європи. Її діяльність спрямовано на

підтримку наукових досліджень та освітнього процесу університету через комплексне забезпечення літературою та медіа; збереження фондів (загальний обсяг друкованих видань становить понад 3,3 млн одиниць зберігання); участь у поширенні знань і технологій навчального закладу; сприяння його культурному розвитку та піднесенню іміджу. Через портал публікацій відкритого доступу *FreiDok plus*, що є одним із найкращих репозитаріїв світу, бібліотека Фрайбурзького університету надає доступ до наукових публікацій, бібліографії та системи наукової документації університету [8; 12].

Книгозбірня працює на основі концепції "гібридної бібліотеки", що поєднує традиційну будівлю з читальними залами, робочими місцями, стелажми та фізичними друкованими виданнями й "цифрову бібліотеку", яка надає доступ до широкого спектра інформації в інтернеті, як-от спеціалізовані бази даних і портали, електронні журнали та книги, електронні ресурси *FreiDok plus* тощо.

Принципом роботи університетської бібліотеки є її позиціонування як клієнтоорієнтованого центру обслуговування студентів і викладачів Фрайбурзького університету, а також жителів регіону.

Структура університетської бібліотечної системи охоплює центральну бібліотеку та 64 спеціалізовані бібліотеки в інститутах і на факультетах, які разом утворюють функціональну однорівневу систему.

Упродовж багатьох років книгозбірня університету розробляє інфраструктуру електронної науки у співпраці з фахівцями з широкого кола дисциплін для підтримки розвитку науково-дослідної роботи з використанням сучасних інформаційних технологій, насамперед у сфері управління дослідницькими даними та оптимізації цифрової наукової комунікації [6].

Університетська бібліотека сприяє формуванню медіанавичок, а також забезпечує інформацією та даними в межах концепції комплексної цифрової грамотності, охоплюючи історичні, аналогові, цифрові медіа та мультимедіа [6, с. 160].

Співпраця із зовнішніми партнерами, а також науково-дослідні проєкти є важливим напрямом діяльності бібліотеки Фрайбурзького університету, що сприяє створенню розвинених мереж для поширення знань і технологій цього закладу освіти [13].

Складним завданням для бібліотеки є перехід від традиційних моделей публікації до

моделей публікації з відкритим доступом. З цією метою керівництво книгозбірні уклало взаємозалікові угоди, що дають науковцям змогу публікувати результати досліджень у відкритому доступі. Наприклад, проєкт DEAL спрямовано на укладання загальнонаціональних трансформаційних угод. У цьому контексті слід зазначити, що попередні бюджети для надання наукової інформації (бюджети придбання) у майбутньому будуть об'єднані з витратами на публікацію, аби сформувати інтегрований інформаційний бюджет. Під час переходу до моделей публікацій із відкритим доступом потрібно також перебалансувати інформаційні бюджети наукових установ на державному та національному рівнях у середньостроковій перспективі, оскільки витрати дослідницьких і публікаційно активних установ стануть пропорційними [4; 6, с. 183].

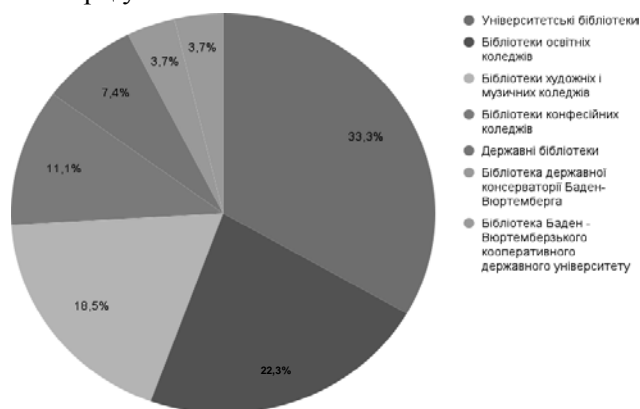
Бібліотека Фрайбурзького університету є провідною ланкою у співпраці навчального закладу з міжнародною мережею Eucog — Європейський кампус, учасниками якого є п'ять університетів Німеччини, Швейцарії та Франції [7]. Основою співпраці є спільні структури, спільне управління та спільна стратегія в дослідженні та навчанні. Бібліотека забезпечує та спрощує доступ до кампусу студентам Фрайбурзького університету.

Консорціум Баден-Вюртембергу є об'єднанням університетських, коледжних і державних бібліотек, що відповідає за придбання прав на користування електронними інформаційними ресурсами. Об'єднання було створено 1998 р. у межах роботи загальнодержавної служби ReDI (Regional Database Information Baden-Württemberg), яка фінансувалася коштом державного фонду Young Generation Future Offensive [10].

Діяльність Консорціуму поширюється на всі академічні бібліотеки, пов'язані зі сферою досліджень і мистецтв у Баден-Вюртемберзі. До об'єднання входять майже 60 організацій: 9 університетських бібліотек, 2 державні бібліотеки, 6 бібліотек освітніх коледжів, 23 бібліотеки університетів прикладних наук, 3 бібліотеки конфесійних коледжів, 5 бібліотек художніх і музичних коледжів, а також бібліотека державної консерваторії Баден-Вюртембергу та бібліотека Баден-Вюртемберзького кооперативного державного університету (діагр. 1).

Установи, що ввійшли до Консорціуму, підпорядковуються Міністерству науки, досліджень і мистецтв землі Баден-Вюртемберг (Ministerium für Wissenschaft, Forschung und Kunst Baden-Württemberg, MWK). Окремі з них є учасниками

не лише Консорціуму Баден-Вюртембергу, а й консорціумів інших земель Німеччини.

Діагр. 1. Установи — учасниці Консорціуму Баден-Вюртембергу

Головним напрямом роботи об'єднання є придбання баз даних творів художньої літератури, електронних журналів і повнотекстових колекцій, які бібліотеки фінансово не в змозі оплатити. Водночас автоматизовану бібліотечну систему кожна книгозбірня обирає та передплачує самостійно.

Установи беруть участь у консорціумних угодах, що охоплюють майже 300 баз даних, електронних книг і пакетів електронних журналів з усіх галузей науки, а також програмного забезпечення, які пропорційно фінансують із центральних державних фондів. У цьому напрямі Консорціум Баден-Вюртембергу співпрацює з регіональними чи загальнонімецькими консорціумами та представлений бібліотекою Фрайбурзького університету в GASCO (German, Austrian and Swiss Consortia Organisation) — робочій групі німецьких, австрійських і швейцарських консорціумів. Більш тісну співпрацю налагоджено в контексті консорціальних закупівель із Баварською та Саксонською бібліотеками [10].

Офіс Консорціуму Баден-Вюртембергу, розташований в університетській бібліотеці Фрайбурга, координує роботу установ-учасниць і розпоряджається коштами, наданими міністерством і членами об'єднання; організовує спільне придбання ліцензій на бази даних, електронні книги та журнали для університетських, державних і коледжних бібліотек федеральної землі, керуючись принципами економічності та стабільності.

Консорціум Баден-Вюртембергу є однією з найбільших груп, що відповідає за закупівлі для бібліотек у німецькомовному регіоні. Його учасники ведуть переговори з постачальниками на основі розподілу праці. Об'єднання вже кілька років додає пропозиції відкритого доступу до портфолію електронних ресурсів і в такий спосіб

робить активний внесок у розміщення публікацій у мережі. З цією метою економічні та водночас інноваційні контракти обговорюють на державному рівні та в окремих випадках розробляють разом із видавцями [11].

Завданнями та сферами діяльності Консорціуму є моніторинг вартості публікацій; ведення звітності; розроблення нових моделей ліцензування та витрат; налагодження співпраці з малими й середніми видавництвами; надання відкритого доступу до монографій; інформаційне забезпечення студентів і викладачів; розміщення даних та їх архівування [9, с. 18].

Консорціумні наради проводять двічі на рік. Участь у них зазвичай беруть представники управління об'єднання — по дві особи від кожної бібліотеки-учасниці, а також запрошені гості з інших консорціумів. Учасники обговорюють ліцензії та продукцію, заплановану до передплати, а також обмінюються досвідом. Наприклад, під час перших нарад було з'ясовано, які бази даних використовували в певному університеті чи бібліотеці або яких потребували користувачі, але установи не могли їх передплатити.

У нормативних документах Консорціуму Баден-Вюртембергу визначено такі принципи закупівель:

— загальна ціна спільно придбаної бази даних не може перевищувати суми витрат на придбання ліцензій для потреб кожної окремої бібліотеки чи університету;

— бази даних мають бути доступні в технічній формі, придатній для центральної роботи на державному сервері;

— продукти, для яких централізовані закупівлі є дорожчими, ніж децентралізовані, не слід закуповувати централізовано;

— продукти, які можуть використовуватися лише децентралізовано, закуповують спільно, якщо завдяки централізованим закупівлям можна досягти чіткої цінової переваги;

— для успішного ведення спільних переговорів із провайдерами потрібно, щоб бібліотеки спочатку визначили, який продукт і на яких умовах вони хочуть придбати;

— обсяг ліцензій, які купують, має бути якомога меншим на початку. Простіше згодом розширити сферу дії угоди, ніж звужити її;

— бібліотеки мають комунікувати з користувачами, щоб дійти розуміння, які продукти недоцільно купувати;

— інші продукти, які купують бібліотеки та які не фінансуються з централізованих джерел, також можна придбати разом [5, с. 19].

Варто зауважити, що спільні закупівлі потребують значних зусиль із координації, тому бібліотеки також повинні перевіряти, які продукти варто купувати разом, а які ні.

Технічно реалізується таке рішення: у Фрайбурзі встановлено центральний сервер, на якому зберігаються спільно керовані бази даних, тому окремим бібліотекам більше не потрібно зберігати їх на власних серверах і підтримувати. Наприклад, у Штутгарті встановлено дзеркальний сервер, що підтримує бази даних Фрайбурга, і навпаки. Доступ здійснюється до обох серверів, які організовано так, щоб користувачі кожної бібліотеки, студенти чи викладачі університету могли отримати доступ саме до тих баз даних, які були придбані для їхньої бібліотеки чи ЗВО [5, с. 18].

Управління Консорціумом здійснює Міністерство науки, досліджень і мистецтв землі Баден-Вюртемберг (схема 1).

Схема 1. Організаційна структура Консорціуму Баден-Вюртембергу

Під час інтерв'ю з головою офісу Консорціуму Баден-Вюртембергу було з'ясовано, що на сучасному етапі бракує чіткої, затвердженої організаційної структури об'єднання, тому наведена схема є лише приблизною.

Обов'язки голови Консорціуму Баден-Вюртембергу виконує директор бібліотеки Фрайбурзького університету. Міністерство науки, досліджень і мистецтв землі Баден-Вюртембергу тісно взаємодіє з головою Консорціуму, офісом технічної та адміністративної інфраструктури й установами-учасницями. У переговорах беруть участь робоча група, провайдери та видавці, офіс технічної й адміністративної інфраструктури. Робоча група також підтримує зв'язки з GASCO, регіональними та національними консорціумами.

У листопаді 2014 р. Консорціум підписав перспективний державний контракт із великою

видавничою компанією Springer, за умовами якого 51 університет і коледж отримують постійний доступ до майже 2 тис. назв наукових журналів. У липні 2015 р. Консорціум підписав другий державний контракт з однією з найбільших видавничих компаній світу Elsevier. У листопаді 2020 р. було укладено державний контракт із німецько-британською академічною видавничою компанією Springer Nature на забезпечення німецькомовними електронними книгами.

Технічна інфраструктура Консорціуму доступна через регіональну базу даних для Баден-Вюртембергу (ReDI) в університетських бібліотеках Фрайбурга та Штутгарта. Міністерство науки, досліджень і мистецтв землі Баден-Вюртемберг надає бюджетні кошти для закупівлі електронних спеціалізованих інформаційних пропозицій і для технічної експлуатації ReDI. Нині розробляється нова схема управління Консорціумом, що передбачатиме чіткі структури прийняття рішень і відповідатиме майбутнім вимогам щодо питань контролю та податкового законодавства [6, с. 181].

Найближчими роками керівництво університетської бібліотеки планує взяти участь у створенні та подальшому розвитку регіональної, національної та міжнародної інформаційних мереж, працюючи в комітетах і робочих групах Мініс-

терства науки, досліджень і мистецтв землі Баден-Вюртемберг, Німецького дослідницького фонду, Конференції ректорів університетів, асоціації Eucor — The European Campus, Ліги європейських дослідницьких університетів тощо [6, с. 184].

Висновки. Співпраця між бібліотеками та навчальними закладами, комерційними й некомерційними установами, а також іншими організаціями на регіональному, національному та міжнародному рівнях відкриває нові перспективи для установ — учасниць об'єднань.

Розвиток мережевих зв'язків на регіональному рівні є дуже важливим завданням, на якому слід зосередити увагу українським бібліотекам, адже він дає змогу успішно розвивати нові напрями діяльності. Крім того, ці зв'язки сприяють обміну інформацією та досвідом між бібліотечною установою і партнерами, формуванню спільних векторів роботи й розвитку, вдосконаленню менеджменту співпраці в мережах для власного прогресу.

Наявність об'єднання, що організовує та координує всі процеси у сфері електронних закупівель, є вагомим чинником для розширення можливостей бібліотек-учасниць і цифровізації їхньої діяльності.

Список використаних літератури та джерел

1. Дікунова О. А. Корпоративна взаємодія освітянських бібліотек у створенні інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу / О. А. Дікунова // Сучасна бібліотека у науково-освітньому просторі ВНЗ: інформаційні ресурси, технології, проекти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 21—23 жовт. 2014 р. / Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка ; Наук.-техн. б-ка ПолтНТУ ; Центр. наук. б-ка Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна ; Центр краєзнавства ім. акад. П. Т. Тронька Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. — Полтава : ПолтНТУ, 2014. — С. 178—186.
2. Коваленко С. Співпраця освітянських бібліотек зі створення зведених баз даних / Світлана Коваленко, Наталія Зоріна // Вісник Книжкової палати. — 2016. — № 10. — С. 27—31. — Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/706698/1/vkr_2016_10_9.pdf. — Назва з екрана.
3. Медведєва В. Міжнародне співробітництво публічних бібліотек України : монографія / В. Медведєва, О. Шендрик. — Київ : Ліра-К, 2020. — 248 с.
4. About DEAL. — Mode of access: <https://www.projekt-deal.de/about-deal/>. — Title from the screen.
5. Kirchgäßner A. Konsortium Baden-Württemberg / Adalbert Kirchgäßner // Zeitschriftennutzung unter Aufsicht. — Mode of access: <https://ojs.ub.uni-konstanz.de/ba/article/view/4245/3940>. — Title from the screen.
6. Connecting Creative Minds — Trinationale, Europäische, Globale. Struktur- und Entwicklungsplan 2019—2023 der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg // Albert-Ludwigs-Universität Freiburg. — 2020. — 373 p.
7. Eucor — The European Campus. — Mode of access: <https://www.eucor-uni.org/de/>. — Title from the screen.
8. *FreiDok plus* Universitätsbibliothek Freiburg. — Mode of access: <https://freidok.uni-freiburg.de/>. — Title from the screen.
9. Kellersohn A. Universitätsbibliothek Freiburg Konsortium BW Die Einkaufsgemeinschaft der wissenschaftlichen Bibliotheken des Landes Baden-Württemberg Bericht zur Sondersitzung der AGBibDir am 11.06.2021 / A. Kellersohn // Universitätsbibliothek Freiburg. — 2021. — 18 p.
10. Konsortium Baden-Württemberg. — Mode of access: <https://www.konsortium-bw.de/b010/start/>. — Title from the screen.
11. Konsortium Baden-Württemberg: Lizenzierung und Open. — Mode of access: https://bw-bigdiwa.bib.uni-mannheim.de/wp-content/uploads/2021/01/20201215_bwBigDIWA_Webseite_Konsortium_BW_we.pdf. — Title from the screen.
12. Universitätsbibliothek Freiburg: Bibliotheksprofil. — Mode of access: <https://www.ub.uni-freiburg.de/ihre-ub/bibliotheksprofil>. — Title from the screen.
13. Universitätsbibliothek Freiburg: Kooperationen und Projekte. — Mode of access: <https://www.ub.uni-freiburg.de/ihre-ub/kooperationen-und-projekte/>. — Title from the screen.

Tetiana Dmytrenko,
Scholarship Holder of the Program "NUMO. Scholarship Program of Libraries and Archives",
University Library of Freiburg, Germany

Experience in the operation of network connections of the Freiburg University Library at the regional, national and international levels

The article represents the activities of the Freiburg University Library. The basis of cooperation within the consortium was analyzed. It is noted that the university library is the central liaison office of the Baden-Württemberg Consortium. It is found that the established network connections of the library make it possible to provide high-quality support for scientific research and a high level of use of information resources. It is emphasized that the experience of the library in the field of regional, national and international cooperation is useful for adoption in the system of cooperation of libraries of Ukraine. It is noted that the creation of a separate body that adjusts the processes of cooperation with other institutions contributes to the further development of cooperation conditions.

Keywords: library cooperation; network communications; consortium; Freiburg University Library; Baden-Württemberg Consortium; cooperation at the regional level

Надійшла до редакції 22 грудня 2022 року

УДК 655.4/.5:004.77](510)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.2(319).44-49

Вань Шуайтянь,
аспірант кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи
Харківської державної академії культури,
e-mail: shuaitian818@163.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3141-0067>

Розвиток системи книгорозповсюдження КНР у контексті основних етапів цифрової трансформації

У статті обґрунтовано, що важливим засобом подолання наслідків пандемії COVID-19 у галузі книжкової справи є її подальша цифрова трансформація. Констатовано, що бракує публікацій, які надавали б цілісне уявлення щодо основних етапів цифрових трансформацій у системі книгорозповсюдження Китайської Народної Республіки (КНР). Зроблено висновок, що важливим є теоретичне узагальнення еволюції впровадження цифрових технологій у систему книгорозповсюдження КНР. Проаналізовано розвиток системи книгорозповсюдження Китаю в контексті основних етапів цифрової трансформації. Розглянуто співвідношення термінів "оцифрування", "цифровізація", "цифрова трансформація". Аналіз джерел за темою дослідження свідчить, що співвідношення цих термінів із часом еволюціонує, чим зумовлений різний спектр поглядів на витоки цього явища.

Виокремлено основні етапи цифрової трансформації системи книгорозповсюдження КНР. На першому — 1990-ті рр. — розпочався процес оцифрування видань, що стало передумовою для створення цифрових бібліотек і колекцій, використання інтернету для забезпечення доступу до оцифрованого контенту, а також для розвитку електронної комерції. Для другого етапу — від 2000 до 2010 рр. — характерним є розвиток електронного книговидання та електронної книжкової торгівлі. Третій — 2010—2020 рр. — це розвиток книгорозповсюдження через мобільні пристрої, виникнення платформ цифрової дистрибуції, що прагнуть використовувати в роботі найновіші досягнення галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), як-от хмарні технології, технології Big Data, штучний інтелект.

Ключові слова: система книгорозповсюдження; КНР; цифрова трансформація; оцифрування; цифровізація; книжковий ринок; книжкова торгівля; бібліотека

Постановка проблеми. Книжковий ринок КНР, що був найбільшим за обсягом у світі в допандемічний період і демонстрував швидке зростання, зазнав суттєвих втрат. На відміну від ринків Європи й Америки, що швидко подолали наслідки пандемії COVID-19 і продемонстрували подальше збільшення обсягів, книжковий ринок Китаю повністю показників не відновив. За даними аналітичної компанії OpenBook, дослідження якої охоплює понад 80% книгарень країни, за

підсумками 2021 р., у фізичних крамницях річний спад становив 31,09% до 2019 р. Онлайн-книгарні продемонстрували лише незначне поліпшення роботи, приріст продажів сягав 1% порівняно з показниками 2020 р. [13].

На переконання авторів низки праць, присвячених розвитку книжкової справи в КНР в умовах пандемії, дієвим способом подолання цих негативних наслідків є подальша цифрова трансформація галузі [2; 7]. Процес залучення цифро-

вих технологій у систему книгорозповсюдження триває вже кілька десятиріч і пройшов певні етапи розвитку. За цей час нагромаджено значний практичний досвід, а тому важливим є теоретичне узагальнення динаміки впровадження цифрових технологій у систему книгорозповсюдження КНР.

Аналіз досліджень і публікацій. Останніми роками науковці приділяли значну увагу окремим напрямкам цифрових трансформацій у системі книгорозповсюдження КНР. Зокрема, у сфері книжкової торгівлі дослідники активно розглядали питання вдосконалення онлайн-сервісу книгарень [6; 15; 18; 19], водночас праці здебільшого стосувалися технологічного складника цифрових трансформацій. На відміну від зазначених авторів, X. Ren [16] досліджував цифрову видавничу індустрію в широкому соціальному контексті. Огляду сучасної видавничої індустрії КНР присвячено книгу L. Zhang, J. Qu, J. Jie, N. Liang "China's Publishing Industry in the Era of Big Data" [10]. Специфіку розвитку цифрових активів у бібліотечній галузі КНР аналізували Я. Чен, Я. Пен, X. Zhen [3; 4; 17]. Особливості впливу пандемії на процеси цифрової трансформації в КНР висвітлено у статтях Ч. Цзегена, R. Dianshun і K. Zishuang [2; 7].

Проте можемо констатувати, що бракує публікацій, які надавали б цілісне уявлення щодо основних етапів цифрових трансформацій у системі книгорозповсюдження Китаю.

Мета статті — проаналізувати особливості розвитку системи книгорозповсюдження КНР у контексті основних етапів цифрової трансформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливе методологічне значення має питання коректної термінології. Повною мірою це стосується й терміна "цифрова трансформація". Цю проблему нині активно обговорюють у наукових і професійних спільнотах.

Зокрема, М. С. Гупта, розмежовуючи терміни "оцифровування", "цифровізація" та "цифрова трансформація", зазначає, що "оцифровування" передбачає переведення нецифрових даних у цифрові, а "цифровізація" є забезпеченням чи вдосконаленням процесів завдяки використанню цифрових технологій. На його думку, цифровізація підвищує продуктивність та ефективність за одночасного зниження витрат; поліпшує наявний бізнес-процес або процеси, але не змінює й не трансформує їх. Інакше кажучи, цифровізація переводить процес із події чи серії подій, керованих людиною, у процес, керований про-

грамним забезпеченням. Цифрова ж трансформація — це суттєва зміна процесу, викликана цифровізацією. На думку автора, утворюється піраміда, в якій цифровізація ґрунтується на оцифровуванні та водночас є передумовою цифрової трансформації [11].

У статті словенських науковців Т. Горенчика та А. Когонта на основі аналізу досліджень, в яких надано різні дефініції технології цифровізації та пов'язаних із нею концепцій (оцифровування, цифрова трансформація), запропоновано оригінальне визначення, що сприятиме, на переконання авторів, можливій уніфікації та глибшому розумінню цього процесу. Науковці вважають, що цифровізація потребує зовсім іншого осмислення, і щоб краще зрозуміти переваги цього процесу та пов'язані з ним концепції, слід спочатку з'ясувати концептуальні відмінності різних його значень. Під оцифровуванням дослідники розуміють процес конвертації аналогових даних у цифровий формат, під цифровізацією — використання оцифровування як важелю для досягнення змін у певних процесах, а цифрова трансформація, на їхню думку, належить до процесу переходу організацій на нові способи роботи та мислення. Результатом цієї діяльності є зближення різних секторів господарства, тобто цифрова конвергенція [9].

Німецькі дослідники Г. Гімпель і М. Регленгер вважають, що цифровізація означає посилення проникнення цифрових технологій у суспільство та пов'язані з цим зміни в поведінці представників соціуму, а цифрова трансформація — керовану адаптацію компаній до процесу цифровізації для подальшого сталого розвитку [8].

Аналіз джерел за темою дослідження демонструє, що співвідношення цих термінів із часом еволюціонує. Зокрема, спочатку процес, який нині визначають як оцифровування, тобто переведення з аналогового в цифровий формат, називали цифровою трансформацією, згодом цифровізацією. Ця специфіка зумовлює різний спектр поглядів на витоки цього явища.

Поширена також думка, що поява третьої платформи — це саме той рубіж, який і позначає цифрову трансформацію, а всі попередні технології лише готували її. Оцифровування виконувало функцію "прокладання шляху" для майбутньої трансформації. До появи третьої платформи цифрові інструменти використовували лише для автоматизації наявного способу організації бізнесу. На думку Г. Гімпеля й М. Регленгера, саме впровадження технологій третьої платформи дало змогу трансформувати бізнес-моделі: створити

систему клієнтів і постачальників, що розвиває межі між ланцюжком постачання, виконавцями, партнерами й клієнтами. І саме ця модель великою мірою визначила роботу зазначеної системи. У цей спектр потрапляють багато компаній, які повністю базують діяльність на цифрових платформах, зокрема: Skype — найбільший сервіс із передавання голосового, текстового та відео-трафіку, який не має власної мережевої інфраструктури; Netflix — платформа з просування телевізійного контенту, що не має власної кабельної інфраструктури; Alibaba Group — найбільший світовий ритейлер, що не має своїх складів; YouTube — найбільша мережа з розповсюдження відеоконтенту, яка не виробляє його, та інші.

Свою назву третя платформа отримала через те, що є третьою в еволюційному рядку платформ, реалізованих на базі принципово відмінних технологій. Щодо її базових засобів, то це, безумовно, мобільні пристрої, мобільний інтернет, соціальні мережі та хмарні технології, які вдало доповнюють один одного. Численні користувачі мобільних пристроїв створюють великі обсяги контенту, який зручно зберігати у хмарах. Ці дані можуть бути доступними власникам різних мобільних платформ у відповідних форматах. Значна кількість різноформатного контенту генерується в соціальних мережах, а отже управління такою інформацією та її аналіз потребує застосування технологій Big Data. Проекти з побудови аналітики "великих даних" чи сервісів, базованих на соціальних мережах, використовують обчислювальну інфраструктуру, розроблену з урахуванням хмарних технологій. Виокремимо кілька загальних особливостей рішень, побудованих на базі третьої платформи: доступ до сервісу в будь-який час, в будь-якому місці та через будь-який пристрій, гнучка модель ціноутворення.

Ці процеси повною мірою стосуються і розвитку системи книгорозповсюдження. Розглянемо, як це відбувалося в КНР. Отже, як зазначалося, цифрова трансформація передбачає оцифровування та цифровізацію. У галузі книгорозповсюдження флагманом цих процесів стали бібліотеки. Починаючи від середини 1990-х рр., Національна бібліотека Китаю (НБК) разом із п'ятьма провідними книгозбірнями (Шанхайська бібліотека, Бібліотека провінції Ляонін, Нанкінська бібліотека, Бібліотека Чжуншань, Шеньчженьська бібліотека) започаткували проект "Китайська цифрова бібліотека експериментального зразка" (Chinese Pilot Digital Library Project, CPDLP).

У межах реалізації проєкту в НБК було організовано школу з оцифрування документів, підготовлено план конвертації фондів (з урахуванням законодавства в галузі авторського права). Ці заходи поклали початок процесу оцифрування книжкових видань. Паралельно відбувалася автоматизація бібліотечної галузі, яку розпочали впроваджувати ще від 1980-х рр.

Для розвитку проєкту CPDLP 2002 р. уряд КНР затвердив Програму цифрових бібліотек Китаю (China Digital Library Program, CDLP). У її межах було споруджено новий Північний корпус, обладнаний відповідно до найперевішших на той час технологій. Проєкт передбачав розроблення стандартів цифрових бібліотек країни; переведення в цифровий формат і забезпечення доступу до колекцій; створення тематичних баз даних; надання методичної допомоги регіональним бібліотекам з оцифрування фондів і подальшої роботи з ними [17].

Розгортання процесів цифровізації в системі книгорозповсюдження пов'язано з поширенням у Китаї інтернету від 1987 р. У жовтні 1990 р. було зареєстровано китайський домен .cn, а незабаром створено сервіс електронної пошти. У 1994 р. міжнародна спільнота констатувала, що КНР має повний набір функцій інтернету. У 1995 р. влада взяла курс на інтенсивний розвиток наукоємних галузей виробництва, що сприяло швидкому розвитку інтернет-мережі у країні, зростанню кількості її користувачів та вдосконаленню технологій. Зокрема, станом на січень 2022 р. у Китаї налічувалося 1,02 млрд користувачів глобальної мережі. На початок 2022 р. рівень охоплення інтернетом сягав 70,9% загальної чисельності населення. Результати дослідження консультаційної компанії Kerios свідчать, що кількість китайських користувачів всесвітньої мережі зросла на 35,9 млн осіб (+3,6%) упродовж 2021—2022 рр. [14]. Саме інтернет нині є підґрунтям та одночасно драйвером цифрових трансформацій.

На межі століть упровадження інтернет-технологій сприяло розгортанню нового етапу розвитку книжкової торгівлі, що полягав у створенні онлайн-книгарень. У той час працювало майже 300 мережевих крамниць, найактивнішими з яких були www.joyo.com, www.dangdang.com, www.bol.com.cn, www.bookbuilding.com, www.bookmall.com.cn, www.ewen.cc, www.chnebook.com, www.eobook.com, www.book321.com, www.modernbooks.com, www.huabeibook.com, www.peoplespace.net, www.bookyesite.com, www.bayakala.cn, www.book800.com, www.sybook.com, www.jingqi.com, www.dragonsource.com.

Набуло розвитку електронне книговидання, зокрема 2002 р. налічувалося приблизно 102 інтернет-видавництва, що випускали 4713 видань загальним тиражем 96,81 млн примірників. До завантаження було запропоновано майже 20 тис. найменувань електронних книг, до яких надавали доступ понад 10 вебсайтів [5].

Наступний етап цифровізації системи книгорозповсюдження пов'язаний із розвитком мобільних технологій. За оцінками GSMA Intelligence, на початку 2022 р. у Китаї зафіксовано 1,63 млрд мобільних підключень [14]. Згідно з результатами XVII Національного дослідження читання, оприлюдненими 2020 р., найпопулярнішим засобом для читання в КНР визнано мобільні телефони. У середньому дорослі люди витрачали на читання з екранів цих гаджетів 100,41 хвилини на день, що на 15,54 хвилини більше, ніж 2018-го [12].

Мобільні пристрої з'явилися на ринку гаджетів для читання 2008 р. Від 2010 р. потужна телекомунікаційна корпорація China Telecom, а від 2011 р. — China Unicom успішно освоїли цей сегмент. Бізнес-моделі компаній схожі, адже головний акцент вони роблять на перевагах наявної інфраструктури, здатності знижувати витрати та створювати пакети надійних продуктів для споживачів. Корпорації також використовували можливості мобільного читання для розширення аудиторії, посилення користувацької залежності та збільшення інтернет-трафіку, що йде на користь комерційній екосистемі та допомагає генерувати нові джерела доходу.

Нині активно розвивається ринок мобільних застосунків для читання, на якому точиться гостра конкурентна боротьба між відомими видавцями й новими стартапами. У порівнянні зі складним цифровим читанням на основі настільних комп'ютерів, зручні інтерфейси книжкових застосунків надзвичайно спрощують роботу користувачів навіть із низьким рівнем цифрової грамотності, а отже відіграють важливу роль у популяризації мобільного читання.

З розвитком цього сегмента ринку набуває поширення інтегрована модель, що охоплює пристрій для читання, застосунок, крамницю для придбання цифрового контенту та послуги, які забезпечують зручність процесу: синхронізація, виділення та створення нотаток. За невеликим мобільним застосунком для читання часто стоїть велика компанія чи навіть екосистема. Наприклад, програма QQ Reader є інтерфейсом цифрової видавничої екосистеми Tencent, що охоплює популярні соціальні мережі QQ і Wechat та має монополію на онлайн-компанію Yue Wen, яка

генерує контент. Окрім того, iReader є стратегічним партнером China Mobile, а тому їхню програму встановлено в мільйонах смартфонів, проданих однією з найпотужніших телекомунікаційних корпорацій.

Якщо інтернет-книгарні реалізують видання, то телекомунікаційні компанії продають послугу доступу до контенту. Така бізнес-модель є ефективнішою.

Вагому роль у процесі цифрової трансформації відіграють соціальні мережі, зокрема Douban, Wechat та Weibo. У січні 2022 р. у Китаї налічувалося 983 млн користувачів соцмереж, що еквівалентно 68% загальної чисельності населення [14]. Результати дослідження компанії Kerios свідчать, що аудиторія соціальних мереж у Китаї зросла на 52,5 млн (+5,6%) упродовж 2021—2022 рр. Ці майданчики сприяють інтеграції читачів із контентом, видавцями та іншими читачами.

Douban — це вебсайт соціальної мережі, що дає змогу коментувати та оцінювати фільми, книги, музику та ділитися досвідом читання. Колективні думки стають важливими індикаторами якості контенту, сприяють його поширенню. Популярні соціальні мережі Wechat та Weibo відіграють важливу роль у маркетингу цифрового контенту та є потужними каналами збуту. Водночас широке використання соціальних мереж становить неабияку проблему, адже часто призводить до обміну несанкціонованим цифровим контентом.

Суттєвою ознакою цифрових трансформацій у системі книгорозповсюдження є використання цифрових платформ. Це інтерактивна двостороння або багатостороння ринкова бізнес-модель із технологічною підтримкою. Її цінність зумовлено ефектом мережевого зв'язку за підтримки цифрових технологій. Цифрова платформа об'єднує численних виробників, споживачів і третіх осіб, а її масштаб та ступінь складності ринкових відносин набагато більші, ніж у традиційній бізнес-моделі [1]. Прикладом такої платформи для книготорговців, видавців і гуртовиків є Tmall Books, що дає змогу створювати книгарні та реалізовувати літературу. Наприклад, 2017 р. прибуток Tmall Book сягнув 35 млрд юанів, ресурс використовують понад 3 тис. приватних книжкових підприємств і більш як 300 видавців. Серед платформ, що нині пропонують читачам цифровий контент, слід виокремити China Reading Limited, що належить Tencent, Duokan, Jingdong, Dangdang, Amazon China, China Mobile, China Unicom, CNPIEC, Ireader.

Виникнення й поширення хмарних технологій, Big Data, штучного інтелекту, інтернету

речей, доповненої та віртуальної реальності сприяло впровадженню інновацій у систему книгорозповсюдження КНР і підвищенню сервісних характеристик послуг. Сучасні інтернет-платформи містять вбудовану платіжну систему, новітні алгоритми рекомендацій, забезпечують швидке доставляння товару, постпродажний сервіс. Наприклад, алгоритм Tmall.com, складником якого є Tmall Books, працює на базі штучного інтелекту й надає персоналізовані рекомендації. Інтернет-платформи зазвичай інтегровані із соціальними мережами, що також поліпшує сервісні характеристики, з одного боку, та максимізує прибутки, з іншого.

Висновки. Результати дослідження свідчать, що цифрова трансформація у сфері книгорозповсюдження КНР пройшла кілька етапів. На

першому — 1990-ті рр. — розпочався процес оцифрування видань, що слугувало передумовою для створення цифрових бібліотек і колекцій, використання інтернету для забезпечення доступу до оцифрованого контенту, а також для розвитку електронної комерції. Другий етап — від 2000 до 2010 рр. — започаткування електронного книговидавання та електронної книжкової торгівлі. Третій — 2010—2020 рр. — це розвиток книгорозповсюдження через мобільні пристрої, виникнення платформ цифрової дистрибуції, які намагаються використовувати в роботі найновіші досягнення галузі ІКТ.

Перспективу подальших досліджень становить вивчення досвіду застосування конкретних інформаційно-комунікаційних технологій у сфері книгорозповсюдження.

Список використаних літератури та джерел

1. Хуатэн М. Цифровая трансформация Китая. Опыт преобразования инфраструктуры национальной экономики / Ма Хуатэн, Мэн Чжаоли, Ян Дели, Ван Хуалей ; пер. с кит. — Москва : Интеллектуальная литература, 2019. — 250 с.
2. Цзеген Ч. Досвід трансформації книжкової галузі КНР в умовах пандемії / Чень Цзеген // Вісник ХДАК. — 2021. — № 60. — С. 53—62. — Режим доступу: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.060.051>. — Назва з екрана.
3. Чен Я. Бібліотеки Китаю як інфраструктурний складник цифрової економіки / Ян Чен // Вісник Книжкової палати. — 2018. — № 11. — С. 44—46.
4. Пен Я. Цифрові ресурси провідних академічних бібліотек північного Китаю / Янь Пен // Вісник Книжкової палати. — 2019. — № 9. — С. 49—52.
5. *Audio-Video and Electronic Publishing, and Publishing Research in the Chinese Mainland.* — Mode of access: <https://www.encyclopedia.com/books/international-magazines/audio-video-and-electronic-publishing-and-publishing-research-chinese-mainland>. — Title from the screen.
6. Chen Q. Z. Research on Intelligent Recommendation Method and its Application on Internet Bookstore / Q. Z. Chen, Y. J. Pei // *Nanotechnology and Computer Engineering.* — 2010. — AMR 121—122. — P. 447—452.
7. Dianshun R. & Zishuang K. How COVID-19 Has Affected China's Publishing Industry / Ren Dianshun & Kang Zishuang // *Publishing Research Quarterly.* — 2021. — Vol. 37. — P. 494—502. — Mode of access: <https://publishingperspectives.com/2021/08/pandemic-effects-weigh-on-chinas-market-in-2021s-first-half-covid19/>. — Title from the screen.
8. Gimpel H. Digital Transformation: Changes and Chances / H. Gimpel, Röglinger // *Insights based on an Empirical Study. Project Group Business and Information Systems Engineering (BISE) of the Fraunhofer Institute for Applied Information Technology FIT, Augsburg/Bayreuth.* — 2015. — 20 p.
9. Gorenšek T. Conceptualization of digitalization: opportunities and challenges for organizations in the euro-mediterranean area / T. Gorenšek, A. Kohont. — Mode of access: https://emuni.si/wp-content/uploads/2020/01/IJEMS-2-2019_93%E2%80%93115.pdf. — Title from the screen.
10. Zhang L. China's Publishing Industry in the Era of Big Data / Li Zhang, Junlin Qu, Jing Jie, Nannan Liang // Springer Singapore Social Sciences Academic Press. — 2022. — X, 206. — Mode of access: <https://doi.org/10.1007/978-981-19-0428-8>. — Title from the screen.
11. Gupta M. S. What is Digitization, Digitalization, and Digital Transformation? / Mark Sen Gupta // ARC Advisory Group. — March 24. — 2020. — Mode of access: <https://www.arcweb.com/blog/what-digitization-digitalization-digital-transformation>. — Title from the screen.
12. Jia M. Annual report on China's reading habits released / Mei Jia. — Mode of access: <https://global.chinadaily.com.cn/a/202004/21/WS5e9e9a0ea3105d50a3d17be1.html>. — Title from the screen.
13. Anderson P. Crisis and Changes' in China: Insights From Beijing OpenBook's Conference / Porter Anderson // *Publishing Perspectives.* — 2021. — January 18. — Mode of access: <https://publishingperspectives.com/2021/01/china-conference-2020-beijing-openbook-covid19-bookselling-sales/>. — Title from the screen.
14. Kemp S. Digital 2022: China / Simon Kemp. — Mode of access: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-china>. — Title from the screen.

15. Tao T. Analysis and Design of Online Bookstore System / T. Tao, N. Wang, H. Lu // Information and Business Intelligence. IBI 2011. Communications in Computer and Information Science. — Vol. 267. — Springer, Berlin, Heidelberg, 2012. — Mode of access: https://doi.org/10.1007/978-3-642-29084-8_115. — Title from the screen.
16. Ren X. Between sustaining and disruptive innovation: China's digital publishing dustry in the age of mobile Internet / Xiang Ren // Handbook of Cultural and Creative Industries in China. — Edward Elgar. — P. 377—395. — DOI:10.4337/9781782549864.00038.
17. Zhen X. Overview of Digital Library Development in China / Xihui Zhen // D-Lib Magazine. — 2010. — Vol. 16. — № 5/6. — Mode of access: <http://www.dlib.org/dlib/may10/zhen/05zhen.print.html>. — Title from the screen.
18. Xu A. T. Research on the Consumer Reviews of JD Bookstore Based on Text Mining Technology / A. T. Xu, P. T. Ying, F. Y. Wang // 4th International Conference on Big Data and Computing (ICBDC). — 2019. — P. 209—214.
19. Zhang M. X. Framework for Discovering Similar Products from Online Bookstore / M. X. Zhang, C. Song // Proceedings of 8th International Conference on Intelligent Computation Technology and Automation (ICICTA 2015). — P. 18—21.

Wan Shuaitian,

Postgraduate Student of the Department of Information,
Library and Archival Affairs,
Kharkiv State Academy of Culture

Development of the book distribution system of the People's Republic of China

It is substantiated that an important means of overcoming the consequences of the pandemic in the book industry is its further digital transformation. It is noted that there are no publications that would give a complete picture of the main stages of digital transformations in the book distribution system of the People's Republic of China. It was concluded that the theoretical generalization of the evolution of the introduction of digital technologies into the book distribution system of the People's Republic of China is essential. The development of the book distribution system of the People's Republic of China was analyzed in the context of the main stages of digital transformation. The relationship between the terms "digitization", "digitalization", "digital transformation" is considered. Analysis of sources by research topic demonstrates that the relationship between these terms evolves over time. So, at first digital transformation was called what we now call digitization, i. e. conversion from analog to digital, then it became called digitalization. This is due to the different spectrum of views on the origins of this phenomenon.

The main stages of the digital transformation of the book distribution system of the People's Republic of China are highlighted. At the first stage — the 90s of the XX century — the process of digitization of publications began and that became a prerequisite for the creation of digital libraries and collections, the use of the Internet to provide access to digitized content, as well as for the development of electronic commerce. The second stage — from 2000 to 2010 — is characterized by the beginning of the development of electronic book publishing and electronic book trade. The third stage — 2010—2020 — contains the development of book distribution through mobile devices, the emergence of digital distribution platforms, which gradually use the latest achievements in the field of information and communication technologies (ICT), such as cloud technologies, Big Data technologies, and artificial intelligence in their activities.

Keywords: book distribution system; China; digital transformation; digitization; digitalization; book market; book trade; library

Надійшла до редакції 12 січня 2023 року

УДК 027.022:021](510)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2023.2(319).49-52

Сі Сінвень,

аспірант кафедри цифрових комунікацій
та інформаційних досліджень
Харківської державної академії культури,
e-mail: 305292596@qq.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1453-9886>

Напрями соціокультурної модернізації публічних бібліотек Китаю

У статті розглянуто провідні напрями соціокультурного розвитку публічних бібліотек Китайської Народної Республіки (КНР). Проаналізовано діяльність публічних бібліотек трьох провінцій, які реалізують моделі відкритого інформаційного простору та центру дистанційного обслуговування, загальнодоступного інформаційного сервісного центру, інтегровану модель центру громадської та культурної діяльності, центру освіти протягом життя й моделі створення корпоративних об'єднань із закладами культури та бібліотеками університетів.

Висвітлено особливості проєктів зі створення публічної бібліотеки провінції Хайнань, що уособлює модель центру громадської та культурної діяльності; книгозбірні Сунь Ят-Сена у провінції Гуандун, що стала найбільшою публічною бібліотекою регіону; публічної бібліотеки Цзінань як загальнодоступного інформаційного сервісного центру, що працює цілий рік у режимі 24/7.

Проаналізовано динаміку роботи зазначених бібліотек, зокрема показники відвідування читальних залів та інтернет-ресурсів, видавання документів, довідково-бібліографічного обслуговування.

Розглянуто шляхи підвищення професійного рівня співробітників бібліотек, як-от участь у наукових і методичних конференціях, заходах, спрямованих на фаховий розвиток, конкурсах професійної майстерності тощо.

Окреслено напрями соціокультурної модернізації бібліотек Китаю, поміж яких — розвиток публічної бібліотеки як загальнодоступного інформаційного сервісного центру, організаційні та кадрові трансформації, упровадження сервісних інновацій, участь книгозбірень у проєктах міського розвитку тощо.

Ключові слова: бібліотечна справа; інформаційні комунікації; бібліотекознавство; публічна бібліотека; соціокультурний розвиток; Китайська Народна Республіка

Постановка проблеми. Підвищена увага уряду КНР до потенціалу інформаційних ресурсів, усвідомлення їх ролі як дієвого інструменту впливу на рівень освіченості й свідомість громадян сприяли формуванню на початку третього тисячоліття розгалуженого інформаційного простору країни. Дослідження виявило, що його просторовий, техніко-технологічний і матеріальний виміри мають потужну динаміку й зростають швидкими темпами. Важливим складником інформаційного простору є публічні бібліотеки, що нині активно модернізують соціокультурні напрями роботи. Цей досвід може слугувати прикладом для відновлення й подальшого розвитку діяльності публічних бібліотек України в поствоєнний період.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретико-методичні й організаційні засади трансформації публічних бібліотек розробляли Н. Ашаренкова [1], К. Бережна [3], Н. Богза, [4], Д. Ковальчук [5], В. Пашкова [6], О. Сенченко [7], О. Бобришева та інші.

Проблему еволюційних змін у функціонуванні публічних бібліотек, зокрема вплив ідеологічних, економічних, демографічних і технологічних чинників на їх діяльність, проаналізувала Г. Ковальчук [5].

Питання зміни соціальної ролі та філософії бібліотечного обслуговування під впливом сучасних соціальних, економічних, культурних факторів розглянула К. Бережна [3]. Авторка дослідила появу нових типів користувачів, нових видів і форм бібліотечних послуг, висвітлила зміни, що відбуваються в технології та організації обслуговування, у спілкуванні бібліотекарів і користувачів та бібліотечному середовищі загалом.

Принципи діяльності публічної бібліотеки в нових історичних умовах розглянуто в публікаціях Н. Ашаренкової [1; 2]. Учена розкриває структуру та зміст принципів роботи публічної бібліотеки, виявляє умови, що сприятимуть їх

практичному втіленню; аналізує динаміку змін у фінансовому забезпеченні публічних бібліотек України, узагальнює тенденції, притаманні процесам надходження бюджетних і позабюджетних коштів, їх співвідношення та особливості.

Питання модернізації публічних бібліотек Китаю порушено в дослідженні Ч. Хао [8]. Проблемі побудови сучасної системи культурного обслуговування населення та розвитку публічних бібліотек присвячено розвідку Г. Лі [9]. У статті Т. Чжихао та В. Цянь [12] розглянуто заходи керівництва провінції Шаньдун, спрямовані на підтримку традиційної китайської культури.

Отже, завдання вивчення досвіду соціокультурної модернізації публічних бібліотек однієї з найпотужніших країн світу є важливим для українського бібліотекознавства і в теоретичному, і у практичному аспектах.

Метою дослідження є визначення шляхів модернізації діяльності публічних бібліотек Китаю на етапі цифрових трансформацій і побудови суспільства знань.

Результати аналізу діяльності публічних бібліотек КНР уможливають імплементацію їхніх найкращих напрацювань для розбудови відкритого інформаційного простору та цифрового середовища; модернізації сервісного та освітнього напрямів роботи бібліотечних установ України в поствоєнний період.

Інформаційною базою дослідження слугували показники діяльності публічних бібліотек трьох провінцій: Шаньдун (м. Цзінань), Гуандун і Хайнань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Публічні бібліотеки Китаю різняться за масштабами, обсягами фондів, техніко-технологічною базою та специфікою запитів користувачів. На етапі цифрового розвитку соціокультурного простору китайського суспільства книгозбірні активно інтегрують інноваційні технології, вдало адаптуючи їх до традиційних форм і методів діяль-

ності. Розглянемо основні напрями соціокультурного розвитку публічних бібліотек, що розгортаються в Китаї.

Серед чинних моделей соціокультурної модернізації головне місце посідає модель публічної бібліотеки як відкритого інформаційного простору та центру дистанційного обслуговування. Такий формат поєднує модернізацію бібліотечних приміщень і створення зон відпочинку з розбудовою електронного інформаційного простору й цифрового середовища. Публічні бібліотеки КНР активно адаптують сучасні інформаційно-комунікаційні технології, формуючи систему документних фондів у друкованому та електронному форматах і цифрове середовище для споживачів інформації. Ці заходи мають на меті подолання цифрової нерівності, запровадження інноваційних моделей бібліотечного обслуговування, сприяння розвитку китайської культури через поєднання традицій сучасності й минулого.

На реалізацію цих завдань спрямовано низку проєктів, серед яких слід виокремити проєкт зі створення публічної бібліотеки провінції Хайнань [8]. Нині ця наймолодша публічна бібліотека країни має нове приміщення, що об'єднує кілька будівель, й уособлює модель центру громадської та культурної діяльності. Такий формат передбачає тісну співпрацю з адміністрацією міста, адже бібліотека слугує місцем проведення важливих заходів і зустрічей зацікавлених осіб.

Особливої уваги вартий проєкт будівництва книгозбірні Сунь Ят-Сена у провінції Гуандун, що стала найбільшою публічною бібліотекою регіону. Виконанню функції інформаційного центру сприяє її потужний документний ресурс, що містить понад 5 млн томів, поміж яких 385 тис. стародруків, 400 тис. томів зарубіжних видань, 26 тис. газет і журналів, зокрема китайською та іноземною мовами. Бібліотека надає користувачам доступ до великого масиву електронних ресурсів (понад 1,2 млн електронних книг та 15 млн журнальних статей) і об'єднує понад 20 галузевих бібліотек у багатьох районах провінції Гуандун. Бібліотека відіграє важливу роль у забезпеченні цифровою інформацією в одному з провідних столичних районів Гонконгу — Шеньчжень — Гуанчжоу, активно підтримує міжнародні зв'язки, співпрацює з Баварською державною бібліотекою.

Реалізуючи концепцію формування відкритого інформаційного простору, співробітники книгозбірні втілюють у життя інноваційні проєкти з опанування нових технологій, створення міжнародної цифрової бібліотеки майбут-

нього, налагодження цифрового інформаційного сервісу, взаємного обміну ноу-хау (наприклад, у сфері цифрових послуг), а також цифровими копіями та доступом до ліцензійних баз даних.

Світову популярність як взірць стилю та дизайну, уособлення комфорту й функціональності набув проєкт публічної бібліотеки з унікальним дизайном у китайському місті Тяньцзінь. Футуристичну п'ятирівневу бібліотеку спроектовано нідерландською компанією MVRDV у співпраці з Інститутом містобудування та дизайну м. Тяньцзінь. Площа будівлі — понад 34 тис. м², місткість — до 1,2 млн книг. Бібліотека розміщується в культурному районі Бінхай та завдяки оригінальному інтер'єрові у формі гігантського ока дістала назву "Око Бінхая". Проєкт розпочато 2014 р. і завершено 2017 р. Ряди книжкових полиць розташовано каскадом навколо великої сфери, що світиться. У підземному рівні бібліотеки наявні книжкове сховище та величезний архів. Бібліотека являє собою відкрите інформаційне середовище, що охоплює читальні зали та зони відпочинку на першому й другому поверхах, а також зони громадської, культурної та наукової комунікації на верхніх рівнях: конференц-зали, офіси, комп'ютерні класи й аудіокімнати [8].

Відмінною рисою нового шестиповерхового корпусу Шаньдунської бібліотеки у м. Цзінань є, окрім трьох загальних читальних залів (1730 місць), обладнаних сучасною комп'ютерною технікою, окремі кабінети для представників бізнесу та почесних гостей, а також оригінальний виставковий простір. Нова бібліотека Цзінань площею майже 36 тис. м² має 3 тис. місць для читання та багату колекцію обсягом 6 млн 120 тис. томів, у тому числі 3,5 млн примірників китайських книг, стародруків, газет й аудіовізуальних матеріалів. У бібліотеці зберігаються хроніки провінції Шаньдун, зокрема 528 видів місцевих хронік (у тому числі 58 рідкісних книг), колекції бібліотеки Хайюань, Книга змін і революційна література. За допомогою технологій аутсорсингу сформовано цифровий фонд обсягом 8 млн електронних документів, серед яких сучасні видання та понад 14 тис. томів старовинних і рідкісних видань [10; 11].

Важливим напрямом соціокультурної модернізації бібліотек Китаю є розвиток публічної бібліотеки як загальнодоступного інформаційного сервісного центру. Таку модель, власне, й реалізує бібліотека Цзінань, що працює цілий рік у режимі 24/7. Окрім традиційних функцій, установа пропонує читачам низку інформаційних продуктів і послуг,

зокрема інформаційні консультації, тематичне обслуговування, доступ до цифрових ресурсів тощо. За результатами аналізу звіту бібліотеки за 2020 р. з'ясовано, що в читальних залах було обслуговано 16 494 абоненти, із них 9315 є користувачами інтернет-центру. Загальна кількість відвідувань 2019 р. становила 227 451, із них 14 587 — відвідування вебсайта, 12 018 — відвідування масових заходів, 110 846 — безпосередньо відвідування книгозбірні. Упродовж року користувачам було видано 521 609 примірників документів. У середньому за рік один відвідувач звернувся до ресурсів бібліотеки 7,4 рази. На одного абонента припадає 19,6 одиниці фонду бібліотеки (на 1 мешканця міста — 4,4), читаність становить 19,5 одиниць, обертаність фонду — 1,0 [10].

Проаналізуємо основні напрями діяльності бібліотеки. Установа активно працює над проблемою залучення користувачів до читання та формування читацького інтересу з допомогою традиційних та інноваційних методів. Так, шукаючи цікаві й водночас креативні форми роботи з книгою, бібліотека впродовж року пропонує послугу букросингу — вільного обміну книгами, що набуває дедалі більшої популярності.

Соціокультурному розвитку сприяє участь книгозбірні в конкурсі проектів міського розвитку "Бібліотека — загальнодоступний інформаційний центр", "Дитяча бібліотека — зона інформації та комфорту". Співробітники прагнуть створити умови для творчого, інтелектуального та духовного розвитку дітей, організувати змістовне дозвілля, поліпшити матеріально-технічну базу установи. Мета іншого проекту — бібліозупинка "Відкрита бібліотека" — це підтримка читання, розкриття та популяризація бібліотечного фонду для залучення нових читачів.

Упровадження сервісних інновацій базується на науковому підході й дослідженні інформаційних потреб користувачів. Упродовж 2020 р. фахівці публічної бібліотеки провінції Шаньдун проводили різнобічний аналіз запитів та інтересів читачів, вивчали їхнє вміння адаптуватися до умов, які диктує соціум, досліджували освітній та інтелектуальний рівні з допомогою різноманітних форм: анкетування на сайті книгозбірні, бліцопи-

тування під час спілкування, інтерв'ю тощо. Проведені заходи переконують, що нинішня діяльність бібліотек має спиратися на постійні ґрунтовні дослідження, які дають змогу вдосконалювати стратегію й тактику роботи з огляду на нові умови життя.

Під час бесід, спостережень, опитувань, анкетувань було з'ясовано, які книги чи журнали найбільше цікавлять аудиторію, визначено прогалини в комплектуванні книжкового фонду. Аналіз результатів свідчить, що загалом респонденти не втратили інтерес до читання художньої літератури різних жанрів. Серед переваг публічної бібліотеки респонденти виокремили доступність до мережевого простору та великий вибір друкованої літератури.

Соціокультурну модернізацію публічних бібліотек Китаю орієнтовано на обслуговування читачів різного віку в межах однієї книгозбірні. Наприклад, публічна бібліотека провінції Шаньдун обслуговує також читачів дитячого віку, зокрема в першому корпусі для них обладнано читальну залу на 164 місця.

Для вдосконалення роботи бібліотеки було проведено анкетування "Читач та бібліотека", у якому взяв участь 21 користувач із різних категорій. За результатами дослідження, 38% респондентів читають тому, що книги допомагають доторкнутися до світу прекрасного; 4% — щоб здобути корисну інформацію; 14% — намагаються відірватися від проблем; 22% — для самовдосконалення. За рекомендацією бібліотекаря вибирають книги 10% опитаних; за рекомендацією вчителя — 70%; за порадою батьків — 4%; за порадою друзів — 3%; самостійно — 13% [10].

У межах рекламно-інформаційного рейду "Бібліодруг" працівники центральної бібліотеки провели серед мешканців міста бліцопитування "Улюблені книги". Його висновки свідчать, що найбільший попит мають видання класиків китайської літератури.

(Далі буде)

Надійшла до редакції 10 січня 2023 року